ERHAN AFYONCU

MUHTEŞEM SÜLEYMAN

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN
ve HÜRREM SULTAN

YEDİTEPE

MUHTEŞEM SÜLEYMAN

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN

ve HÜRREM SULTAN

ERHAN AFYONCU

YEDİTEPE YAYINEVİ

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

Yeditepe Yayınevi: 138
Araştırma İnceleme Dizisi: 115
Sayfa Düzeni
İrfan Güngörür
Kapak Tasarım
Sercan Arslan
Yeditepe Yayınevi
Çatalçeşme Sk. No: 27/15 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi.com | bilgi@yeditepeyayinevi.com
İstanbul 2011

ERHAN AFYONCU

1967'de Tokat'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. 1984'de başladığı Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan 1988'de mezun oldu. 1989'da Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü'ne Araştırma görevlisi olarak atandı. Yüksek lisansını Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde*Necati Efendi Tarih-i Kırım (Rusya Sefaretnamesi)* isimli tez ile 1990'da tamamladı. 1997'de*Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVIII. Yüzyıllar)* isimli tez ile doktorasını bitirdi. 2000 yılında yardımcı doçent oldu. 2001 Mayıs'ında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne geçti. 2008'de doçent oldu.

Halen Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Erhan Afyoncu'nun "Sorularla Osmanlı İmparatorluğu", "Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi", "Osmanlı'nın Hayaleti", "Truva'nın İntikamı", "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler" (Ahmet Önal ve Uğur Demir ile birlikte), "Yavuz'un Küpesi", "Ottoman Empire Unveiled" ve "Das Osmanische Reich: Unverhüllt" isimli kitapları ile Osmanlı bürokrasisi, aşiretler ve Osmanlı tarihçileri üzerine çok sayıda akademik makalesi vardır.

Mehmet Yabancı ve Turgay Esin'e

çeyrek asırlık dostluğun muhabbetiyle...

ÖNSÖZ

Kanunî dönemi o kadar ihtişamlıydı ki 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun içine girdiği buhranlı yıllarda, ıslahat layihası kaleme alanlar Kanunî dönemini dönülmesi gereken "Altın Çağ" olarak göstermişlerdi.

Kanunî dönemi her açıdan renkli bir dönemdi. Büyük fetihlerin yapılması da, imparatorluğun bir süper güç olarak dünyayı şekillendirmesi de, ilk defa Harem-i Hümâyûn'dan bir hasekinin Hürrem Sultan'ın aktif bir rol oynaması da bu dönemde oldu. Birçok şeyh klasik anlayışa aykırı fikirleri yüzünden idam edildi. Tahta çıkarken tek evlat olmanın rahatlığını yaşayan Kanunî, saltanatı sırasında iki oğlu ile altı torununu öldürttü.

Kanunî Sultan Süleyman döneminde Osmanlı İmparatorluğu, dünya siyasetinin belirleyici gücü oldu. Afrika'nın Hristiyanlaşması önlenirken, Avrupa'da milli monarşiler korundu ve Protestanlığın yeni bir mezhep olarak Avrupa'da kabul görmesine destek verildi.

Saltanatının ilk dönemi çok parlakken son yılları oğul ve torunlarını öldürtmesi, yaşlanması ve sefere gitmemesi yüzünden çok tartışmalı hâle geldi. Bu yıpranmışlığı yüzünden sefere çıkan Muhteşem Süleyman'ın ölümü de muhteşem oldu. 46 yıllık saltanatı boyunca 13 sefere çıkan ve 10 yıl İstanbul'dan ayrı kalan Kanunî Sultan Süleyman, son nefesini Sigetvar surları önünde şehid olarak verdi.

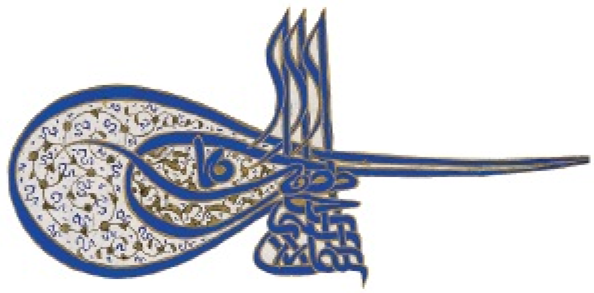
Büyük hükümdar aynı zamanda büyük bir aşıktı. Kanunî, gönlünü Hürrem Sultan'a kaptırmıştı. Zafer mutluluğu kadar aşkı ve ayrılığın ıstırabını da bilen bir hükümdardı.

Bu kitabı hazırlarken yardımlarını gördüğüm değerli dost ve meslektaşlarım Recep Ahıshalı, Uğur Demir, Fatih Gürcan, Nilüfer Epçeli, Aykut Can ve Nihal Metin'e yardımları için teşekkür ederim.

Erhan Afyoncu

Kozyatağı, Ocak 2011

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN

Doğumu	Trabzon-6 Kasım 1494.
Ölümü	Sigetvar-7 Eylül 1566.
Tahta çıkışı	30 Eylül 1520.
Tahttan inişi	7 Eylül 1566.
Babası	Yavuz Sultan Selim.
Annesi	Hafsa Hatun.
Eşleri	Mahidevran Sultan, Hürrem Sultan, Gülfem Hatun (Diğerleri bilinmiyor).
Oğulları	Şehzâde Mustafa, Şehzâde Selim, Şehzâde Bâyezid, Şehzâde Cihangir, Şehzâde Mahmud, Şehzâde Murad, Şehzâde Mehmed, Şehzâde Abdullah.
Kızları	Mihrimah Sultan, Raziye Sultan ve ismi bilinmeyen küçük yaşta vefat eden bir kız.
Lakapları	Muhteşem Süleyman, Kanunî Sultan Süleyman, Büyük Türk, Süleyman-ı Evvel (Birinci Süleyman).

Doğumu

Osmanlı tarihinin en ihtişamlı hükümdarlarından Kanunî Sultan Süleyman, babası Yavuz Sultan Selim'in Trabzon Valisi olduğu yıllarda 6 Kasım 1494'te Trabzon'da doğdu.

Adını bir rivayete göre doğduğu zaman Kur'an'da açılan bir sayfada geçen Hz. Süleyman'dan almıştır. Dönemin batılı tarihçileri Birinci Süleyman'ı "Büyük Türk", "Muhteşem Süleyman" şeklinde anmışlar, daha sonraki tarihçiler ise Kanunî Sultan Süleyman olarak zikretmişlerdir.

Şehzâdelik Yılları

Çocukluk yıllarını sütkardeşi Yahya Efendi ile birlikte Trabzon'da geçirdi. Burada bir taraftan eğitimini alırken bir taraftan da Konstantin isimli bir Rum'dan kuyumculuk öğrendi. Yavuz, oğlu için babasından sancak isteyince Şehzâde Süleyman'a Şarki Karahisar verildi. Ancak taht mücadelesini hesaplayan Amasya Valisi Şehzâde Ahmed bu tayine itiraz etti. Bolu Sancağı'nın verilmesini de Şehzâde Ahmed kabul etmedi. Bunun üzerine Şehzâde Süleyman'a Kefe Sancakbeyliği verildi. Şehzâde Süleyman, 15 yaşında gittiği Kefe'den ancak babasının tahta çıkmasından sonra İstanbul'a çağırıldı. Yavuz Sultan Selim'in kardeşi Şehzâde Ahmed ile mücadelesi sırasında babasına vekâleten İstanbul'da kaldı. Yavuz'un kardeşlerini ve yeğenlerini tasfiye etmesinden sonra 1513'te Manisa Valiliği'ne tayin edildi ve tahta çıkana kadar da burada valilik yaptı. Ancak babasının İran ve Mısır seferleri sırasında ise tahta vekâlet için Edirne'de bulundu.

Yavuz Sultan Selim'in Ölümü

Yavuz Sultan Selim, İran ve Mısır seferleriyle imparatorluğun doğu ve güneyini emniyet altına almıştı. Batı'ya sefere çıkmak istiyordu. Ancak bu seferin kuvvetli bir donanma olmadan gerçekleşemeyeceğini biliyordu. İstanbul'daki tersaneyi büyütüp, yeni gemiler yapılması için emir verdi.

İstanbul'a gelen Venedik ve İspanya elçilerine iyi muamele edildi. Macaristan'la ateşkes uzatıldı. Hedef Rodos'tu ancak Yavuz hazırlıkları yeterli görmüyordu. Hasan Can, daha sonraki bir dönemde oğlu Hoca Sadeddin Efendi'ye meseleyi şöyle anlatmıştır:

"Seferin yaklaştığını işittik. Lâkin padişahın halinden buna dair birşey hissetmezdik. Bir gün Eyyüb el-Ensarî'nin ziyaretine gitti. Eyüp'te Fatiha okurken kaptan paşanın kadırgasının Eyüp'e doğru geldiğini gördü ve 'henüz sefer kararlaştırılmamışken bunu kimin emriyle denize indirdi' diye kızdı. Kaptanıderya Cafer Paşa'nın idamını emretti. Ancak Veziriazam Pîrî Paşa devreye girerek yeni inşa olunan geminin denenmesi için denize çıkarılması gerektiğini söyleyerek kaptan paşayı affettirdi.

Yavuz, bu sefer vezirlerine dönüp, 'Ben cihangirliğe alışmış bir padişahım. Siz beni bir kale fethine götürmek istersiniz. Kale almanın birinci şartı baruttur. Kaç aylık barutunuz var' diye sordu. Vezirler zahire miktarını söyledilerse de barutun ne kadar olduğunu ancak ertesi gün söyleyebildiler. Dört aylık barut vardı. Yavuz, bu cevap üzerine vezirlerine kızgın bir şekilde bakarak 'ceddim (Fatih) zamanındaki utanç unutulmamış iken onu iki kat mı yapmak istersiniz? Bizzat gitmemi düşünüyorsunuz. Gidip de eli boş dönecek olursam hiçbiriniz sağ kalmaz. Rodos'un zaptına dört aylık barut yetişir mi? Siz Rodos'u dört ayda değil altı ayda dahi alamazsınız. Belki sekiz veya dokuz ayda alınabilir' buyurdular. Daha sonra, 'bize sefer yok, meğer sefer ahrete ola' dediler".

Yavuz ömrünün son günlerinde Edirne'ye gitmişti. Buraya gitmeden önce sırtında çıkan şirpençe denilen bir çıbandan muzdaripti. Bu çıbanı hamamda sıktırıp, ovdurtması ve ardından Edirne'ye at ile gitmeye çalışması hastalığını iyice artırdı. Padişahın hastalığı artınca Çorlu yakınlarında babası ile savaştığı yerde, 40 gün konaklandı. Yavuz'un hastalığı günden güne iyice ağırlaştı.

Sultanın hastalığı boyunca yanında gece gündüz musahibi Hasan Can vardı. Büyük hükümdarın son günlerinde ikisinin aralarında şu konuşma cereyan etmişti:

Yavuz, musahibine “Hasan Can bu ne haldir?” diye sorunca, Hasan Can, “Sultanım Cenabı Hakk’a teveccüh edip Allah’la beraber olacak zamandır” cevabını verdi. Yavuz “Bizi bunca zamandan beri kiminle bilirdin? Cenabı Hakk’a teveccühümüzde kusur mu gördün” diyince Hasan Can, “Hâşâ ki bir zaman zikr-i Rahman’dan şaştığınızı görmedim. Lâkin bu zaman başka zamana benzemediğinden ihtiyareten cesaret eyledim” dedi.

Yavuz, bu cevaptan sonra Hasan Can’a “Sure-i Yasin tilavet eyle” dedi ve onunla birlikte okumaya başladı. Yasin Suresi’nin ikinci okunuşu sırasında “Selâm” âyetine gelindiği zaman Yavuz Sultan Selim ruhunu teslim etmişti. Tarih 1520 yılının 21 Eylül’ünü 22 Eylül’e bağlayan geceydi.

Ölümü tek oğlu olmasına rağmen asker arasında karışıklık çıkmaması için, önceki hükümdarlarda olduğu gibi yeni padişah gelene kadar saklandı.

Yavuz’un mirası

Osmanlı padişahları içerisinde en şanslı olarak tahta çıkan kişi Kanunî Sultan Süleyman’dır. Tek erkek çocuk olduğundan kardeşleriyle mücadele etmek zorunda kalmadan, babasının kısa sürede oldukça kuvvetlendirdiği ve zenginleştirdiği Avrupa’nın en büyük devletinin başına geçmiştir.

Kanunî tahta çıktığında Osmanlı İmparatorluğu arazi, nüfus ve bütçe açısından Avrupa’daki devletlerin her birinden daha büyüktü. 1525-1526 yılı Osmanlı bütçesinde, devletin gelirleri 9.5 milyon duka altınıyken, aynı yıllarda İspanya’nın gelirleri 9 milyon, Fransa’nınki 5 milyon, Venedik’inki 4 milyon altındı.

Yavuz’un tahta çıktığı sırada Osmanlı İmparatorluğu için büyük bir tehlike olan Safevîler, onun hükümdarlığında sindirilmişti. Yine Mısır ve Suriye alınarak Hint ticaret yolu Osmanlı denetimi altına sokulmuştu. Yavuz Sultan Selim’in doğu ve güneydeki tehlikeleri ortadan kaldırması, Kanunî devrinde Avrupa’ya karşı rahat hareket edilebilmesini sağladı. Bunun sayesinde de Osmanlılar bu dönemde Avrupa’nın bugüne kadar gelen siyasi çehresinin oluşmasında önemli rol oynayabildiler. Birinci Selim, ömrünün son yıllarında tersaneleri genişletip, sayılarını artırarak Osmanlı deniz kuvvetlerini güçlendirdi. Avrupalılar’la yapılan mücadelenin sadece kara kuvvetleriyle başarılamayacağını anlamıştı. Denizcilik sahasında yaptığı hazırlıklar Kanunî devrinde denizlerde Avrupalı devletlere karşı kazanılan başarıların alt yapısını hazırladı.

Tahta Çıkışı

Babasının vefatı üzerine Manisa'da bulunan Şehzâde Süleyman'a Veziriazam Pîrî Paşa tarafından silahdarlar kethüdâsı Süleyman Ağa gönderilerek İstanbul'a dâvet edildi. Şehzâde Süleyman'ın, "fetret olmadan yetişesiz" diye haberleri üzerine derhal İstanbul'a hareket etti.

Yavuz Sultan Selim'in beş oğlu dünyaya gelmişti. Ancak Şehzâde Orhan, Şehzâde Musa, Şehzâde Korkut, Şehzâde Salih küçük yaşlarda vefat ettiği için Kanunî tek şehzâdeydi. 16. yüzyıl tarihçilerinden Gelibolulu Mustafa Âli, Yavuz Sultan Selim'in bir cariyeden Üveys isimli bir oğlunun olduğunu, ancak Üveys'in saraydışında yetiştirildiğini söyler. Zamanla paşalığa kadar yükselen Üveys Paşa'nın da bu yüzden imparatorluğun uzak bölgelerine tayin edilerek, İstanbul'dan uzak tutulduğu da rivayet edilir.

Birinci Süleyman 30 Eylül 1520'de tek erkek çocuk olarak taht mücadelesine girmeden, zengin ve güçlü bir imparatorluğun başına geçti. Kanunî babasının fetihleri ve tek erkek evlat olması sayesinde daha önceki hiçbir padişahın sahip olmadığı avantajlarla Osmanlı tahtına çıkmıştı.

Adalet Dağıttı

Birinci Süleyman 30 Eylül 1520'de tahta geçtiğinde ilk iş olarak babasının sert icraatından dolayı mağdur olanların durumlarını düzeltti. Yavuz Sultan Selim'in Tebriz ve Kahire'den zorla getirttiği yüzlerce sanatkârdan isteyenlerin memleketlerine dönmesine izin verdi. İran'la Osmanlı ülkesi arasındaki ipek ticareti yasağını kaldırdı. Bu ticareti yaptıkları için mallarına el konulan tüccarların zararlarını devlet hazinesinden karşıladı. Babasının Mısır seferi sırasında Kahire'den getirttiği son Abbasi Halifesi Mütevekkil Alellah'ın da Mısır'a dönmesine izin verdi.

Halka zulmettiği tespit edilen görevliler sert bir şekilde cezalandırıldı. Kaptanıderya Cafer Bey hakkında yapılan zorbalık soruşturması, onun idamı ile neticelendi. Prizren Sancakbeyi bölgesindeki reayayı köle olarak sattığı için katledildi. Saray görevlilerinden çevreye zulmedenler öldürüldü veya sürüldü. Babasının sert hükümdarlık döneminden sonra Kanunî'nin ilk icraatı padişahlığını adalet esaslı bir meşruiyet zeminine oturtmak oldu. 17. yüzyıl yazarları sultanın bu davranışlarını eserlerinde övgüyle zikrederler.

Mısır’da İsyan

Kanunî, tahta geçtikten sonra ilk olarak Mısır’da patlak veren eski Memlük emirlerinden Şam Valisi Canbirdi Gazali isyanı ile uğraştı. Canbirdi Gazali Şam’da isyan ederek kendi adına hutbe okutturup, para bastırtmıştı. Rodos şövalyeleri ve Şah İsmail’den yardım istedi. Ancak asinin üzerine Şehsuvaroğlu Ali Bey ve Ferhad Paşa gönderildi. Osmanlı kuvvetleri 1521 yılı başlarında Şam civarında Maştaba mevkiinde Canbirdi Gazali’yi öldürüp, isyanı bastırdılar.

Belgrad Seferi

Birinci Süleyman, ilk iki seferini Fatih döneminde alınamayan iki nokta hedefe yaptı. Bunlardan Belgrad, İkinci Murad ve Fatih Sultan Mehmed dönemlerinde iki defa kuşatılmış, ama alınamamış önemli bir merkezdi. Orta Avrupa'nın kilidiydi.

Macaristan seferine çıkmadan önce Ferhad Paşa'ya doğu ve güney hududunu koruması emredildi. Bu, İran'dan herhangi bir saldırı meydana gelirse veya herhangi bir isyan çıkarsa ona karşı bir hazırlıktı.

Büyük bir hazırlıktan sonra, 18 Mayıs 1521'de sefer için yola çıkıldı. 7 Haziran'da Filibe'ye gelindi. Burada savaş meclisi kurularak hangi yolun takip edileceği ve nehirlerin nasıl geçileceği konuşuldu. Bosna Valisi Yahya Paşaoğlu Bâli Bey ve Semendire Valisi Hüsrev Bey'e Belgrad'ı kuşatmaları emri gönderildi. Sofya'ya gelindiğinde tekrar savaş divanı kurulup durum tartışıldı.

Savaş divanında Belgrad üzerine mi, yoksa Budin üzerine mi yürüneceği tartışıldı. Uzun tartışmalardan sonra önce Böğürdelen'e gidilmesine karar verildi. Belgrad'ı kuşatmak için topların gelmesi beklenecekti. Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa, Fatih devrinde Türkler tarafından yaptırılan, ancak daha sonra düşman eline geçen Böğürdelen'i kısa sürede fethedip, durumu yolda olan padişaha haber verdi.

Veziriazam Pîrî Paşa Belgrad konusunda ısrarcı idi. Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa ise Budin tarafına gidilmesi gerektiğini düşünüyordu. Ancak o sırada orduya katılan Bosna Valisi Yahya Paşaoğlu Bâli Bey, Budin tarafına gidilmesinin uygun olmadığını beyan etmişti. Düşman topraklarını iyi bilen bu uç beyinin fikri önemliydi.

Bu tartışmalardan sonra Belgrad'ın kuşatılmasına karar verildi ve hemen kuşatma için hazırlıklar başlatıldı. Bir süre sonra dış kale alındı. Ancak iç kale bir türlü alınamıyordu. Bunun üzerine Osmanlı kale kuşatmalarının en etkili unsurlarından lağımcılar harekete geçti. Lağımcıların gayretleri sonucu Neboysa Kulesi'nin altına gelen tünel patlatılınca burç yerle bir oldu. Bunun üzerine iç kaledekiler 30 Ağustos 1521'de teslim oldular. Fatih Sultan Mehmed'in alamadığı kaleyi genç padişah fethetmişti. Belgrad halkının bir kısmı İstanbul'a götürülerek Belgrad Kapı ve Belgrad Ormanları civarındaki köylere yerleştirildi.

Belgrad Fetihnâmesi

Osmanlılar, bir şehri veya kaleyi fethettikleri veya bir savaşı kazandıkları zaman imparatorlukta vali ve kadılar ile çevredeki devletlere fetihnâme adı verilen fermanlar gönderirlerdi. Belgrad'ın fethinden sonra imparatorluktaki kadılara asi Canbirdi Gazali'nin öldürülmesini ve Belgrad'ın fethini anlatan şu fetihnâme gönderilmişti[1]:

"Osmanlı toprakları üzerinde bulunan kadılarım,

Fermanım elinize ulaştığında bilesiniz ki, Müslümanların üzerine şart ve farz olan gaza ve cihat farzını eda etmek konusundaki düşüncemizi harekete geçirerek, sapıklıkta olan toplulukları araştırırken, ceddimden beri devlet aslanının gıdası ve kılıçlarının yemi olan Macarlara doğru yönelmek konusunda ilham geldi. Ancak daha önce serkeşlerin ve eşkıyanın serdarı olan Canbirdi, -ki, babamız kılıcının artığıdır- padişâh affı ile büyümüşken gaflete düşüp, şeytanın vesvesesi yaratılışındaki eğriliği ortaya çıkarmakla, aklı kötülük ve gurur ile doldu. Gaflet çölünde hayal ettiği şey serap olarak göründü. Batan güneşin diğer sabahla ortaya çıkacağını düşünmeyerek, memleketin korunmasız olduğunu hayal edip, fitne tozu ve fesat ateşi koymaya niyet etti. Dünyayı onun zulüm ateşinden korumak, cihanı pisliğinden temizlemek vacip oldu. Devlet düşmanlarının kahredilmesi sevdasına yakalanmış, dağ gibi vakarlı olup düşmanın kendisine asla direnemeyeceği Vezir Ferhad Paşa'yı, kullarımızdan bazısı ile Anadolu askerine serdar tayin ettim. O, düşmanlık binasının direklerini yıkmak ve isyan edenlerin boyunlarını kesmek kastıyla yola çıktı. İki taraf karşılaştığında, isyancılar zümresi savaş meydanında gürzünün ağırlığına dayanamayıp kaçmayı tercih ederek kurtuldular. Ancak ortadan kaldırılması şart olan Gazali'nin kesik başı sarayıma geldi. Oraya giden askerler henüz orduma katılmadan kullarım ile Rumeli askeri gaza niyeti ve hazırlıklarını tamamladı. Kısa sürede uzun mesafe katederek kâfir ülkesi ile ortak sınıra yakın mevkiden, Rumeli askerini seraskeri olan Ahmed Paşa ile gönderdim. Böğürdelen adıyla anılan kaleyi top ve tüfek ile tek hamlede fethetti. Ardından ordu-yı hümayun Ahmed Paşa'nın ordusuna katıldı. Sava nehri kenarı muzaffer askere ordugah oldu. Bir müddet nehri geçmek işiyle uğraşıldı. Binasının ayağı balıkların pençesinde olan ve kuleleri gökteki kuzey yıldızının ayağını öpen, insan gücüyle yapılması mümkün olmayan Belgrad Kalesi, padişaha Allah'ın yardımının ulaşmasıyla o zor surları kuşatıldı. Kuşatmaya, eski veziriazam, Osmanlı kanunlarının yüzünü

gösteren aynası, büyük ve küçük bütün insanoğlunun işlerini gören, tedbir sahibi Pîrî Mehmed Paşa gidip, orayı ay ışığının halesi gibi kuşattı. Kâfirlerin diyarından olan Tuna ile Sava arasındaki Sirem Adası baştan başa yağma ve talan edildi. Adanın kapısındaki kaleler ve topraklar da alındı. Muzaffer olan askerlerden her nefer emniyete ve sınırsız erzak ve kâfir malı ile sevince kavuştuktan sonra Belgrad tarafına yöneldi. Kalenin her tarafı delik deşik olmuştu. İlk hücumda kale varoşu fethedildi. Sonra, ağırbaşlılık ve onur sahibi vezirim Mustafa Paşa kalede yerleşmiş olup, gece gündüz kâh akıl sahiplerine akıl verip, zor işlerin düğümünü çözdü, kâh sağlam top ve tüfek atışıyla savaş meydanının tozunu dağıttı. Kâfirler çeşitli hilelerle İslâm askerlerini defetmeye niyetlendikçe Paşa kendisine bağlı olanlarla birlikte direndi, kâfir topu ve tüfeğinin sarsıntısından sarsılmayıp metrisler yaptı. Esas kalenin bazı duvarlarını topla tahrip ve bazılarını intikam ateşinin kıvılcımlarıyla yaktı. Birkaç gün karşılıklı top ve tüfek atışlarıyla her taraf ateş içerisinde kalıp, atışlar sarsıntılara ve velvelelere sebep oldu. Askerlerden, cesurluk ormanının aslanları ve yiğitlik denizinin timsahları olan yeniçeriler, şimşek gibi kalenin yüksek burclarına çıkıp düşmanların hayatlarını yerle bir ettiler. Kaleye sığınmak onlara fayda vermedi. Müslümanlardan ölenler cennette Allah'a yaklaştılar. İki taraftan henüz hayatta olan kalabalık arasında şiddetli çatışmalar meydana geldikten sonra, düşman kendisinde direnme kuvveti ve savunma gücü kaldığını düşünmeyince kâfirlerden bir kısmı helak edici küfürden kurtulup, İslâm'ın gül bağının esintisiyle kalplerini kokulandırıp, iman yağmurunun damlalarıyla yüzlerini nurlandırdılar. Bazıları İslâmı kabulden çekinip cizye vermeyi kabul etmek üzere aman talebine teşebbüs ettiler. Ancak bunların bazıları krala, bazısı da İslâm diyarına gönderildi. Gerçi yüce kapımın hizmetçileri olan askerin kan damlayan kılıçları, bu inatçı din düşmanları ile kucaklaşmaya susamıştı. Ancak Peygamber'in şeriati ve kanunların gereği göz önüne alınıp, aman talep eden düşmanın katline din âlimleri cevaz vermediklerinden o aciz zümreye izin verilip hepsi İslâm vilayetlerinin ortalarına sürüldü. Asıl hedef, o sapıklıktan başı dönmüşlerin toplandığı yerin, doğru yoldan sapmışların başvurduğu merci olan gururlu kralın başaşağı edilmesi idi. Fakat bu diyarın namlı beyleri ve işbilir büyüklerinden soruşturulduğunda 'vakit dardır, inşaallah geniş bir zamanda fırsat gözlenip intikam işi tamamlanır' denildi. Bu yüzden muzaffer askerin dinlenmesi ve şükür edici memleketin şereflendirilmesi için hilâfet merkezi tarafına yönelindi.

1521 yılında, Belgrad ordugâhında yazıldı”.

Belgrad Tebriknâmeleri

Fetihnâme gönderilen görevliler fethi haber aldıktan sonra padişaha tebriknâme adı verilen bir mektup gönderirlerdi. Dulkadir hakimi Şehsuvaroğlu Ali Bey, Belgrad’ın fethini kendine haber veren fetihnâmeye karşı padişaha aşağıdaki tebriknâmeyi göndermişti[2]:

“Şu anda Allah’ın yardımı ve kudreti ile fetih ve talih güneşi zaferin doğuş yerinden doğup duaların eziciliği ve sağlamlık ve saldırganlığınızın sadasına uğursuz Macar kâfirleri direnemeyip yenilmiş ve perişan olmuşlardır. Ateş yağdıran, şimşek saçan toplar, ettikleri fesatları başlarına kakmış ve düşman avlayan tüfeklerin eserleri sonunda başlarına dokunmuş. Ne kalmaya güçleri ve ne de kaçmaya takatleri kalmıştır. Şüphesiz küfür ve şirk kalelerinin anahtarlarını teslim edip, mutluluğun dayandığı nokta olan cenapları da uğur ve talih, fetih ve büyüklükle yine mutlu başkentlerine, saltanat tahtına dönmüş. Bundan böyle âlemin sığınağı pâdişah –Allah saltanatını daim etsin- bunun gibi gazalara yönelince umulur ki, bu değersiz kulları da davet oluna. Ta ki itaat edilmesi vacip olan onurlu fermanı ile bizzat varıp sapkınların mahvedicisi, gazaların sultanının önünde, üzengisinin dibinde baş oynatıp ömrümüzün son demlerinde yüce Allah şehitlik nasip ede.

Beyit:

Kişinin ömrü sona ere
İyisi odur ki, gaza yolunda öle

Vallahi kalpten ve içten, merhum babanız Sultan Selim Han’ın –Allah’ın rahmeti ve bağışlaması üzerine olsun- can u gönülden samimi inançlısı idim. Sultanım hazretlerinin de eski kuluyum. Her nereye emredersen yakınlarım, evlatlarım, bizzat kendim ve yanımdaki kullar ile dönüşüm yoktur. Benim etim, yağım rahmetlinin verdikleriyle meydana gelmiştir. Allah en iyi bilendir. O mutluluk sermayesi tarafından, ortaya çıkan durumlar nedeniyle ayrılıkta kalıp dururuz. Ama her zaman âlemi süslemekle sevinç veren, güneşi ve mutluluğa eş üzengisini öpmeyi gözlemekten bu kullarının hüzünlü kalbi bir an boş kalmamaktadır. Baki, devlet perdeleri ve saltanat dereceleri günden güne ileri olsun. Kulların Rabbi onun murâdını tez versin”.

Vezir Ferhad Paşa ise kendisine gönderilen fetihnâmeye karşılık şu tebriknâmeyi göndermişti[3]:

“Gökle bir olan padişah kapısı ve zafer tezgahı olan padişah divanının toprağına yüz sürmekten sonra bu değersiz kimsenin arzı budur ki,

Hâlâ gökyüzüne yükselen dergahından Çavuş Ali kullarıyla âlemin itaat ettiği hükmü ulaşıp cihanın padişahı, yerin ve zamanın hüküm sürücüsü –Allah mülkünü daim etsin- hazretlerinin Allah’ın tevil gerektirmeyen kelamı ve âyetlerinin delilleri gereğince büyük sevablar kazanmak ve ahiret azığı toplamak kastına yönelmiş padişah, günahkâr fırkası olan uğursuz Macar kâfirleri ki, Peygamber’in peygamberliğini inkâr ederler, koparıp ezmek sebebi için yönelmeye niyetlenildi. Uğurla ve sonu zafer olan askerlerle menziller geçilirken padişahın isteğiyle Rumeli Beylerbeyisi Ahmed Paşa –Allah büyüklüğünü daim etsin- Rumeli askeri ile merhum İsa Bey’in yaptığı burçları gökyüzüne ulaşan ve temelleri yerin dibinde olan Böğürdelen kalesi, daha sonra bir şekilde kâfirlerin eline düşmüş imiş. Onun ele geçirilmesi konusunda çaba harcamak için gönderilmekle, ardından kalan asker ordugâhla, padişah, bayrağıyla, iki menzilde durmayıp kaleye erişmek üzere iken, Ahmed Paşa kaleye ulaşmıştır. Rumeli yiğitleri ile hemen o anda her taraftan kaleye yürüyüp, savaş gürültüsü ve kavga sesi ayyuka çıkmış, nihayet zafer rüzgârı zaferden tarafa eserek Şaban ayının ilk günü kale feth olundu. İçinde olan şeytanların soğuk kalplerinde biten küfür ağacı Rumeli gazilerinin ateş saçan kılıçları ile dağıtıldı. Allah’ın yardımı ile sağlam kale yine bundan böyle padişahın korunmuş mülküne katıldı. Böğürdelen Kalesi de fethedilmekle sadece Macarların değil, Frengistan’ın, belki de bütün kâfiristanın böğürleri delindi. O gün fetih ve talih müjdecisi, zafer bayrağını karşıladı. Aynı ayın üçüncü gününde kale önünde beylerbeyi ile birlikte olan askere katılındı. Ondan sonra askerler sel gibi Sirem Adası’na geçti. Sonra etrafa akıncılar gönderilip, birkaç günlük yola kadar olan kâfir vilayetleri yıkılıp yakıldı. Ele geçirilen kâfirlerin bir kısmı kılıçlara yem edildi. Kimilerinin çoluk çocukları esir edilerek, ganimete doydular. Kâfir memleketlerinin kilidi konumunda, şeytanın sığınağı, Tuna ve Sava’nın birleştiği yerdeki büyük Belgrad Kalesi, yüksekliği ayyuka ulaşmış, burçları ve bedeni zuhal yıldızı ile bir, belki kulesi parlak yıldızlardan ve kubbesi göklerden daha üstün, uzun ve geniş hendeği akıl sahiblerinin fikirlerinden daha derindir. Sağlam akıl kanadı, zeminin derinliğine bin yıl uçsa sonuna ulaşması hayal olup, eski zamanlardan şu ana kadar açamayıp, büyük ecdad fethini Anka’yı avlamaya eşdeğer ve kalenin fethini yıldızların burcuna benzeterek fethine girişip ve kurtarılmasına gayret göstererek anılan ayın 26. Çarşamba günü kalenin

karşısında yıldırım gibi süratli kalabalık asker güruhu ve dağ gibi heybetli, deniz gibi ulu gaziler, uğurlu padişahla, Sava suyunun olduğu yerdeki Zemin adlı hisara indiler. Bir taraftan Veziriazam Pîrî Mehmed Paşa, diğer taraftan Vezir Mustafa Paşa, karşısında Tuna suyunun ötesinden Rumeli Beylerbeyisi hücum edip her tarafından savaş ulaşıp, top ve tüfek kale halkına ölümü hatırlatıp, kara tarafından da metrisler inşa edilip her yönü kuşatıldı. Tüfekçiler kâfirler üzerine ebabil kuşları gibi ateş yağmuru yağdırdı. Toplar ile baştan başa delik deşik edildi. Fetih kapıları açılarak mübarek Ramazan ayının beşinci günü Allah'ın yardımı, padişahın himmeti ile varoş fethedildi. Ancak içindeki kâfirler boyun eğmeyip, inat ve direnişlerini ilan ettiler. Aslan atılışlı pâdişahın şimşek gibi olan hiddeti başgösterip tekrar kurtarılan varoşu içinde ve diğer taraflarından yine toplar hazırlanıp her biri gök gürültüsü gibi ateşler saçıp dumanından gökler karardı. Bir bir gedikler açıldı, tüneller kazıldı. Ondan sonra üç kez daha saldırı olup kâfirler sıkı baskı altına alındı. Tünelin birisine konulan lağım ateşlendiğinde burçlar yıkıldı ve fetih bayrakları her yerden parladı. Kâfirler canlarını kurtarmaya aman talebinden başka yol bulamayıp kendi seçimleriyle ve bin türlü kırgınlık ve zillet ile gelip hilafet divanı halkına ve şanlı devlet erkânına saltanatın şefaatini istemeye teşebbüs ettiler. Cihan padişahı hazretlerinin kılıç artıkları kâfirlerin kurtulması konusunda fermanı çıkıp adı geçen kale kâfirlerin faydasız ve pis varlıklarından temizlendi. Kiliseleri İslâm mescidine ve sapıklık ve karanlıkları şeriate çevrildi. Ertesi gün zafer kazanmış askerlerle Cuma namazı kılınıp, padişahın ismine hutbe okundu. Bahsedilen kalelerden başka, burçları Ülker yıldızına, binasının yerin derinliklerine ulaşan nice kaleler, kendilerine bağlı belde ve topraklar, nehirleri, dağları, tepeleri ile Allah'ın inâyeti sayesinde fethedilerek korunmuş Osmanlı topraklarına katılıp, pâdişahın sahip olduğu iklimlere dahil olduğu bildirilmiştir. Yüce Allah tarafına kıyassız hamd ve şükür olup, padişah hazretlerinin uzun devletinin devamı duasında ve bu büyük fethin işitilmesinden cümle halk, özellikle de ayak basılan bu topraklar o kadar sevindi ki, hızlı kalemin binde birini yazması düşünülemez. Yüce Allah'tan dilenen budur ki, bu büyük fetih nice bol fetihlere yol açsın! Padişah hazretlerinin düşmanları mağlup ve mahvolsun! Yüce saltanatı sevinçli ve fetih bayrakları ölümden sonraki diriliş gününe kadar dalgalana! Hazret-i Muhammed, onun temiz âilesi hakkı için âmin".

Şehzâdelerin Ölümü

Kanunî, Belgrad’ı fethetmişti ama dönüş yolunda oğulları Şehzâde Murad ve Şehzâde Mahmud’un öldüğü haberini aldı. Muhtemelen dokuz yaşında olan Şehzâde Mahmud en büyük oğluydu. Şehzâde Murad’ın ise yeni yürümeye başladığı rivayet edilir. Bu haber, padişah için bir yıkımdı. Zaferin sevincini yaşayamadan iki oğlu ölmüştü. Kanunî’nin hayatta artık tek oğlu kalmıştı: Şehzâde Mustafa. Şehzâdenin annesi Çerkes, Karadağlı veya Arnavut olduğu söylenen ve Manisa’da valiyken padişahın hasekisi olan Mahidevran’dı. Ancak birkaç ay sonra Hürrem Sultan’ın Şehzâde Mehmed’i doğurmasıyla şehzâde sayısı ikiye çıkacaktı.

Diplomatik Mücadele

Kanunî Sultan Süleyman, henüz Belgrad'da iken 10 Eylül 1521'de Rodos Şövalyelerinin yeni üstad-ı azamları Philippe Villiers de l'Isle-Adam'a Belgrad'ın fethini haber veren fetihnâme gönderdi. Üstad-ı azam, bu yazıyı kendine ve adaya karşı planladığı şeyleri açıkça ortaya koyan gizli bir tehdit gibi gördü. Bu yüzden sultana aynı şekilde cevap verdi. Kanunî bunun üzerine Rodos'a gönderdiği ikinci mektupta, "Mektubumu anladığına nasıl sevindiğimi anlatamam. Belgrad'da kazandığım zaferle henüz yetinmediğimi bilesin; bir zafer daha umuyorum, hatta bu zaferi kendime vadediyorum ve sürekli düşündüğüm sen de bu zaferden haberdar olasın" dedi.

Üstad-ı azamın bu açık savaş ilânına cevabı ise şöyle oldu: "Beni, düşünmüş olduğun rahatsız etmiyor; zira ben de seni düşünüyorum. Yine Belgrad zaferinden bahsediyorsun ve bununla yetinmeyeceğini, başka bir zafer daha kazanmayı umut ettiğini söylüyorsun. Hatta bu zaferi kendine söz veriyorsun ve savaş başlamadan ilân ediyorsun. Hayal kırıklığına uğramamaya bak, zira acele kurulan hayaller hiçbir yerde savaşta olduğu kadar başarısızlığa götürmüyor" şeklindeydi.

Rodos’un Fethi

Rodos meselesi için toplanan divanda, üyelerinin çoğu adanın fethinin zor olduğunu söyleyerek sefere sıcak bakmadılar. Ancak Veziriazam Pîrî Paşa, adanın Avrupalı Hristiyanlar’dan herhangi bir yardım alamayacağını ve “Belgrad’ı fethettik burayı da fethederiz” diyerek seferi savundu. Bunun üzerine bazı vezirler Fatih Sultan Mehmed zamanında adanın alınamadığını hatırlattılar.

Pîrî Paşa, bu itiraz üzerine Osmanlı donanması ve kara ordusunun o döneme göre daha ileride olduğunu söyledi. Kanunî, Mısır’la İstanbul arasındaki gemilerin korsanların eline geçtiğinden haberdar olduğundan ve Osmanlı kıyılarının güvenliğinin Rodos alınmadan sağlanamayacağını bildiğinden sefer kararını destekledi. Padişahın veziriazama destek vermesiyle sefere karar verildi.

Sefer kararı alındıktan sonra büyük bir hazırlık yapıldı. Ardından ordunun bir kısmı donanma ile sefere çıkarken bir kısmı da Kanunî ile birlikte karadan Marmaris’e doğru yola koyuldu. Bu sırada durumundan şüphelenilen Dulkadirli Şehsuvaroğlu Ali Bey’in üzerine de Ferhad Paşa gönderilmişti. Padişah yoldayken Şehsuvaroğlu Ali Bey’in çocuklarıyla birlikte öldürüldüğü haberi geldi.

Donanma Çanakkale Boğazı’ndan çıkmadan önce Sultan Süleyman, Kur’an’ın hükümlerini yerine getirmek için Rodos’un üstad-ı azamına 1 Haziran’da resmen savaş ilan etmişti. Üstad-ı azamın bu yazıya verebileceği tek cevap, Rodos Şövalyelerinin şerefini ve adanın özgürlüğünü elindeki bütün imkânlarla savunacağı idi. Şövalyeler bir taraftan adanın surlarını kuvvetlendirirken, bir taraftan da Avrupalı Hristiyanlar’dan yardım istediler.

Donanma daha önceden adaya gelmiş ve kuşatmaya başlamıştı. Karadan giden birlikler de daha sonra Marmaris’ten adaya gemiyle geçirildiler. Rodos kalesi top atışıyla alınmaya müsait değildi. Pîrî Paşa, toprak dolu çuvallarla kuleler yapıp, üzerlerine tüfekçiler koyup, surlardan ateş eden şövalyeleri taciz etti. Kaleye doğru lağımlar da kazıldı, ancak Rodoslular da karşı lağımlar kazarak, surları yıkacak bu teşebbüsleri akim bıraktılar. Yedi ay geçmesine rağmen kalenin alınmasında önemli bir aşama kaydedilememişti. İki defa büyük hücum yapılmış fakat başarılı olunamamıştı. Bu sırada havalar bozmaya ve yağmurlar yağmaya başlamıştı. Yağmur çokça yağdığı için seller meydana geldi ve bu durum da

kuşatmayı güçleştirdi. Ancak bu kadar emek çekildikten sonra kış geldi diye dönülünemezdi. Divân toplantısında, Rodos'ta kışlanmasına ve Ferhad Paşa'nın da buraya gelmesine karar verildi. Adaya Ferhad Paşa'nın askerleriyle gelmesi üzerine şövalyeler direnemeyeceklerini anladılar.

26 Aralık 1522'de Rodos şövalyelerinin adadan gitmeleri karşılığında ada teslim alındı. Başta Saint John kilisesi olma üzere adadaki kiliselerin çoğu camiye çevrildi. Kale zindanlarındaki 6 bin Müslüman esir kurtarıldı. Rodos'a bağlı Bodrum kalesi ve Rodos'un çevredeki küçük adalarda Leryoz, İstanköy, Kelemez, İncirli, İleki, Herke, Limonya ve Sömbeki gibi adalarda bulunanlar gelerek Osmanlı'ya tâbi oldular.

Kanunî, Rodos'u teslim alınca ilk iş olarak Cem Sultan'ın oğlu Murad ile torunu Cem'i buldurup, öldürttü. Ancak Cem Sultan'ın bir oğlu kaçmayı başarmıştı. Kanunî ancak 1523 Şubat'ı başlarında İstanbul'a geri dönebildi.

1522'de Rodos'un fethedilmesi Batı ve Orta Avrupa'daki devletlerin gözlerini Türkler'e çevirmelerine sebep oldu. Rodos'un Osmanlı hakimiyetine geçmesi ile ilgili 1522-1523 yıllarında 80 tane kitap ve broşür yayınlandı. Kanunî'den itibaren Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa için gerçek bir tehlike oldu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun daha sonra Avrupa'daki Fransuva-Şarlken çekişmesinden dolayı yönünü iyice Avrupa'ya dönmesi ve Mohaç Muharebesi ile Macaristan'ı fethi üzerine herkes Türkler'le ilgilenmeye başladı. Bu konuda ardı ardına kitaplar basıldı. Kanunî'nin 1529'daki Birinci Viyana Kuşatması ile tehlikenin nefesini iyice enselerinde hisseden Avrupalılar'ın, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ilgisi daha da arttı.

Rodos Fetihnamesi

Rodos’un fethinden sonra Bursa Kadısı Mevlânâ Abdülkadir’e şu fetihnâme gönderilmişti[4]:

“Müslüman kadılarının kadılıkta daha bilgilisi, birliği koruyanların iyisi, iyilik ve ilmin madeni, bütün halkın üzerinde Allah’ın delili, peygamberlerin ilminin varisi, Mevlânâ Abdülkadir-Allah ilminin derecesini artırsın-, yüce ferman eline ulaşınca biline ki,

Zaferle sonuçlanan saltanatımın başlangıcı ve hilafet menşurunun ortaya çıkarılmasından şu ana kadar, bütün gayretimi Allah’ın yardımı ile dini bildirmeye, küfür ve zulüm belirtilerini ezmeye sarfettim. Keskin gayret, gaza ve cihat kılıcımın da, fesat huylu kâfirlerin kafaları ve cesetleri üzerinde bulunması güzel âdetlerimden olduğundan, uğursuz Rodos kalesinin fethi için, ölüm araç gereçleri dolu, dağ gibi gemiler ile vezirim Mustafa Paşa’yı gönderdim. Arkasından ben de, saltanat kapısı İstanbul’dan Üsküdar’a geçtim. Bayraklarım bir menzilde iki gün kalmayarak, aralıksız yürüdüm. Mustafa Paşa da fermanım üzerine, anılan gemilerle zafer kanadını açıp, Allah’ın yardım rüzgârı önüne düşüp, nice gün gidip sonunda uygun rüzgâr ile Rodos Adası’nın kalesine ulaştı. Özen ve gayret adımlarını acele atarak, hemen gemilerde olan askerleri, topları ve diğer savaş âletlerini çıkardı. Ben de menzilleri geçerek ulaşmakta iken, iyi tedbir icabı, vezirim Ahmed Paşa’yı bayraklarımdan önce gönderdim. İki üç menzillik yer kaldığından, o da fermanım üzere yola koyulup, adı geçen adaya ulaştı. Yaratılışında olan mertlik ve yiğitliği ortaya koyarak, iyi tedbir ve ileri görüşlülüğü ile fetih sonucunun başlangıcını tertip etmeye kendini adadı. Anılan hisarın kuşatılmasına uygun olan yerleri görüp, Mustafa Paşa ile Rumeli Beylerbeyisi Ayas Paşa ve Anadolu Beylerbeyisi Kasım Paşa, yeniçeri kullarımın ağası Bâli Ağa, yanlarında bulunan Rumeli ve Anadolu askerleri ve yeniçeri kullarım ile ansızın hisarı kuşattılar. Savaş araç ve gereçlerini her tarafından kurup, savaşmakta iken ben de bayraklarımla Menteşe sancağından Marmarosi adlı iskeleye geldim. Bir gün sabah erkenden, sayısı belirsiz askerlerimle, hilal görünüşlü gemiye binip adı geçen adaya indim. Ovaları ve dağları ile burası, İslâmın doğuşundan tâ bu zamana kadar, parlak kılıçlı, şöhretli padişahlardan bile gizli kalmıştır. Hisarın doğu tarafını, Veziriazam Pîrî Mehmed Paşa, Rumeli ve Anadolu sancaklarının bazılarının beyleri, sipahileri, yeniçeriler, Mısır tarafından gelen Çerkezler ve gönüllüler ile kuşattı. Bütün deniz yolcularının zarar

kaynağı, tüccarların kanını döken hastalık halindeki Rodos kalesi; İslâmın ortaya çıkışından şu ana kadar ele geçirilmesi hayalden bile saklı olup, sağlamlığını anlatmakta akıllar âcizdir. Duvar ve kapılarının uzunluk ve genişliğini takdir etmekte âlimlerin âletleri yetersiz kalır. Hendeğinin derinliği vehim dürbününün göstergesi, çatısının uzaklığı, göğü kıskandırır, kale duvarı güneşin tacıyla arkadaş, kulesinin başı semanın durağıdır. İçinde olan puta tapıcılar ve İslâm'a direnenlerin kalp gözlerinin basiretsizliği, doğu ve batıların sultanlarının keskin kılıçlarının ağızlarındaki salyalarını akıtır. Bunca yıldan beri hiçbir kale fethedici padişaha zabtı nasip olmayıp, bu haliyle padişahların hasret çektiği yer olup kalmıştır. Her tarafı askerlerimle dolu olup, bütün yönlerden üzerine asker sevk edilip, çeşitli yerlere yıldırım tarzlı toplar kurulmuş, savaş gürültüsü göklere ulaşmış, her topun, fil gibi kükreyişi veya İsrafil'in suru gibi olan sesini duyanlar tam bir korku ve dehşete düşerlerdi. Hava topları yüksek uçan şahinler gibi o alçakların kafaları üzerine iner çıkar, sabah akşam gökkubbeden başlarına taşlar yağdırırdı. Savaşın dehşetinden, top ve tüfek korkusu yüzünden, kalenin beden ve burçlarından hiçbir kâfirin başını kaldırmaya canı yoktu. Kısaca bu şekilde sürekli nice günler ve geceler, sabahtan akşama kadar savaş oldu; ancak, fetih kapıları asla açılmadı. Sonra kalenin üzerine dağ gibi topraklar sürüldü, burçlar inşa edildi, hendekler oluşturuldu ve kale hendeğine varıldı. 928 Zilkadesi'nin üçüncü gününde (4 Ekim 1521) bir kere daha saldırı yapılıp, iki taraftan kılıç ve tüfek yağmur gibi yağdırıldı. Askerler sel gibi hisar duvarlarının üzerine aktı. Hücum edip bazı kulelerine ve duvarlarına lağımlar koyup ateşlediklerinde, hisarın bedeni güz yaprakları gibi dökülüp, alçakgönüllülük belini büktü. Dayanma güçlerinin sebebi olan sağlam duvarlar yıkılıp tarumar oldu. Ancak içinde olan lânetli kâfirlerin şer dolu kafalarındaki gururları kırılamadı. Gazilerin üzerlerine taş, odun ve toptan başka bulduklarını atıp, bu şekilde isyanları gittikçe arttı ve dirençlerini kırmak asla mümkün olmadı. Fakat samimiyetimin tamlığı sebebiyle ve Allah'ın yardımıyla günden güne tahrip ve baskıyı artırdım. Yığılan toprakların üzerinden ve hendek kenarından ejderha suratlı toplar kuruldu. Dehlizlerin ve hendeğin içinden duvarın altına girilip temeli kazıldı. Hisarın ve duvarın birçok yeri baştan başa tamamen yıkılıp yerle bir oldu. Fetih kapıları açılıp, hemen evlerinin ve çarşılarının içine girildi. Kurdukları hendekler ve metrisler bozulup yıkıldı. 929 yılı Muharrem ayının 10. Günü (29 Kasım 1522) olan Aşûre gününde bir kez daha saldırı yapılıp ok yağmuru ve intikamın belâ okları o kötülerin üzerine yağdı.

Topların kıvılcımlı dumanları ayyuka çıkıp, askerin coşkusundan uçan kuşlar bile sakındı. Her yerleri yıkılıp, manzaraları toz ve toprağa karışıp, eşsiz benzersiz kubbeleri yerle bir oldu. Ancak boğazlananların tepki hareketi gibi inatlarına geri dönüp şükürsüz canlarının korkusundan uzun ellerini her nesneye sokup, ateş gibi âsilik ettiklerinden gazab ateşi yakılarak, gecikmeksizin belâ taşları gibi her taraftan tüfek, kılıç ve diğer savaş aletleri ile saldırıldı. Top gülleleri nice taşları havaya uçurup, belâ dalgası üzerlerine öyle bir salındı ki, inatları onu defetmeye yetmedi. Sarsıntının çokluğundan, o mahvolmuş topluluk, hisarları ile deniz dalgasının girdabına kapılan gemiye döndüler.

Sonunda bu musibetli durumdan kâfirlerin dünya kilisesi başlarına yıkılıp, çanlarına ot tıkandı. Putları yenilip, herbiri nehirlerin timsahı iken kertenkeleye, belki de değersiz karıncaya dönüp, aman dilemenin sağlam kalesine girmeyince mahvolmanın pençesinden kurtulmaya çarelerinin olmadığını bildiler. Zorunlu olarak asıl önderleri olan Migal Mastor’u diğer önde gelen askerleriyle, devlet erkânımın şefaat eteklerine yapışarak aman kapısını çalıp af rica ettiler. Kalenin anahtarlarını getirip teslim eyledikleri için padişahlara yakışır himmetim gereği, savaştan kurtulan kâfirlerin canlarına ve mallarına, çoluk çocuklarına aman bağışlayıp, memleketimin diğer halkı gibi, yerli yerinde bırakıldılar. O uğursuzların ellerinde hapsedilmiş Müslüman esirlerden hayatta olan küçük büyük, genç yaşlı kaç kişi varsa esaretten kurtarıldılar. Yüce Allah’a hamdolsun bunca yıldan beri türlü pislikler, küfür ve sapıklık ile dolu olan sarp Rodos Kalesi yüce Allah’ın yardımı, İslâm askerlerinin gayretleriyle temizlenerek, put tapınakları iman ehlinin mescidleri oldu. Mekke ve Medine yolları kötü huylu kâfirlerden emin oldu. Rodos Kalesinden başka İstanköy, Tahtalı, Bodrum ve sair on bir kale de bütün adaları, geçitleri, arazileri, kendisine bağlı yerleri, dağları ve tepeleri ile fethedilip tamamen korunmuş ülkemin parçası oldular.

Her zaman İslâm toprağı, fetih alameti olan bayrağımın direği tarafından zabtedilmiş ve nurlanmış, geniş yeryüzü muzaffer askerlerimce fethedilmiş ola.

Öyle ise bu uğurlu ve büyük fethi sana bildirip, seni mutlu kılmak için kulum Çaşnigir Ahmed gönderildi. İnşaallah tebliğ edince çeşitli şenlikler edip, şehri süsleyip, etrafa da bu sevinçli fetih haberini ilan ederek, devletimin devamı ve saltanatımın sağlamlığı için duası ile meşgul olasın. Şöyle bilesin ve yüce nişanıma itimat edesin.

929 yılı Safer ayı başlarında (Aralık 1522) Rodos kalesinde yazıldı”.

Veziriazam Pîrî Paşa’nın Azli

Yavuz’un tek Türk veziriazamı olan Pîrî Mehmed Paşa, sultanın son veziriazamı idi. Yavuz’un veziriazamlarını en ufak hatalarında öldürtmesi üzerine halk arasında kızılan insan için “Sultan Selim’e vezir olasın” deyişi söylenmeye başlanmıştı. Seleflerinin durumuna düşme ihtimali büyük olduğundan, bir gün Yavuz’a “Kendisini ne zaman öldürteceğini sormuş”, Yavuz da bu soruya şakayla karışık olarak, “Yerine uygun birini bulamadığını, bulduğu gün öldürteceği” cevabını vermişti. Yavuz döneminde kellesini kurtaran Pîrî Mehmed Paşa, padişahın ölümünden sonra Kanunî’ye de bir süre veziriazamlık yapmıştı.

Kanunî Sultan Süleyman, İstanbul’a döndükten sonra, ikinci vezir Ahmed Paşa’nın entrikalarıyla görevden aldığı Pîrî Paşa’nın yerine, daha önce benzeri görülmemiş bir şekilde ve genel teamüle aykırı olarak çocukluktan itibaren beraber büyüdüğü İbrahim Ağa’yı hasodabaşılıktan veziriazamlığa getirdi.

Makbul İbrahim Paşa

Kanunî Sultan Süleyman'ın ikinci veziriazamı olan ve Pargalı, Frenk, Maktul, Makbul gibi ünvanlarla tanınan İbrahim Paşa 1494'te bugünkü Yunanistan'ın Parga adlı şehrinde bir balıkçının oğlu olarak doğmuşu. Çocukken korsanlar tarafından kaçırılıp, Manisa'da dul bir kadına satıldı. Kadın İbrahim'in iyi bir eğitim görmesini sağladı. İbrahim, müzik alanında çok yetenekliydi ve bu konuda eğitim gördü.

Kanunî Sultan Süleyman, şehzâdeliği sırasında Manisa'da sancakbeyi iken tesadüfen İbrahim ile tanıştı. Şehzâde Süleyman, İbrahim'i sarayına aldırdı ve ikisinin arasında günden güne artan bir dostluk oluştu. Kanunî Sultan Süleyman, Manisa'dan İstanbul'a gelip, tahta çıktığında çok güvendiği sırdaşı İbrahim'i de beraberinde getirdi. İbrahim, padişaha olan yakınlığı ve zekâsı sayesinde sarayda iktidar basamaklarını hızlı bir şekilde çıktı.

Rumca, Farsça ve İtalyanca bilen İbrahim, Roma'ya direnen Anibal'ın ve Büyük İskender'in hikâyelerini okumaktan hoşlanıyordu. Avrupa'daki olayları yakından takip ediyor, her fırsatta bilgisini padişaha hissettirmekten de geri kalmıyordu.

Kanunî Sultan Süleyman, çok güvendiği sadık kulunu Topkapı Sarayı'nda da yanından ayırmadı. 1521'de Belgrad Seferi'ne çıkarken masraflarını bizzat kendisi karşılayarak Atmeydanı'ndaki (Sultanahmet) İbrahim Paşa Sarayı'nın temellerini attırdı. Padişahın bir saray yaptırması İbrahim Ağa'yı çok onurlandırdığı gibi nüfuzunu ve itibarını da artırmıştı. İbrahim Ağa, kısa süre sonra has odabaşı ve şahinciler ağası olmuştu.

İbrahim Ağa, 1522 yılında Rodos seferine katıldı. Sefer dönüşü, ikinci vezir Ahmed Paşa'nın entrikalarıyla görevden alınan Pîrî Paşa'nın yerine, daha önce benzeri görülmemiş bir şekilde ve genel teamüle aykırı olarak hasodabaşılıktan veziriazamlığa getirildi. Veziriazamlığın yanısıra Rumeli Beylerbeyliği de İbrahim Paşa'ya verildi.

Makbul İbrahim Paşa’nın Düğünü

İbrahim Paşa’nın yükselişi bununla bitmemişti. Kanunî, 1523 yılının sonunda kızkardeşi Hatice Sultan’ı veziriazamıyla evlendirdi. İbrahim Paşa’nın Atmeydanı’ndaki sarayında yapılan ve 15 gün süren muhteşem düğünde padişah hazır bulunmuş, İkinci Vezir Ayas Paşa sağdıç, Baş Defterdar Mustafa Çelebi ise şerbetçi olmuştu.

Hain Ahmed Paşa İsyanı

Veziriazam olmayı bekleyen İkinci Vezir Ahmed Paşa, hayal kırıklığına uğrayınca Mısır'a gitmek istedi. Mısır Beylerbeyiliğine tayin edildi. Ancak Ahmed Paşa, Mısır'dayken 1524 yılı başlarında isyan edip orada kendi adına bir devlet kurmaya kalktı. Fakat Kahire'de bulunan yeniçeriler tarafından öldürüldü.

Mısır'da Osmanlı düzenini kurmak için veziriazam Mısır'a gönderildi. İbrahim Paşa düğününü yapalı daha dört ay olmuştu. Kanunî, örneğine pek rastlanmamış bir şekilde, veziriazamını Adalar'a kadar yolcu etti. Devrin önemli bürokratlarından Celalzâde Mustafa Çelebi ve Defterdar İskender Çelebi ile birlikte 1523 Nisanı'nın başlarında Mısır'a vardı. İbrahim Paşa, eski kanunları ve vergi defterlerini buldurarak inceletti ve yeni bir kanunnâme hazırlattı. İbrahim Paşa, üç ay içerisinde Mısır'da düzeni sağladı. Mısır meselesindeki başarısı paşanın şöhretini daha da artırdı.

Şah Tahmasb'a Gönderilen Tehdidnâme

İkinci Bâyezid'ın saltanatının son döneminde, 16. yüzyılın hemen başlarından itibaren doğuda kurulan Safevî Devleti, Osmanlılar için son derece ciddi bir tehdit oluşturmuştu. 1500 yılında Erzincan dolayına gelip Anadolu'daki yandaşlarını yanına toplayarak Orta Anadolu'da uygun siyasi şartlardan istifadeyle asıl ihtilalini burada yapmak isteyen fakat İkinci Bâyezid'in aldığı etkili tedbirlerle bunu gerçekleştiremeyince Tebriz'e yönelen Şah İsmail, 1501'de Akkoyunlu Hükümdarı Elvend Mirza'yı Şürur'da yenip Tebriz'e girdi ve burada devletini kurdu. Ardından Fars, Kirman, Rey, Yezd ve Bağdad'ı ele geçirerek bölgenin en önemli gücü hâline geldi.

Akkoyunlu Devleti'nin yıkılışıyla Anadolu'nun doğusunda ortaya çıkan iktidar boşluğundan faydalanma arzusu tarafları kaçınılmaz olarak karşı karşıya getirecekti. Bir süre sonra Safevîler ile Osmanlılar Doğu ile Batı arasında binlerce yıldan beri süregelen Anadolu'ya hâkim olma mücadelesinin yeni tarafları oldular.

Şah İsmail liderliğinde Safevî Devleti'ni kuran Türkmenler Antalya, Maraş, Amasya, Sivas ve Tokat gibi Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden, Erdebil şeyhlerinin davetine uyarak İran'a gidip, bölgedeki Akkoyunlu hâkimiyetini yıkan Anadolu Türkleri'ydi. Ustacalu, Rumlu, Tekelü, Dulkadir, Varsak gibi Anadolulu aşiretler Safevî Devleti'nin asli unsurlarıydı. Şah Abbas'a kadar Safevî ordusu nerdeyse bütünüyle bu aşiretlere mensup birliklerden oluşmaktaydı.

Anadolu'da yaşayan Safevî taraftarı Türkmenler'in tamamı değil, yalnızca bir kısmı İran'a gitmişti. Şah İsmail, haleflerinin de devam ettirecekleri bir politikayla, gerek yeni insan gücü kazanmak ve batıya doğru genişlemek, gerekse rakiplerini, yani Osmanlıları zayıflatmak için Anadolu ile daha fazla ilgilenmeye başladı.

İki devlet arasındaki gerilimin bir diğer önemli sebebi, ipek ticareti üzerindeki hâkimiyet mücadelesiydi. Tebriz ile Bursa arasında yoğun bir kervan ticaretine konu olan ipek hem Osmanlı hem de İran ekonomisinin en önemli gelir kaynaklarından birisiydi. Benzer bir mücadele Safevîler'den önce İran'a hâkim olan Akkoyunlular ile Osmanlılar arasında da yaşanmıştı.

Safevî tehlikesinin büyümesi ve yaşlı bir padişah olan İkinci Bâyezid'in Şah İsmail ile mücadele edememesi Osmanlı İmparatorluğu'nda bir taht

değişikliğine sebep olmuştu. Yavuz tahta geçip, kardeşlerini ortadan kaldırdıktan sonra Şah İsmail'in üzerine yürümüş ve 22 Ağustos 1514'te Çaldıran Savaşı'nda Safevîler'i mağlup etmişti. Şah İsmail, bu mağlubiyetten sonra Osmanlı Devleti'nden uzak durmuştu. Şah İsmail'in 1524'te ölümü üzerine yerine 10 yaşındaki oğlu Şah Tahmasb geçti. Osmanlı yönetimi, bu dönemde Avrupa'daki gelişmeler daha öncelikli olduğu, doğudan bir tehlike görülmediği, İran seferleri de çok meşakkatli ve genellikle kesin sonuçlar alınamadığı için İran'daki bu taht değişikliğinden isitifade etmeye çalışmadı. Ancak Nişancı Celâlzâde'nin yazısıyla Şah Tahmasb'a şu tehditnâme gönderilmişti[5]:

"Tahmasb Bahadır, uyulması vacip olan fermanım elinize ulaştığında bilesiniz ki, bundan önce merhum babam Sultan Selim Han ahirete göçtüğünde padişahlık mülkü ve hilafet tahtı bana kaldı. Sınırsız Osmanlı memleketi ve enine boyuna korunmuş bütün iklimler gücümün kabzasında, fermanımın pençesinde tutulmuş ve zabtedilmiştir. Padişahlar saadet kapımın toprağına yüz sürmüşler, cihanın sığınağı dergâhıma kulluklarını göstermişlerdir. Şimdi sen dahi kahramanlık kasırgasının vuruşu, dehşetli ezici gücümün cezalandırmasından zerresini görüp, ruh kuşunun ecel şahininden ve yüksek uçan doğan kuşundan kurtulmuş, vücuduna ok saplı avım idin. Savaş meydanında geniş cihan başına dar görünmüş, düşman avlayan yiğitlerin narası, top ve tüfek velvelesi, telaşa kapılan mutsuz varlığını ve rehberi şeytan olan askerini sersem etmişti. Ancak yüce soylu atalarımın övülmüş tabiatlarında, olgun insanlık ve sınırsız acıma ve bol şefkat merkezlenmiş olup, kaçanı kovalamak, zayıf düşeni öldürmek âdetleri olmayıp, pisliğe bulaşmış varlık noktanı askerimin parlak kılıçlarıyla zaman sayfasından kazımak mümkün iken, göz yumup, olanca hazinelerin yağma ve mamur vilayetlerin talan edilmiş, uğursuzluk gösteren bayrağının altında toplanan dinden çıkmış kavmin gazilerin kılıçlarına azık olmuştu. Eğer asi huylu, sapkın kafanda zerre kadar yiğitlik olaydı, çoktan helak olurdun. Böyle lütfumuza uygun düştü ve kılıcımız altında can kurtarmana aman verildi. Niçin cihanın sığınağı dergâhımıza, göklerden farkı olmayan divanıma adam gönderip kulluk arzetmedin? Bu eksik akılla gururun, sapıklık dairesinden ayrılmaman, inşaallah benim de yakında Şark diyarına yönelmeme sebep oldu. Otağımızın Tebriz topraklarına, belki İran memleketlerine; Turan ve sair Semerkant vilayeti ve Horasan'a kurulması kararlaştırıldı.

Bu zamana kadar geciktirilmesine Osmanlı topraklarının ucunda, Macar ve Frenk kâfirleri elinde olan Belgrad ve Rodos gibi büyük kaleler sebep oldu. Bu kalelerin her biri zamanın tuhaflıklarındandı. Kurtarılmaları için, tam donatılmış, düşman avlayan askerlerle üzerlerine gidildi. Rum şahbazlarının hücumuna dayanamadılar. Her biri az zamanda fethedilerek, kiliseleri İslâm halkının cami ve mescidleri olup, küfür ve sapık ayinleri tersine dönderildi.

Şimdi haberin ola ki, seferim senin üzerine yönelip, rehberi zafer olan askerimin zaferle sonuçlanacak hücumları senin vilayetinedir. Daha önce savaş durumu, huylarından razı olunan nâmdar yiğitlere tenbih edilmiş, sana da bildirilmişti. Şöyle bil ki, ulu dağlar gibi, kalabalık güruh, vilayetine girip memleketini yağma etmeden, sapkınlık tacını başından çıkarıp atalarının yoluna uyarak abdal gibi keçe giyip, dervişlik zaviyesine ve alçaklık tekkesine çekilip naiplerime uyarsan devlet ve mutluluk senin olur. İyilikten başka bir şey görmezsin. Aksi hâlde Firavun gururu ve Nemrut böbürlenmesi şâki yaratılışından ayrılmazsa, sapıklık yoluna gidici olursun. İnşaallah çarpışmaların sesleri, askerin mızraklarının vereceği sıkıntı ve yıldırım gibi çakan topların sesi sana ulaştığında neye uğradığın biline. Şöyle ki, karınca gibi küçük olup yer deliğine girsen, avcı kuş gibi olup yüksekte uçsan dahi seni bırakmayıp, Allah'ın yardımıyla dünya toprağını senin pis varlığından temizlerim. Sözü dinlenen güçlü fermanıma cevap gönderip, erkeksen vaktine hazır olasın. Vesselam".

Yeniçeri İsyanı

1525'de İstanbul'da yeniçeriler isyan edip, şehrin büyük bir kısmını yağmaladılar. İkbal basamaklarını hızla tırmanan Veziriazam Makbul İbrahim Paşa'nın, isyan eden Hain Ahmed Paşa gailesini bertaraf etmek için Mısır'a gitmesini fırsat bilen muhalifleri yeniçerileri isyana teşvik ettiler. Sultan Süleyman, Edirne'den yeni dönmüş ve Kâğıthane'ye gelmişti. Padişahın yokluğundan da yararlanan yeniçeriler, 16 Mayıs 1525'te İstanbul'da başta Veziriazam İbrahim Paşa'nın sarayı olmak üzere Vezir Ayas Paşa ve Defterdar Abdüsselam gibi devlet ricalinin konaklarını, gümrükleri, dükkânları ve halkın evlerini yağmaladılar. Ertesi gün yeniçeriler ağa kapısına gelip, "Bizim bu fesada rızamız ve şenâatden haberimiz yokdur. Teftiş edin, bulunsun" dediler.

Kâğıthane'de bulunan Sultan Süleyman da askerin isyan ettiğini öğrenir öğrenmez hemen deniz yoluyla İstanbul'a gelmişti. Sultan, ilk iş olarak geniş bir soruşturma yaptırdı ve askeri tahrik ettikleri anlaşılan Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'yı derhal idam ettirdi. Mustafa Paşa kethüdası Bâli ile Reisülküttab Haydar da olaya karıştıkları için hapsedilip, bir süre sonra öldürüldüler. Padişahın hızlı ve sert bir şekilde olaya müdahale etmesiyle isyan daha fazla yayılmadan yatıştırıldı.

Korkma Geliyorum

İspanya Kralı Şarlken, Fransa Kralı Fransuva'yı 24 Şubat 1525'te Kuzey İtalya'da Pavia Muharebesi'nde mağlup edip, esir almıştı. Fransızlar, Şarlken karşısında aciz kalınca Osmanlılar'dan yardım istediler. Kanunî, 1526 Ocak'ında Fransuva'nın yardım isteğine gönderdiği fermanında kendi haşmetini belirtip, imparatorluğunun vilayetlerini sayarken Fransa'yı sıradan bir vilayet, kralını da hiç ünvan zikretmeden sıradan bir hükümdar olarak nitelendiriyordu[6]:

"Ben ki sultanlar sultanı, hakanlar hakanı, hükümdarlara taç veren Allah'ın yeryüzündeki gölgesi Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Karaman'ın ve Rum'un (Sivas ve civarı) ve Dulkadir Vilayeti'nin (Maraş ve civarı) Azerbaycan'ın ve Şam'ın ve Halep'in ve Mısır'ın ve Medine'nin ve Kudüs'ün ve bütün Arap diyarının ve Yemen'in ve büyük babalarım ecdadımın kahredici kuvvetleriyle fethettikleri, büyüklüğün sığınağı olan zatımın ateş yağdıran ve zafer nakşeden kılıcıyla fethettiği nice memleketlerin sultanı ve padişahı Sultan Bâyezid Han oğlu Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han'ım.

Sen ki Fransa vilayetinin Kralı Fransuva'sın:

Hükümdarların sığındığı kapıma elçiniz Frangipan ile mektup ve sözlü olarak da bir takım haber göndermişsiniz. Ülkenizi düşman istila ettiğini, şu anda hapiste olduğunuzu bildirip, kurtuluşunuz konusunda bizden yardım talep etmişsiniz. Daha başka ne söylediyseniz her şey benim âlemin karargâhı olan tahtımın ayaklarına arz olunmuştur. Her şeyden ayrıntılı olarak haberdar oldum. Şimdi, hükümdarların yenilmesi ve haps olunması hayret edilecek bir şey değildir. Gönlünüzü hoş tutup üzülmeyesiniz. Böyle bir durumda atalarımız düşmanları mağlup etmek ve ülkeler fethetmek için seferden geri kalmamışlardır. Bizim büyük babalarımız ve atalarımız –*Allah kabirlerini nurlandırsın*- daima düşmanı defetmek ve ülkeler fethetmek için seferden geri durmamışlardır. Biz de onların yolundan gidip, her zaman memleketler, sarp ve korunmuş kaleleri fetheylemekteyiz. Gece gündüz daima atımız eyerlenmiş ve kılıcımız belimizde kuşanılmıştır. Yüce Allah hayırlar nasip edip, iradesi ne ise yerine gelsin. Bundan başka durumlar ve

haberlerin, gönderdiğiniz adamınızdan sorulmuş olduğu malumunuz olsun. Böyle biliniz”.

932 yılı Rebiülahir ayının başlarında (Ocak 1526), saltanat mekânı, büyük ve korunmuş şehir İstanbul’da yazıldı”.

Mohaç Savaşı

Fransa'nın yardım isteyen mektubunu getiren elçi Almanlar'ı doğudan sıkışması için Kanunî'yi Macaristan üzerine bir sefer açması için teşvik etmekle de görevlendirilmişti. Osmanlılar Macaristan'ı fethedebilirlerse Fransa üzerindeki Habsburg baskısı azalacaktı. Macaristan Kralı İkinci Layoş, Kutsal Roma-Cermen İmparatoru Şarlken ile Avusturya Kralı Ferdinand'ın kızkardeşleri Anna ile evliydi.

Osmanlı yönetimi bu gelişmelerle birlikte Macaristan seferini gündeme aldı. Bu arada Şarlken, Fransızlar'la anlaşarak Birinci Fransuva'yı serbest bıraktı. Ancak Osmanlı yönetimi Macaristan seferinden vazgeçmedi. Kanunî, Macaristan'a sefer yaparak Şarlken'e bir mesaj vermek istiyordu.

Şarlken'e karşı İngiltere, Fransa, Papalık, Venedik ve Milano arasında bir ittifak kurulmuştu. Macar Kralı Layoş, bu yüzden Habsburglardan Osmanlı tehdidine karşı aradığı desteği bulamadı. Osmanlı ordusu 1526 Nisanı'nda yola çıktı. Sürekli yağan yağmurlarla ve sellerle boğuşarak Macaristan'a ilerledi. Petervaradin, İlok, Ösek kaleleri ard arda ele geçirildi. Osmanlı ordusunun hedefi Macaristan'ın başkenti Budin'di.

Habsburglar doğuya hareket ettiklerinde iki ateş arasında kalabilirlerdi. Türk ordusuyla savaşmaktan başka çaresi bulunmayan Macar kralı Osmanlı ordusunu 29 Ağustos 1526'da Mohaç'ta karşıladı. Macarlar, süvari hücumuyla Osmanlı ordusunun mağlup edileceğine düşündüler. Osmanlı komuta kademesi ise Macar zırhlı süvarilerinin birbirine zincirlerle bağlanarak yapacakları saldırı karşısında Rumeli askerinin yanlara ayrılıp, daha sonra onlara yan cepheden saldırılmasını planlamıştı. Macarlar, çembere alınacak ve karşılarında toplar ve tüfekli birlikleri bulacaklardı. Akıncı kuvvetleri de pusuya yatacaktı. Savaş planlandığı gibi gitti. Macar süvarileri pusuya düşürülerek, top ve tüfek ateşi ile öldürüldüler.

İki saat süren savaşta Macar Kralı İkinci Layoş kaçarken derede boğulmuş, birçok Macar ileri de geleni öldürülmüştü. Macar ordusunun 24 bini öldürülmüş, 10 bini de esir alınmıştı. Buna karşın Osmanlı kaybı ise çok azdı. Osmanlı ordusu savaştan kısa bir süre sonra Macaristan'ın kalbi olan Budin'e girdi. Ancak Budin'i emniyet altında tutmak kolay olmadığından iki hafta sonra şehirden ayrıldı.

Kralın ölümü ile Macaristan'ı savunacak hiç kimse kalmamıştı. Mohaç zaferiyle Osmanlılar hiç beklemedikleri bir durumla karşı karşıya kalmışlardı. Mohaç Savaşı ile Macar Krallığı tarihten kalktı. Ancak

Osmanlı Devleti buna hazırlıklı değildi. Klasik Osmanlı fetih metotlarında ani bir fetih siyaseti yoktu. Fethedilen bir yere bir anda yerleşilmez, ora kademe kademe Osmanlı ülkesine dâhil edilirdi. Bu yüzden Osmanlılar Macaristan'ı bir anda topraklarına katmak istemediler. Sadece Orta Tuna'da Sirem ve çevresini fethettiler. Macaristan'ın kalan kısımları için de Erdel Voyvodası Janos Zapolya'nın krallığını tanıdılar. Ancak Macar kralının varissiz ölmesi yüzünden aradaki akrabalık bağlarını ileri süren Avusturya Kralı Ferdinand, Zapolya'nın krallığını tanımayarak Kuzey Macaristan'ı işgal etti. Macar asilzâdelerinin bir kısmı Ferdinand bir kısmı da Zapolya'nın krallığını tanıyorlardı.

Mohaç Savaşı'ndan sonra Avrupa'daki dengeler değişmiş ve o dönemde Avrupa'nın tartışmasız en önemli gücü olan Osmanlı Devleti, Macaristan'ın geleceğinin en büyük belirleyicisi olmuştu. Bu meseleyle ilgili olarak İstanbul'a gelen Avusturya elçileri Veziriazam İbrahim Paşa ile görüştüler. Veziriazam, görüşmeler sırasında Avrupa'daki gelişmelerden yakından haberdar olduğunu her fırsatta dile getirip, Osmanlı'nın ihtişamını ve kudretini elçilere hissettirerek onları manevi baskı altına aldı. Sonuç alınamayan görüşmelerde iki ülkenin arası iyice bozuldu. Macaristan için Mohaç'tan sonra büyük bir mücadele başladı. Macaristan toprakları 150 yıla yakın Osmanlılar ile Habsburglar arasında çekişme sebebi oldu.

Budin’den İstanbul’a Gelen Heykeller

Veziriazam Makbul İbrahim Paşa şiiri, edebiyatı, tarih ve coğrafyayı çok severdi. İbrahim Paşa sanatın ve sanatkârların koruyucusu idi.

Mohaç Savaşı’ndan sonra Budin’e giren Osmanlı ordusu, İstanbul’a dönerken üç de heykel getiriyordu. Makbul İbrahim Paşa, mitolojik birer karakter olan Herkül, Apollon ve Dionysus’un heykellerini ganimet olarak Budin’den alarak İstanbul’a getirmişti. Bugün Sultanahmet Meydanı’nda bulunan Türk-İslâm Eserleri Müzesi Veziriazam Makbul İbrahim Paşa’nın sarayıydı. İbrahim Paşa bu üç heykeli sarayının bahçesine diktirdi. Heykeller halk arasında büyük bir ilgi uyandırdı ve İstanbullular heykelleri görmeye geldiler. Ancak bazı çevreler bu durumu hoş karşılamayarak, Müslüman diyarı olan topraklarda putları andıran bu heykellerin ne işi olduğunu sormaya başladılar. Bu yüzden İbrahim Paşa’nın gizli Hristiyan olup olmadığı tartışılmaya başladı.

Heykellerin dikilmesinden birkaç yıl sonra, dönemin meşhur şairlerinden Figânî’nin yazdığı iki mısralık bir şiir İstanbul’a bomba gibi düştü. Dilden dile dolaşan bu beyit İbrahim Paşa’nın kulağına kadar gitti. Şiirde veziriazam put dikmekle suçlanıyordu:

Dü İbrahim âmed be-deyr-i cihân

Yekî büt şiken şûd yekî büt nişân

Figânî, bu beytiyle “Dünyaya iki İbrahim geldi, biri put kırdı, öteki put dikti” diyordu. Makbul İbrahim Paşa, bu duruma oldukça sinirlendi ve şairin cezalandırılmasını emretti.

Figânî, 1532 baharında öldürülmeden üç gün önce bir akşam bütün dostlarıyla Kara Bâlîzâde’nin konağında toplanıp, eğlenmişlerdi. Figânî konakta üzüntülü ve suskun bir halde oturmuştu. Ev sahibi, misafirler giderken birkaç dostu ile birlikte Figânî’yi de göndermemiş ve deniz kıyısında şafak sökerken konuşmuşlardı.

Kara Bâlîzâde şaire suskunluğunun sebebini sorunca, Figânî, bir gece önce gördüğü bir rüyayı anlatmıştı. Şair rüyasında kendisini iskelede minareye çıkıp ezan okurken büyük bir korku içinde uyanırken görmüştü. Figânî, rüyanın hayırlı olmadığını söylerken dostları hayra vesile olacağını söyleyerek şairi teselli etmeye çalışmışlardı.

Bu hadiseden üç gün sonra Tahtakale’de oturan Figânî’yi subaşı alıp, götürdü. Şairi, kamçıladıktan sonra, eşeğe bindirip dolaştırdı ve halk içinde aşağıladı. Daha sonra da iskeleye götürdü ve orada astı.

Kalender Şah İsyanı

Kalender, Hacı Bektaş-ı Veli soyundan olduğu söylenir. Safevîler'in desteğiyle Anadolu'da çıkarılan isyanların en önemlilerindendir. Kanunî ve Osmanlı ordusu 1526'da Mohaç seferindeyken çıkan isyan hızla Orta Anadolu'da yayıldı. Kalender, mali sıkıntılarla birlikte yeni düzenlemelerden memnun olmayan ve Safevî propagandasından etkilenen Türkmen aşiretlerinden destek buldu. Etrafında 30 bin kişinin toplandığı söylenir.

Ancak onlardan önce Rum (Sivas ve civarı) Beylerbeyi Yakup Paşa asilere mağlup oldu. Ardından Diyarbekir Beylerbeyi Deli Hüsrev Paşa ile Pasin Ovası'nda yaptığı çarpışmada geri çekilmek zorunda kalan Kalender Şah, isyanı bastırmak için görevlendirilen Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa'yı yenilgiye uğrattı. Behram Paşa, Karaman ve Halep beylerbeylerinin desteğiyle tekrar üzerine yürüdüğü Kalender Çelebi'yle savaştıysa da yine başarılı olmadı. Savaşta Karaman Beylerbeyi ve birçok Osmanlı valisi hayatlarını kaybettiler.

Durumun tehlikeli bir hâl alması üzerine Veziriazam Makbul İbrahim Paşa 3 bin yeniçeri ve 2 bin kapıkulu sipahisiyle Elbistan'a kadar ilerledi. Kalender Şah, bunun üzerine İran'a gitmeye niyetlendiyse de vazgeçip, Bağdat'a yöneldi. İbrahim Paşa, asilere yenilen askerleri ordugâhına sokmadı. Timarları ellerinden alınmış Dulkadirli sipahilere ve Türkmen ileri gelenlerine eski haklarını geri vereceğini vadetti. Bunun üzerine asilerden ayrılan timarlı sipahiler ve Türkmen ileri gelenleri veziriazama katıldı. Destekçileri azalan Kalender Çelebi, Elbistan civarında mağlup edilerek, 1527'de öldürüldü.

Molla Kabız

İsyanın bastırılmasından birkaç ay sonra Molla Kabız adlı birinin İslâmiyet aleyhindeki sözleri ortalığı karıştırdı. Molla Kabız, Hz. İsa’nın Hz. Muhammed’den üstün olduğunu savunuyordu. Bunun üzerine veziriazam devreye girdi. İbrahim Paşa, devrin meşhur âlimlerini bir araya toplayarak bu şahsın fikirlerini çürütmelerini istedi.

Molla Kabız 1527 Kasımı’nda Divân’a çağrılarak, “Anlat bakalım! Maksadın nedir?” denildi. Rumeli Kazaskeri Fenârîzâde Muhiddîn ve Anadolu Kazaskeri Kadri Çelebi de oradaydı. Molla Kabız, iddialarını tekrarlayarak “Elimizdeki Kur’ân’a ve ortadaki hadislere göre, Hazreti İsâ, Hazreti Muhammed’den üstündür. Bu iddiayı Kur’ân ve hadislerle delillendiririm” dedi. Ardından da, Kur’ân’dan âyetler okuyup birkaç hadis söyledi.

Veziriazam bunun üzerine kazaskerlerin cevap vermesini istedi. Kazaskerler Molla Kabız’a ne sordularsa cevabını aldılar. Molla Kabız’ın iddialarını çürütemediler. İbrahim Paşa, “Bu adamın iddiası şeriata aykırı ve yanlışsa, iddiasını ilmen çürütmeniz gerekir. Hiddetle, öfkeyle işi bitirmek ilme ve âlimlere yakışmaz” dedi. Kazaskerler yine öfkeyle mollanın öldürülmesini söyleyince, veziriazam kazaskerlerin Molla Kasım’la başedemeyeceğini anladı. Yapılan tartışmalarda Molla Kabız alt edilemeyince mollaya birşey yapılmadı.

Divân’ı kafes arkasından izleyen padişah Arz Odası’nda huzuruna çıkan vezirlerine, “Molla Kabız’ın iddiaları doğru değildir. Ama sizin mollayı bırakmanız da doğru değildir” dedi. Bunun üzerine İbrahim Paşa, “Ne yapalım? Kazaskerlerimizin mollaya karşı güçleri yetmedi. Hep öfkelenerek cevap verdiler. Gördük ki, bunlar cevap veremiyorlar, biz de mecbur olduk mollayı gönderdik” dedi. Kanunî, veziriazamın bu sözleri üzerine “İlim yalnız kazaskerlere münhasır değildir. Yarın şeyhülislâm ile İstanbul kadısını divâna çağırınız” diye emretti.

Çavuşlar gönderilerek yakalanan Molla Kabız hapse atıldı. Ertesi gün şeyhülislâm ve kadı geldi. Molla Kabız, Kur’ân’dan birkaç âyet ve birkaç tane de hadisi iddialarına delil olarak söyleyip, “Bu yüzden, bence Hz. İsâ, Hz. Muhammed’den daha üstündür” dedi. İbn Kemal, sakin sakin “Siz bu meselede yanılmışsınız. Bu âyet ve hadislerin manalarında incelikler vardır. Bunların manaları bildiğiniz gibi değildir. Bundan murad şudur, budur…” diye hakikati Molla Kabız’a anlattı.

Kazaskerler karşısında aslan kesilen Molla Kabız şeyhülislâma cevap veremedi. Bunun üzerine İbn Kemal, “Hakikatın ne olduğu açıkça belli. Buna bir sözün var mı? Yanlış inancından vazgeçip hakikati kabul eder misin?” dedi. Fakat Molla Kabız fikirlerinde inat edince şeyhülislâm kadıya dönerek, “Fetva tamam, Şer’an gereğini yapın” dedi. İstanbul Kadısı Sadi Çelebi, bunun üzerine mollaya “Doğru yola dönüyor musun” diye sordu. Molla Kabız ısrar edince, kadı da katline hükmetti. Fetva gereği Molla Kabız kafası kesilerek öldürüldü.

Osmanlılar ve Protestanlık

Martin Luther'in 31 Ekim 1517'de Wittenberg'de kale kilisesinin kapısına "95 Tezi" asmasıyla Avrupa'da yeni bir mezhebin temelleri atılmıştı. Ancak Avrupa'da ortaya çıkan reform hareketleri Katolik bir devlet olan Habsburg İmparatorluğu'nun baskısı altındaydı. Osmanlılar, Avrupa'yı böldüğü için kendi lehlerine bir duruma sebep olan Protestanlık hareketini yakından takip ettiler. Bir Osmanlı casusu Kanunî'ye şu raporu göndermişti[7]:

"Hazret-i sultanım!

Saadetin dönüp geldiği ayağının toprağı ki, bakış sahiplerinin basiret gözünün çinkosudur. Yüz sürdükten sonra hakirin arzı budur ki, hâlâ Ergiri Kasrı'nda Zuka adlı tüccar sofla üç yıldır İspanya, Fransa ve Papalık memleketlerine varup şimdi Dıraç İskelesi'ne çıkup şöyle haber vermektedür: İspanya melunları hâlâ Filander yakınunda Bazilye (Basel?) adlı büyük şehirde oturur. Ve anlatılan Bazilye'den kara yoluyla Beç'e (Viyana'ya) sekiz gündür. İki ay önce Alman lordlarından Martin Luther adlı bir bey kendisü bir din kurup İspanya melununun batıl ayinlerine karşı gelüp 30 bin asker toplayup Alman taraflarından San Borgo adlı yerde İspanya melunlarıyla ikindi vaktinde karşıkarşıya gelüp akşama kadar savaşup, akşam vaktinde İspanya melunu bozulup, yukarıda belirtilen Bazilye adlı şehre sığınup şayet akşam olmasaydı İspanya melunları tamamen yenilirlerdi dedü. Adı geçen Martin Luther tekrar çekilüp Alman dağlarında oturur deyü cevap verdü.

Ve donanma hakkında sorulursa adı geçen tüccar Ceneviz'den gideli kırk gün olup Ceneviz limanında İspanya melununun 15 parça kadırgası ve bir kalyonu olup Andria Dorya adlı kaptanı ile Fas tarafına Hayreddin Reis donanmasının üzerine gittü. Ve Saragöza adlı limanda İspanya'nın bir kalyonu ve bir parçası hazırlanup Bel Omo adlı korsan ile denize açılup korsanlığa gittü. Ve Fransa'ya bağlı Marsilya adlı kale limanında Fransa'nın on iki parça kadırgası olup, bunlar da hazırlanup denizde korsanlığa gittü. Ve Malta'dan Miğalo Masturan'ın yedi parça kadırgası ve bir kayığı hazırlanup denizde korsanlığa gittiler deyü cevap verdü. Ve yukarıda adı geçen tüccar Zuka, Cenevizden çıkup üç günlük yol ileride İspanya melunu iki bin atlı ve on bin kadar yaya askeriyle buluşmuş ve bunlar İspanya melunu tarafından deniz yönünden Pulya'ya donanma varırsa onlara karşı koysunlar deyu Milan memleketinde Lombardiya diyarında beklemeleri

emredilmiş. Yine Zuka, İspanya'nın da yanında 8 bin kadar adamı olup, Viyana tarafındaki gelişmeleri bekleyüp şimdi hazırdaki askeri budur, başka askeri yoktur deyu cevap verdü. Milan adlı şehri, İspanya melunu yedi sekiz ay önce yine eski beyine verüp bir milon filorisini almıştır ki milyon on kez yüz bin altındır. İspanya, Venedik ile barışup 200 bin altın İspanya meluna ve 100 bin altın Viyana beyi Re Franöş meluna vermiş ve Fransa ile görünürde barışmıştır ama aralarında düşmanlık ortadan kalkmamıştır deyu cevap vermekle alınan haber saadetlü sultanımın şerefli ayağının tozuna arz olundu. Baki, daima, devlet güneşi ve saadet mehtabı temizlik ve faziletin doğduğu yerden doğsun ve parlasın, kulların Rabbi için.

Kulların en zayıfı, değersiz Mehmed"

Osmanlılar, Protestanlıkla ilgili gelişmeleri takip etmeyi hiç bırakmadılar. Kanunî'nin veziriazamı Makbul İbrahim Paşa'nın 1533'de Avusturya elçilerine karşı sarfettiği şu sözler, hem Osmanlı yönetiminin Luther ve taraftarlarını nasıl yakından takip ettiğini, hem de Osmanlı'nın kendisine ne kadar güvendiğini gösterir:

"Kayserin kendi ülkesinde bile gücü ve itibarı yok. Bir konsil toplamayı bile başardı mı? Ben, Hristiyan hükümdarları toplantı yapmaya pekâlâ zorlarım. İstersem, onu hemen şimdi yaparım. Hristiyanlar, gut hastalığı, baş ağrısı ve başka nedenler bulup gelmemek için mazeret de gösteremezler. Bir tarafa Luther'i ve diğer tarafa papayı oturtarak, her ikisinin de bu konsili yapmasını sağlarım".

Protestanlık Osmanlı Sayesinde Var oldu

Osmanlılar, Protestan ve Kalvinistleri her fırsatta desteklediler. Kanunî, 1552'de Protestan Alman prenslerine gönderdiği mektupta, o tarafa bir sefere çıkacağını ancak onların Osmanlı askeri harekâtından bir zarar görmeyeceğini söylüyor ve Papa ile Şarlken'e karşı onları kışkırtıyordu. Osmanlılar, Luther ve taraftarlarıyla ilgilendikleri ölçüde olmasa da Kalvinistlerin faaliyetlerini de takip ettiler. Kalvin'in ölümünden üç yıl sonra, Türkiye'den gönderilen bir mektupta, beyaz pelerinleri ve kazakları ile Prens Condé'nin emri altında Saint-Denis'de dövüşen Kalvincilerin yiğitliği övülüyordu. Bu mektupta Osmanlı padişahı şunları söylüyordu: "Eğer bu beyazlılar benim elimde olsaydı dünyayı ele geçirirdim ve beni bundan kimse alıkoyamazdı".

Avrupa'da tehdit altında olan Protestanlar Osmanlı topraklarına sığındılar. Osmanlı hakimiyeti altında bulunan Erdel, yani Transilvanya Kalvinist ve Unitarianların sığındığı en önemli yerdi. Birçok Protestan da Budin'e sığınarak dini inançlarını burada rahatça yaşayabildiler. Nitekim Macar kökenli bir Protestan olan Sigmund Torda, Almanya'daki Protestanların önde gelenlerinden birisi olan Philipp Melanchton'a Aralık 1545'te yazdığı mektupta, ülkesinde Protestanlığın hızla yayıldığını, bu yüzden de Osmanlılar'ın Macaristan'ı fethetmelerinin Allah'ın bir lütfu olduğunu söylüyordu.

Alman prensliklerindeki Protestanlara, Osmanlı hakimiyeti altındaki Macar topraklarından, burada rahat bir dini hayat yaşadıklarına dair bunun gibi birçok mektup yazılmıştır. Macaristan'da yaşayan Emerius Zigerius (İmre Eszeki)'un, Almanya'daki Protestanların önde gelenlerinden Matthias Flacius lllyricus'a gönderdiği mektup, bunların en ilginçlerinden birisidir. Zigerius'un "Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Protestanların, Hristiyan Avrupa'da hiç görülmeyen bir şekilde rahatça dini hayatlarını yaşadıklarını" anlattığı mektubu Haziran 1550'de Flacius'un eline ulaştı, o da bu manzum mektubu bir önsöz ilave ederek yayınladı. Flacius önsözde "Bizim sözde Hristiyan hükümdarlar, Türkler'in Tanrı'nın sadık kulları Hristiyanlar'ı himaye ettiklerini savunduklarını, Hristiyanlık öğretisini yaymalarına ve uygulamalarına bile izin verdiklerini duyunca utançtan yüzleri kızarsın istedim. Benim burada sözünü ettiklerim Papa veya İspanyollar değildir. Kısa bir süre önce gerçek Hristiyanlığı kabul etmelerine rağmen Katoliklerin kaba kuvvetinden korkup ya da çıkar umuduyla inkâr

edenlerdir. İhanet edip Hazreti İsa'yı Almanya'dan tümüyle atmak istiyorlar. Onlar Türkler'i kendilerine örnek alsınlar. Bu sözde Hristiyanlar, gerçek Hristiyanlar'a en korkunç Türkler'den daha kötü davranmaktalar. Türkler gerçek Hristiyan öğretisine izin vermekle kalmayıp, Hristiyan olmayan Kurtlara (Katoliklere) karşı da Hristiyanlığı kılıçlarıyla savunuyorlar… Ben bu mektupla huzursuzluk yaratmayı amaçlamadım. Amacım gerçek Protestanlık öğretisine inananlara Türkiye'deki Hristiyan kilisesini örnek gösterip onlara cesaret ve umut vermek. Kendilerini Hristiyan olarak niteleyen yöneticilere de Türkler'in iyi niyet ve yumuşaklığını gösterip onları belki de saldırıdan ve hışımdan vazgeçirmek" diye yazmaktadır. Bu mektup ve benzeri diğer mektuplarda Türkler'in Protestanlara, Katolikler'den daha iyi davrandığının anlatılması çok büyük bir propaganda aracı olarak kullanıldı[8].

Luther yazılarında ve vaazlarında Türk tehlikesini büyüterek Katolik baskısından kurtulup dikkatlerin Osmanlılar'a çevrilmesi siyasetini gütmüştü. Bu yüzden 1545'te Şarlken ve Ferdinand Türkler'le barış antlaşması yapmak istediği zaman Luther büyük bir tepki göstermişti. Nitekim Osmanlılar'la bir senelik ateşkes yapan Habsburglar ilk iş olarak Protestanlar'ın üzerine yürümüşlerdi.

Şarlken, Türk saldırıları yüzünden Protestanlığın Alman prensliklerinde yayılmasını engelleyemedi. Ayrıca Habsburglar, Osmanlılar'a karşı koyabilmek için Protestan askerlerine de ihtiyaç duyuyorlardı. Protestanlar da cepheye asker göndermek için kendi dini düşüncelerinin tanınmasını şart koştular. Osmanlılar'ın, Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'na her saldırısı Protestanlığın kademe kademe güçlenmesini ve sonunda da 1555'te Augsburg'da tam olarak tanınmasını sağladı.

Luther'in Türkler'e Bakışı

Protestanlığın kurucusu Luther'in Türkler'le ilgili birçok yazısı vardır. Osmanlılar'ın Avrupa'da ilerlemeleri üzerine Hristiyan dünyasında büyük bir korku doğmasına rağmen Luther, savaşın Türkler'den önce Roma'daki papaya karşı yapılmasını istiyordu. Bütün Almanya'da olduğu gibi Luther'de de "Türk umudu" ve "Türk korkusu" iç içeydi.

Devamlı olarak Osmanlılar'a karşı savaşılması konusunda Luther'in bir şeyler yazması istenmekteydi. Katolikler her türlü kötülük gibi Türk tehdidinin de Luther'den kaynaklandığını iddia ediyorlardı. Bunun üzerine Martin Luther, "Türkler'e Karşı Savaşa İlişkin" isimli bir kitap yazdı. İlk baskısını Nisan 1529'da yapan kitap, aynı yıl içerisinde dokuz kez daha basıldı.

Luther kitabında şöyle diyordu: "Türk Tanrı'nın öfkeli kırbacı, yakıp yıkan Şeytan'ın uşağı olduğu için, Türk'ten önce efendisi olan Şeytan'ı yenmek, Tanrı'nın kırbacını almak ve Türk'ü tek başına bırakmak gerekir. Din adamları, 'Tanrı'nın işlenen sayısız günah ve nankörlüklerden dolayı Şeytan Türkleri Almanların başına musallat ettiğini' anlatmalıdır.

Hristiyanlar, papa ve yandaşlarının söylediği gibi sadece bedensel olarak Türkler'le savaşmamalıdırlar. Türkler'i Tanrı'nın gazabı ve kırbacı olarak görüp, dua, ağıt ve fedakârlıkla kendilerini korumalıdırlar. Bu öğüdü küçümseyen, Türk'ü de küçümser. Böyleleri Türk'e ne yapabilecek, görmek isterim.

Türkler'e karşı savaşmak isteyenler imparatorun bayrağı altında toplanmalıdırlar. İmparator, Tanrı düzeninin temsilcisi ve ordunun komutanıdır. Böyle bir durumda imparatora bağlılık, Tanrı'ya bağlılıktır. Ayrıca imparator kâfirlerin ve Hristiyanlık düşmanlarının kökünü kazımak istiyorsa, Türkler'e karşı savaşmak yerine ilkin papaya, piskoposlara ve diğer din adamlarına karşı savaş başlatmalıdır. İmparatorluk'ta yeterince dinsizlik ve din düşmanı hareket vardır.

Gerek yaygın sapkın öğretiler, gerekse din dışı ve zararlı yaşam bakımından aramızda pek çok Türk, Yahudi ve dinsiz bulunuyor. Bırakalım Türk istediği gibi inansın ve yaşasın. Papalığa ve sahte Hristiyanlar'a bu imkânı tanımıyor muyuz?

Savaşı yalnız Türkler'e karşı değil papaya karşı birlikte düşünmeliyiz. En az papa kadar dindardırlar. Dört kitaba, peygamberlere inanırlar ve Hazreti İsa ile annesi Hazreti Meryem'i kutsal sayarlar. Fakat Türk Hazreti

İsa’nın kendi peygamberlerinden üstün olduğuna ve İsa’nın Tanrı olduğuna inanmaz.

Papa eğer Türkler’in gücüne sahip olsa, Osmanlılar’ın yaptığından daha fazla kötülük yapar. Türk’ten papanın tek farkı eline kılıç almasıdır. Papa ve Türk’e karşı savaş birdir. İkisi de aynı günahları işliyor.

Türk hakimiyetini arzulamak en büyük günahlardan biridir. Bu durum gerçek idarecilerine karşı bağlılık yemininin inkârıdır. Cezasız kalamaz. İdarecisini lanetleyip Türkler’e koşanlar, Osmanlılar arasında hiçbir zaman vicdan rahatlığı içerisinde yaşayamazlar. Türkler’den kaçıp, gerçek idarecilerine geri dönmedikleri sürece, pişmanlık ve acı duyacaklar. Bedenleri, Türkler’in arasında olacak, ama ruhları hep burayı özleyecek.

Sadakatsiz ve dönekler, Türkler’in acımasızlıklarına ve kanlı eylemlerine ortak olarak günahların en korkuncunu işleyecekler. Gönüllü olarak Türkler’e katılanlar, Osmanlılar’ın dostu ve eylemlerinin ortağı olurlar. Zorla ve istemeden böyle kanlı bir köpeğin ve şeytanın yanında olmak, acımasız eylemlerine şahit olmak korkunç bir şeydir. Hristiyanlar, Türkler arasına karışmaktansa, gerçek idarecisinin hakimiyeti altında en az iki defa ölmeyi tercih etmelidir”[9].

Birinci Viyana Kuşatması

Mohaç'tan sonra Macaristan'ın bir kısmını kendi topraklarına katan Osmanlılar kalan Macar toprakları için Erdel Voyvodası Yanoş Zapolya'yı kral tayin etmişlerdi. Ancak ölen Macar kralıyla aradaki akrabalık bağlarından dolayı Avusturya Kralı Ferdinand, Zapolya'nın krallığını tanımayarak Macaristan'ı işgal etti. 20 Ağustos 1527'de de Budin'i aldı.

Zapolya başlangıçta Osmanlılar'dan yardım talep etmek istemediyse de başka çaresi olmadığından bir müddet sonra İstanbul'a bir elçi gönderdi. Bu sırada elde ettiği başarılardan şımaran Ferdinand da bir elçi heyeti göndererek Osmanlılar'dan çok daha önceleri fethedilen Belgrad, Varadin, Segedin gibi birçok şehri istemişti. Bu küstahlığa çok sinirlenen Osmanlı idarecileri elçileri hapsedip sefer hazırlıklarına başladılar. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra Osmanlı ordusu 10 Mayıs 1529'da Kanunî Sultan Süleyman'ın komutası altında İstanbul'dan Macaristan'a doğru hareket etti. Ancak daha seferin başında aksilikler ard arda geldi. Bu yıllarda dünya iklim dengesi değişmeye başlamıştı. Küçük Buzul Çağı'nın başlangıcı olarak adlandırılan bu dönemde yağış artmış, hava sıcaklıkları düşmüştü. Osmanlı ordusu Filibe'de konaklarken yağan şiddetli yağmurlardan dolayı taşan Meriç Nehri Osmanlı ordugâhını basarak bir çok askerin boğulmasına sebep olmuştu.

Mohaç Ovası'ndaki Osmanlı ordusuna gelen Yanoş Zapolya, Kanunî'nin huzuruna çıkarak itaatini arz etti. 3 Eylül 1529'da Osmanlı ordusu Budin önlerindeydi. Kısa bir kuşatmadan sonra 7 Eylül'de Budin tekrar Osmanlılar'ın eline geçti. Zapolya Budin'de yapılan bir törenle tekrar Macaristan tahtına geçirildi. Kanunî, Budin'den sonra yeni hedefi Viyana olarak belirledi.

Osmanlı Beyliği'nin ilk yıllarındaki hedefi İznik ve Bursa idi. Daha sonra gözler İstanbul'a çevrilmişti. Buranın fethinden sonra Osmanlıların yeni hedefi Belgrad oldu. Belgrad'ın 1522'de alınmasından sonra ise yeni Kızılelma, Roma ve Viyana olmuştu. Kanunî, hem bu yeni hedefi ele geçirecek hem de Avusturya'nın Macaristan tehdidini ortadan kaldıracaktı. Viyana, Avusturya'nın başkenti olduğundan Ferdinand burayı müdafaa etmek için savaşmak zorundaydı. Türk ordusunun Avusturya'ya girmesi Şarlken'in baskısı altındaki Fransa'ya da rahat bir nefes aldıracaktı.

Budin'den hareket eden yaklaşık 100 bin kişilik Osmanlı ordusu 23 Eylül'de Avusturya topraklarına girdi. Birkaç gün sonra akıncılar Viyana

önlerindeydiler. Kanunî'nin karşısına çıkmasını beklediği Ferdinand ise yardım getireceğim bahanesi ile Viyana'yı terk etmişti. 27 Eylül'de bütün Osmanlı ordusu Viyana önlerine gelmiş ve kuşatma başlamıştı. Ancak hava çok soğumuştu ve devamlı yağmur yağıyordu.

Avusturyalılar, Osmanlı ordusunun üzerlerine geleceğini anlayınca Viyana'da sıkı tahkimat yapmışlar, yangın çıkmaması için evlerin ahşap kısımlarını bile sökmüşlerdi. Yağmurlardan dolayı büyük toplar getirilememişti. Bu da Viyana gibi kuvvetli bir tahkimata sahip şehri almak için dezavantajdı.

Karşılıklı hücumlarla ve kalenin surlarının yıkılması için patlatılan lağımlarla 15 gün geçti. Ancak havanın soğuk olması ve yağmur, kuşatmayı olumsuz etkiliyordu. Durumu görüşen Osmanlı devlet adamları son bir hücumun yapılmasını, eğer başarılı olunamazsa kuşatmanın kaldırılması neticesine vardılar. Bu hava şartlarında kuşatmaya devam edilirse Osmanlı ordusu Viyana önlerinde büyük bir zayiata uğrayabilirdi. 14 Ekim günü Osmanlı ordusu Viyana'ya karşı büyük bir hücum gerçekleştirdi. Akşama kadar süren hücumdan bir netice alınamayınca Osmanlı ordusu kuşatmayı kaldırma kararını uygulamaya soktu. 15 Ekim'de çadırlar kaldırılmaya başlandı. 16 Ekim'de Kanunî'nin de çadırı söküldü ve Osmanlı ordusu Macaristan'a geri döndü.

Osmanlı ordusunun Viyana kuşatması 17 gün sürmüştü. Halbu ki Viyana gibi bir kaleyi fethetmek için birkaç aylık kuşatma yapılması ve ağır topların da bulunması gerekliydi. Ancak sürekli yağan yağmur kuşatmanın devamına izin vermemişti.

Alaman Seferi

Avusturya, meydan savaşlarındaki üstünlüğünden dolayı Osmanlı ordularının karşısına çıkmamış, sınırlarını küçük, orta ve büyük çaplı birçok kale yaparak koruma yoluna gitmişti. Bu kaleler Dalmaçya'dan başlayarak, Hırvatistan ve Batı Macaristan'a, oradan Kuzey Tuna'daki dağ şehirlerinden geçerek Transilvanya'ya kadar uzanmakta ve Osmanlılar'a karşı bir nevi askeri sınır, engel oluşturmaktaydı.

Ferdinand'ın 1531'de Budin'i kuşatması üzerine yeni bir sefere çıkıldı. Kanunî bu defa İspanya Kralı Şarlken'i hedef almıştı. Osmanlı kaynaklarında Alaman Seferi olarak geçen bu harekâtta 1532'de Viyana yakınlarındaki Güns Kalesi kuşatılıp, Şarlken'in gelmesi beklendi. Ancak ne Şarlken ne de Ferdinand geldi. Bunun üzerine kalenin fethinden sonra sonbaharın gelmesi sebebiyle İstanbul'a geri dönüldü.

Kanunî Sultan Süleyman, törenlerle İstanbul'a girdikten sonra bu seferi kutlamak için İstanbul'da büyük bir şenlik tertip ettirdi. Beş gün beş gece boyunca şehir donatılıp, Kapalıçarşı başta olmak üzere çarşı ve pazarlar açık tutulup, ziyafetler verildi.

1526-1532 yılları arasında Avrupa'da Mohaç Muharebesi, Birinci Viyana Kuşatması ve Kanunî'nin 1532'deki Alaman seferi üzerine 259 kitap ve broşür türü yayın yapıldı. Avrupa Türk tehlikesini ensesinde hissettikçe, Osmanlı'ya karşı ilgi de artıyordu.

Kanunî'nin Tacı[10]

Venedik'te Doj Sarayı'nda 15 Mart 1532'de 50 elmas, 44 yakut, 27 zümrüt, 49 inci ve büyükçe bir firuze barındıran dört taçlı miğfer halk tarafından yoğun bir ilgiye mazhar olmuştu. İlgi, miğferin gözü kamaştırması ve rüyaları süslemesi kadar, birkaç ay sonra Batılıların korkulu rüyası ve doğunun en büyük hükümdarlarından Kanunî Sultan Süleyman'ın başını süsleyecek olmasından da kaynaklanıyordu. Yakın zamana kadar pek dikkatleri çekmeyen ve ancak birkaç gravürde resmedilen bu miğferin hikâyesi Otto Kurz ve Gülru Necipoğlu'nun çalışmaları sonucunda büyük oradan ortaya çıkarıldı. Ancak hâlâ bazı noktalarda tartışmalar devam ediyor. Mesela neden dört tacın bulunduğu hakkında farklı görüşler ileri sürülüyor. Peki Osmanlı tarihinde bir daha benzerine rastlayamadığımız bu dört taçlı miğfer nerede hazırlanmış, nasıl ve kimler vasıtasıyla İstanbul'a getirilmiş ve Kanunî Sultan Süleyman neden 1532'deki Alman seferinde bu miğferi takmıştı?

Kurz ve Necipoğlu'nun çalışmalarının ortaya koyduğu üzere dört taçlı miğfer Venedik'te hazırlandı. Dönemin en meşhur kuyumcu ailelerinden Venedikli Caorlini ailesi tarafından hazırlanan miğfer, Vincenzo Levriero, Pietro Morosini, Öacomo Corner, Marco Antonio Sanudo ve dönemin İstanbul Balyos Yardımcısı Pietro Zen'in arabuluculukları ile 115 bin dukaya satıldı. Osmanlı sarayı adına bu muhteşem eseri Defterdar İskender Çelebi satın aldı. Miğferin alınmasında dönemin en nüfûzlu kişilerinden Venedik DoJu Andrea Gritti'nin gayrimeşru oğlu olan Alvise Gritti'nin de önemli katkıları oldu. Alvise Gritti'nin Venedik'te üst düzey bağlantıları vardı ve önde gelen Venedikli tüccarları yakından tanıyor, onlarla ticarî ilişkileri vardı. Ayrıca dönemin veziriazamı Makbul İbrahim Paşa'nın da en yakınlarından biriydi. Bu farklı bağlantılar Gritti'nin miğferin alınmasında Osmanlı sarayı ile Venedikli tüccarlar arasında irtibat kurmasını kolaylaştırdı. Göz kamaştıran miğferin alınmasını teşvik edenlerin başında da, kendisi de mücevher düşkünü olan, Veziriazam Makbul İbrahim Paşa geliyordu.

Mart 1532'de bitirilen miğfer Doj Sarayı'nda halka sergilendikten sonra kara yoluyla İstanbul'a gönderildi. Veziriazam İbrahim Paşa, miğfere o kadar dikkat ediyordu ki kara yoluyla gelecek bu muazzam eserin sağ salim ulaşması için Ragusa'ya bizzat kendi adamlarından birinin komuta ettiği gösterişli bir muhafız alayı gönderdi. Miğfer getirildiğinde Kanunî Sultan

Süleyman, tarihlerde İkinci Viyana Seferi olarak adlandırılan Alman seferine çıkmıştı bile. Miğfer, Veziriazam İbrahim Paşa'ya teslim edildi ve teslimde 100 bin dukası peşin ödendi. Geri kalan 50 bin duka da birkaç ay sonra ödenecekti.

1532'de 150 bin duka ödenerek Venedik'ten getirtilen bu muazzam miğferi tamamlayan başka tören eşyaları da sipariş edilmişti. Bunlar at takımları, bir asa ve bir tahttı. Bunlara da toplamda 100 bin duka ödenmişti. Bu tören eşyaları ile parçalar tamamlandı ve bunlar Kanunî tarafından ilk defa 1532'de Belgrad'a girerken kullanıldı.

Necipoğlu, sultanın Belgrad'a girişini şu şekilde anlatır: "Başkentten ayrılan padişah, birkaç duraktan sonra sokakları "eski Roma resm-i geçitleri şeklinde" klasik zafer takları ile süslenen Belgrad'a varmıştır. Piyade ve sipahi birliklerinin arkasından üzerinde Osmanlı hilâlinin ve Peygamber Muhammed'in adının inciler ve mücevherlerle işlendiği sancakları taşıyan sancakdarlar geliyordu. Onları atlarının üzerinde Şam çeliğinden kılıçlar taşıyan seçilmiş 100 içoğlanı takip ediyordu. Padişahın gözde içoğlanlarından on ikisi göz kamaştırıcı mücevherler ve incilerle bezenmiş pahalı miğferleri sergiliyorlardı. Bunlardan sonuncusunun, İbrahim Paşa'nın padişaha hediye olarak sunduğu "Papa'nın tacına çok benzeyen bir Venedik miğferi" olduğu rapor edilmiştir.

Sultan Süleyman, arkasında veziriazamı ile birlikte eyeri 70 bin duka değerinde olduğu tahmin edilirken, yumurta büyüklüğünde bir firuze taşıyan at başlığı 50 bin duka civarında tahmin edilen muhteşem bir atın üzerinde idi. Başında büyük bir sarık bulunan, koyu mor altın ve mücevher işlemeli kürk astarlı kemha (brokar) bir kaftan giymiş Sultan Süleyman, boynunda ağırlığını azaltmak için her iki yandan birer hizmetli tarafından tutulan muazzam büyüklükte altın bir zincir taşıyordu. Askerî bandonun eşlik ettiği padişah, dört yanı şehrin ileri gelenleri tarafından taşınan pahalı bir ipek brokar gölgeliğin altında zafer içinde atının üzerinde ilerliyordu. Padişahın Viyana yolu üzerinde yaptığı çeşitli zafer geçitleri, yalnızca ayrıntılarda birkaç kaç değişiklikle Belgrad'a bu muhteşem girişine benziyordu".

Kanunî, Niş'te Venedik elçilerini kabul ettiğinde altın bir tahtın veya dört sütunlu bir koltuğun üzerinde ihtişamla oturuyordu. Yanı başında küçük bir tabure veya aynı taht üzerinde duran, Venedik yapımı imparatorluk miğfer tacı da bulunuyordu. Kabul töreni o kadar şatafatlıydı ki, elçileri bir Venedik raporundaki tarifle "dilsiz cesetlere" dönmüşlerdi.

Miğfer şeklindeki taç, Kanunî’nin 1532’de Alman seferinde sultanın güç gösterisinin en önemli parçasıydı. Ancak şimdiki bilgilerimize göre sonraki dönemlerde bir daha kullanılmadı.

Gurura Kapılma!

Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli fetihlerinde Evrenosoğulları, Malkoçoğulları, Mihaloğulları, Turahanoğulları gibi akıncı ailelerinin büyü rolü olmuştu. Bu akıncı beylerinden birisi de Yahya Paşalular'dı. Yahya Paşa, Fatih Sultan Mehmed ve İkinci Bâyezid dönemleri devlet adamlarındandı. Anadolu ve Rumeli beylerbeyiliklerinde bulunmuş, vezaret makamına kadar yükselmişti. Yahya Paşa özellikle üç defa görev yaptığı Rumeli beylerbeylikleri esnasında büyük başarılar göstermişti. İkinci Bâyezid'in kızlarından birisiyle de evlenen Yahya Paşa, Osmanlı hanedanına da damat olmuştu.

Yahya Paşa 1506 yılında öldü. Ancak arkasında kendisi gibi kahraman üç oğlan bırakmıştı. Oğullarından Ahmed Bey sancak beyliği yaparken, Mehmed ve Bâli Beyler Kanunî Sultan Süleyman döneminin önemli komutanlarından olup, paşalığa kadar yükseldiler. Yahya Paşa'nın oğullarından özellikle Bâli Bey gösterdiği kahramanlık ve başarılarla Kanunî zamanının en meşhur devlet adamlarından olmuştu. Yahya Paşalu ve Koca diye anılan Bâli Bey bir çok kale fethetmiş, Belgrad'ın alınması ile 1526'daki Mohaç Savaşı'nın kazanılmasında da büyük rol oynamıştı. Yahya Paşazâde Bâli Bey, İkinci Bâyezid'ın kızı ile Uzun Hasan'ın torunu Ahmed Göde Bey'in kızları ile evlenmişti. Hanımı iki taraftan da hükümdar soyundan geliyordu.

Yahya Paşazâde Bâli Bey, Mohaç Savaşı'ndan sonra Rumeli sancaklarında, sancakbeyliklerinde başarıyla hizmet verdi. Yaptığı hizmetler karşısında iki tuğunu üçe çıkarmak yani vezir olmak istiyordu. Hizmetlerini sayarak Kanunî'ye başvurdu. Ancak Kanunî Sultan Süleyman, yaptığı işler karşısında gururlanan Bâli Bey'e 1531 veya 1532'de gönderdiği fermanında tarihe geçen bir cevap vermişti[11]:

"İftiharü'l-havâssi'l-mukarrebîn mu'temidü'l-mülûki ve-'s-selâti katilü'l-kefereti va-'l-müşrikîn Lâlâ-i i'tibârum Gâzî Bâlî Beğe (Padişaha yakın olan seçkinlerin övüncü, sultanların ve meliklerin kendisine güvendiği, müşriklerin ve kâfirlerin katledicisi itibarlı Lalam Gâzî Bâli Bey'e),

Yüce fermanım sana ulaştığında bilesin ki, gönderdiğin mektup ulaştı ve okunduktan sonra içindekiler malumumuz oldu. 18 kale fethetmişsün, 30 bin kızak Tersane-i Amire'ye gönderüp, 60.000 baş göndermişsün. Berhüdar olasun! İki cihanda yüzün ak olsun! Ekmeğim sana helâl olsun!

Bir tuğ istemişşün. Ama Gazi Bâlî Bey bir tuğ zamanı değildür. Gerçi sen bize bu hizmetleri ve iyiliği eyledün. Ben de senün iyiliğin karşılığında üç iyilik yaptım. Birincisi size “emirü’l-müminin” ünvanıyla hitap ettük. İkincisi sana hilat gönderdük. Üçüncüsü Hazret-i Peygamber’in sancağını verdük. Sana bu üç şeyle ikramda bulunduk. Bunların üzerinde asla bir ihsan olmaz. Şimdi sen de bu iyiliklerin şükrünü yerine getirmeye gayret eyleyesün ve her işi Allah’dan bilesün. Ve asla nefsine gurur getirmeyesün. Kendü kılıcın ile bu kadar memleket fethettim demeyesün. Memleket önce Allah’ın, sonra Hazret-i Peygamber’in sonra da Allah’ın izniyle halifenindür! Ve bey olmak iki kefeli terazidür. Bir kefesi Cennet, bir kefesi Cehennemdür. Sen gözleri uyurken kalpleri uyanık olanlardan ol. Herşeyin başı adalettür. [Sen de adaletle hükmedersen] her günün ibadete sayılur. Allah cümlemizi âdil kullarından eyleye! Serasker ve bey olarak hükmünün geçtiği yerlerde olan zulümden kıyamet gününde biz azarlanırsak senin eteğine yapışurum. Şayet o gün utanmayup yakanı selamet ile alasun. Ve bir adamı işte kullanmak istersen asla dış görünüşüne itimat eylemesün! Çok kimseler vardır ki elinde fırsat olmadığı vakit iyi yüzlerini gösterirler. Eline fırsat geçtiğinde ise Nemrud olur. Özetle insanları tecrübe edüp kanaat sahibi olasun, elbette aldanmayasun. Göz kulak açasun! Şayet beyler ve vekiller iyi adam olsa halkın hakkı, hali iyi olur. Halk beylerin otlağı gibidür. Her kim hataya düşerse hâli yaman olur. Ve bazı kişiler vardır ki gündüz oruç tutar gece namaz kılarlar. Fakat putperest mala muhabbet edenlerdür. Halkı mal sevmekten başka azdırıcı nesne olmaz. Şimdi sen de fani olan şeye meyletmeyesün ve muhabbet göstermeyesün! Nimeti Allah’ın kulları için harcayasun. Kerem elini açasun. Haset etmekten çok sakınasun! Malımızın geliri harcamalarımıza yetmez diye huzursuz olmayasun! İhtiyaç ve zaruret olursa buraya bildiresün! Mevcud olan hazineden sana üç, dört yüz kise harçlık vermeye aczim yoktur. Fethedilen kalelerin mallarını ve erzaklarını Müslümanların hazinesi içün muhafaza eylemeyesün. Buna asla rızam yoktur. Hazine için bir miktarını alıp geri kalanını İslâm askerlerine dağıtasun. İslâm askerlerinün hakkıdır ve askere riayet eyleyesün. İhtiyarlarını baba bilesün. Daha aşağıdakilerini kardeş bilesün. Daha aşağılarını oğul bilesün. Oğullarına merhamet ve şefkat idesün. Kardeşlerine ikram eyleyesün. Babalarına hürmet eyleyesün. İslâm askerine bir şekilde zorluk ve sıkıntı çekdürmeyesün. Ve o diyarlarda yaşayan Allah’ın kulları fakirleri koruyasun. Sadakaya muhtaç bulunanları yiyecek ve giyeceklerini Beytü’l-mâl-i müslimînden karşılayasun. Fakirler,

Hakk'ın kuludur, Beytü'l-mâl-i müslimîn Allah'ın kullarının hakkıdur. Ve sadatlardan (Peygamberimizin soyundan gelenler) orada yerleşik olan varsa bunların isimlerini arz ile İstanbul'a bildüresün. Devlet tarafından vazife verüp, Peygamber evladına bir şekilde sıkıntı çekdürmeyesün. Ve fakir halka katır ve sürsat zahirelerinden başka yarım akçe teklif olunduğuna ve [bunların] rencide olunduğuna asla rızam yoktur ki bizim halkımızın rahat hallerini küffar halkı görüp onları kıskansunlar. Meyilleri ve muhabbetlerü bizim tarafa olsun. Ve kidvetü'l-kuzati ve-'l-mekârim ma'din- ül-fazli va'1-kelâm (mümtaz kadılardan ve fazilet sahibi) Mevlânâ Mustafa Efendi'yi ordu kadısı tayin edüp gönderdüm. Vardıkta en güzel şekilde şeriata itaat edesün. Nucümul-culemâ'i mascümun "Ulemanın eti zehirlidir" sözü gereğince hatırını kırmaktan çokça sakınasun. Çünkü ulema peygamberlerin varisidür. Ve bazı köyleri vakfetmeyi murat eylemişsün. Allah'a yemin olsun fethedilen köylerin hepsini vakfedersen kabulümdür. Vakfı istenen köylerin müfredat defterlerini gönder ve senden sonra Osmanlı nesli evladından gelen padişahlar ve veziriazam ve mirmiran ve mirliva ve kadılar ve bütün İslâm ehlinden her kim ki senin evladına riayet eylemezse Allah'ın laneti onların üzerine olsun! Kıyamet gününde davacısı olup düşmanlık ederüm.

Şimdi ey Gazi Bâlî Bey, sen de din-i mübin uğruna ve saltanat işleri için elinden geldiği, gücünün yettiği kadar çalışasun. Yiğit bahadırlarını saklayasun. Atın yürüyen olanını besleyesün ve kılıcını muhafaza edesün. Kerem kapısını açasun. Ni'me-'l-mevlâ ve ni'me-'n-nasîr (O, ne güzel mevlâ ve ne güzel yardımcıdır) zikrini tekrardan uzak durmayup, asla açık ve gizli erenlerin himmetlerini yoldaş kılup "udcû rabbakum tazarrucan ve hufya" (Rabbinize yalvararak dua edin) âyetini boynuna muska edüp ve benüm hayır duamı alasun. Allah bahtını açık ve kılıcını keskin ve din düşmanları üzerine seni daima İslâm askeri ile muzaffer eyleye! İki cihanda yüzün ak ola! Şöyle bilüp emr-i şerifimle amel edesün. Sene 938 (1531-1532).

Bağdat'ın Fethi

Yavuz Sultan Selim zamanında Anadolu için önemli bir tehlike olan Safevîler sindirilmişti. Kanunî döneminde mecbur kalınmadıkça veya önemli bir fırsat çıkmadıkça İran üzerine sefere çıkılmadı. Bu dönemde esas hedef batıydı. İlk İran seferine 1533'te çıkıldı. Ancak iki ordu ile çıkılan bu sefere Irakeyn Seferi denildi.

İlk olarak 1533 Ekimi'nde Makbul İbrahim Paşa, sefere çıktı. Ancak baştan belirlendiği gibi Bağdat üzerine değil de alt yapı hazırlığı yapılmayan Tebriz'e doğru yönelince Osmanlı ordusu yıprandı. İbrahim Paşa, Tebriz'i fethetti. Fakat durumun kötüye gittiğini ve şahın yaklaştığını anlayınca Erzurum'da bulunan Kanunî'yi yardıma çağırdı.

Kanunî, 1534 Haziranı'nda sefere çıkmıştı. İki ordu Eylül sonlarında Tebriz'de birleştikten sonra Bağdat üzerine yüründü. Ancak şiddetli yağışlar yüzünden Bağdat seferinde çok zahmet çekildi ve 30 Kasım 1534'te Bağdat'a girildi.

Kanunî, İmam-ı Azam'ın yokedilen türbesini buldurup, yeniden yaptırttı. Ayrıca Abdülkadir-i Geylanî'nin mezarı üzerine de bir türbe inşa ettirdi. Kışı bu bölgede geçirdikten sonra tekrar Tebriz'e dönüldü. Ancak Şah Tahmasb karşısına çıkmadı. Bunun üzerine İstanbul'a geri dönüldü. Irakeyn Seferi adı verilen bu harekâtta başta Bağdat olmak üzere Kuzey ve Orta Irak fethedilmişti. 1538'de Basra hakiminin Osmanlı'ya tâbi olmasıyla bölgedeki Türk hakimiyeti genişledi. Fakat Tebriz bir süre sonra tekrar Safevîler'in eline geçti.

1533-1534'te yapılan Irakeyn Seferi sırasında İbrahim Paşa'nın asıl niyetinin İran'ı ele geçirip, Osmanlı'ya tâbi bir devlet yapmak ve başına da kendisinin geçme niyetinde olduğu iddia edilir. İbrahim Paşa bu sefer sırasında daha önce görülmemiş bir şekilde "serasker sultan" ünvanını kullanmıştı. Ayrıca sefer sırasında dönemin en önemli isimlerinden ve büyük nüfuz sahibi olan Defterdar İskender Çelebi'yi önce azlettirip sonra da Bağdat'ta katlettirdi. Bu hadiseler, padişahın veziriazamına karşı olumsuz düşünceler beslemesine yol açacaktır.

Barbaros Osmanlı Hizmetinde

Karada Osmanlı karşısına çıkamayan İspanya, Andrea Doria idaresindeki donanmasıyla Mora sahillerindeki Osmanlı kalelerine saldırmıştı. Kanunî, Avrupa ile mücadele için son derece isabetli bir düşünceyle denizlerdeki açığı kapatmak gayesiyle Cezayir'i ele geçirmekle kendisini ispat eden Midillili bir Türk olan Hızır Reis'i İstanbul'a çağırdı. Padişah gönderdiği fermanda, "İspanya'ya sefer etmek muradımdır, bir yarar adamını yerine koyup gelesin. Eğer muhafazaya kadir kimse yoksa yazıp, bildiresin" diyordu.

Cezayir'de durumu emniyete alan Barbaros, döneminin tecrübeli denizcilerinden 18 kaptanı da yanına alarak, 1532 Ağustosu'nda İstanbul'a doğru yola çıktı. Messina açıklarında 18 gemilik bir filoyu ele geçirdi, ardından Koron'da olduğunu haber aldığı Doria'nın üzerine gitti. Onun geldiğini haber alan Doria ise İtalya'ya kaçtı. 1533 Aralıkı'nda İstanbul'a gelen Hızır Reis büyük şenliklerle karşılandı. Kanunî'nin huzuruna çıkan Hızır Reis, etek öpmeyi bilmediğinden doğrudan ilerleyerek padişahın elini öptü ve karşısına oturdu. Padişahın sorularına da protokol dışı, serbestçe cevaplar verdi.

Barbaros'un bu davranışları Kanunî'nin hoşuna gitti. İbrahim Paşa o sırada İran seferinde olduğu için veziriazamın yanına gönderildi. Halep'te veziriazamı yakalayan Hızır Reis burada 1534 Ocakı'nda kaptanıderyalığa getirildi. Direkt olarak Osmanlı hizmetinde hiç çalışmamış birisinin bu kadar üst düzey bir göreve getirilmesi, Osmanlılar'ın liyakata verdiği önemi göstermesi açısından enteresandır.

Makbullükten Maktullüğe

İbrahim Paşa, hızla yükselmişti. Ancak becerikli ve zeki idi. Bu yüzden ardı ardına başarılar kazandı. Fakat artan gruru sonunu hazırlıyordu. Kanunî Sultan Süleyman, İbrahim Paşa'ya gelirlerini 3 milyon akçeye çıkardığında, paşa bunu hor görerek, padişaha, "Fatih Sultan Mehmed'in Veziriazam Mahmud Paşa'ya 4 milyon akçelik haslar verdiğini" söylemişti. Kanunî de "Onlar İstanbul'u fethetmişlerdi, onlarla kendimizi bir tutmak haddimiz değil" diye cevap vermişti.

Avusturya elçileriyle 1533 yılında yapılan barış görüşmeleri sırasında elçilere, devletin kudretinden bahsettikten sonra kendi mevkiinin yüksekliğini şöyle vurgulamıştı: "Herşey, sulh, servet, kuvvet benim elimdedir, padişahımın iki mührü vardır ki, biri kendisinde diğeri bende bulunur, kendisi ile benim aramda bir fark olmasını istemez, devleti ben idare ederim; padişah bir şey ihsan etmek istediği zaman, bu kararı ben tasdik etmezsem o yapılmaz" demişti. Bu sözler aslında İbrahim Paşa'nın devlet içerisindeki nüfuzunun hangi noktaya ulaştığını gösteriyordu.

Makbul İbrahim Paşa, özellikle Irakeyn Seferi sırasında padişahı kendisinden soğutmaya başlamıştı. Ayrıca Hürrem Sultan ile arası iyi değildi ve Şehzâde Mustafa taraftarıydı. Kanunî Sultan Süleyman'ın oğulları içinde, padişahlık için, büyük evlat olması dolayısıyla Şehzâde Mustafa'yı desteklemesi, şehzâdeyle yazışması Hürrem Sultan'ı kendisine düşman etmişti. Hürrem Sultan bütün gücüyle paşanın aleyhinde çalışmaya başlamıştı.

İbrahim Paşa'nın, özellikle Irakeyn seferinden sonraki aşırı hareketleri muhaliflerinin işlerini kolaylaştırmıştı. Veziriazamın odabaşısının İbrahim Paşa'nın ayağını yıkadığı suyu içtiği, karısı Hatice Sultan'la ilgilenmediği, lalasının işlediği cinayetlerin hasıraltı edildiği, kendisine gönderilen hediye Kur'anları kabul etmediği, İran seferi sırasında boş yere harcama yaptığı dedikoduları yayılmıştı.

Makbul İbrahim Paşa, 1536 yılının ilk aylarında Fransızlar'a verilecek kapitülasyonların hazırlıkları ile uğraşırken, 14-15 Mart gecesi iftar için saraya çağrıldı. İftardan sonra dört dilsiz cellat tarafından katledildi. Daha önce "Makbul" olarak adlandırılan paşa öldürüldükten sonra "Maktul" lakabıyla anıldı. İbrahim Paşa'dan sonra veziriazamlığa Ayas Mehmed Paşa getirildi.

Yarım Kalan Kapitülasyonlar

Osmanlı İmparatorluğu'nun Modern Avrupa'nın şekillenmesinde önemli tesiri vardır. Kanunî zamanında doğu sınırlarının fazla tehdit almaması ve Avrupa'da gelişen şartlar sebebiyle asıl hedef batı olmuştu. Bu dönemde Habsburg İmparatorluğu akrabalık bağlarıyla Avrupa'nın önemli bir kısmında hakimiyet kurmuştu. İtalya, İspanya, Avusturya, Almanya, Macaristan gibi ülkeler dolaylı veya direkt olarak Habsburg İmparatorluğu'na bağlıydılar. Habsburglar'ın önünde direnen tek güç Fransa idi. Osmanlılar'ın Avrupa'daki bu mücadeleye karışmaları siyasi dengenin yeniden kurulmasını sağladı. Fransa, Osmanlılar'ın, Habsburglar'a karşı mücadeleye girmesiyle hayat hakkı bulabildi. Nitekim 1532'de Fransa Kralı Fransuva, Venedik elçisine "Şarlken'e karşı Osmanlılar sayesinde güvence altında olduğunu" söylüyordu.

Osmanlılar, Fransa'yı asker göndererek, para vererek veya ticari ilişkilerle Habsburglar'a karşı kuvvetlendirdiler. Kanunî 1533'te Fransa Kralı'na, Şarlken'e karşı İngiltere ve Alman prensleri ile bir ittifak yapması için 100 bin altın göndermişti.

Fransa'ya bu amaçla 1535'te kapitülasyon verilmesi gündeme geldi. 14. yüzyılın sonlarından itibaren Venedik, Ceneviz gibi Avrupalı devletlere ticari imtiyazlar verildiyse de, bunlar Kanunî döneminde Fransa'ya verildiği iddia edilen kapitülasyon gibi çok kapsamlı değildi. Ancak Kanunî döneminde bu kapitülasyonlar verilmedi. Fransız Elçisi De la Forest ile Veziriazam İbrahim Paşa arasında yapılan müzakereler esnasında bir kapitülasyon taslağı hazırlanmıştı. Fakat bu işin mimarı Veziriazam Makbul/Maktul İbrahim Paşa'nın öldürülmesi üzerine kapitülasyon antlaşması yürürlüğe girmedi ve taslak hâlinde kaldı. Bu antlaşmanın Türkçe metni de mevcut değildir. Halil İnalcık hocamız, ilk gerçek Osmanlı kapitülasyonun 18 Ekim 1569'da İkinci Selim tarafından Fransızlar'a verildiğini söyler.

İtalya Seferi

Kanunî, Veziriazam İbrahim Paşa'yı öldürttükten sonra, Akdeniz'deki gelişmelerle daha yakından alakadar olmaya başlamıştı. İbrahim Paşa veziriazamlığı sırasında Venedik ile olan iyi ilişkiler, Ayas Paşa'nın tüm çabalarına rağmen bozuldu. Barboros Hayreddin Paşa ise veziriazamın Venedik ile bu barışçı siyasetini Osmanlı Devleti için olumlu bulmuyordu. Kanunî'nin kafasında da Fatih Sultan Mehmed zamanda teşebbüs edilmiş, ancak yarım kalmış İtalya'yı almak vardı. Şüphesiz böyle bir fetih Kanunî Sultan Süleyman'ın itibarını daha da artıracaktı.

Kanunî Sultan Süleyman, birçok defa savaş sebebi sayılabilecek faaliyetlerde bulunan Venedik'e elçi olarak Tercüman Yunus Bey'i gönderdi. Yunus Bey, Venedikliler'e ahidnâmeye uyulmazsa hazır durumda olan Osmanlı donanmasının yola çıkacağını söyledi. Venedik Osmanlılar ile arasını bozmak istemediği için alttan alıp, Osmanlı elçisine iyi davrandı.

Ayas Mehmed Paşa, aradaki dostluğun sürdürülmesinden yana tavırları Venedikliler'in Osmanlı limanlarındaki hareketliliğin Tunus veya Napoli üzerine düzenlenecek bir sefer hazırlığı olduğu düşüncesine kapılmalarına neden olmuştu.

Osmanlı ordusu Kanunî'nin komutasında, Şehzâde Mehmed ve Şehzâde Selim'in de katılımıyla 1537 Mayısı'nda İstanbul'dan hareket etti. Temmuz başlarında Avlonya'ya varıldı. Bu sırada Andrea Doria, İskenderiye'den zahire getiren Osmanlı gemilerine ve başka Osmanlı gemilerine saldırmıştı. Bu durumu haber alan padişah kaptanıderyayı gönderdi. Barboros Hayreddin Paşa Doria'yı takip etti, ancak yakalayamadı.

Kanunî, Vezir Lütfü Paşa'yı da Pulya sahillerine taarruza göndermişti. Lütfü Paşa burada birkaç kaleyi kuşattı. Barboros Hayreddin Paşa zahire gemileriyle dönerken, Pulya'dan dönen Lütfü Paşa ile buluşup, Preveze'ye geldiler.

Venedik'e henüz resmi olarak savaş ilan edilmemişti. Kanunî Sultan Süleyman, Yunus Bey'i tekrar Venedik'e elçi olarak gönderdi. Ancak Osmanlı elçisi yolda Venedik gemilerinin saldırısına uğradı. Himare sahillerinde karaya oturan Osmanlı gemilerine, bölge halkı saldırdı. İstanbul'da bulunan Balyos Orsini, bu durumun sorumlularının cezalandırılması için Venedik senatosuna müracaat etti. Gemilere saldıran Kont Gradeniko hapsedildi. Ancak bu sırada Andrea Doria'nın Venedikliler'le aralarında bir ittifak var izlenimi uyandırmak amacıyla önce

bir mektup yazıp, sonra da bilerek bu mektubu Osmanlı denizcilerin eline geçirmesi üzerine Venedik'e savaş ilan edildi.

Kanunî, kendisi Avlonya'da iken Barboros Hayreddin Paşa'ya Korfu Adası'nın fetholunmasını emretti. Lütfü Paşa adayı kuşattı. Birkaç gün sonra padişah da gelip, Korfu Adası karşısında karargâh kurdu. Top atışları etkili olmuyordu. Bu sırada çıkan büyük bir fırtına kuşatmayı sekteye uğrattı.

Karşı tarafın top atışları sonucunda iki Osmanlı kadırgası battı, bir top mermisi de dört Osmanlı askerini şehid etti. Kanunî Sultan Süleyman bu durum üzerine "bir mücahid kulumu böyle bin kaleye vermem" diyerek kuşatmadan vazgeçti. Kanunî'nin bu kararı almasında Ayas Paşa'nın Makbul İbrahim Paşa kadar becerikli olmaması ve Fransa Kralı Fransuva'nın dostluğuna fazla güvenememesi de etkiliydi.

Boğdan Seferi

Osmanlı'ya tâbi bir ülke olan Boğdan Voyvodası Petru Rareş, göndermesi gereken haracı vermekten kaçınmış, Erdel'i işgal etmiş, Osmanlı Devleti'nin düşmanlarına yardımda bulunmuş, söz verdiği askerleri de göndermemişti. Yine daha önce Osmanlı hizmetinde çalışan Venedikli Alvise Gritti'nin öldürülmesinde rol oynadığı söyleniyordu.

Petru Rareş, bir de Avusturya Kralı Ferdinand ile işbirliği yapıp, bağımsızlık peşine düşünce Kanunî, 1538'de Boğdan seferine çıktı. Kırım Hanı Sahib Giray da 8 bin süvariyle Osmanlı ordusuna katıldı. Asi Voyvoda Petru Rareş Osmanlı ordusunun geldiğini öğrenince kaçtı. Osmanlılar, Yaş şehrini yaktılar. Rareş Erdel'e kaçmıştı. Osmanlı kuvvetleri kaçak voyvodayı bulamadılar. Bu arada Suceava şehri Osmanlı kuvvetlerine teslim oldu.

Kanunî Sultan Süleyman, Boğdan ileri gelenlerini huzuruna çağırdı. Boğdanlılar gelerek sultana bağlılıklarını bildirdiler. Sultan da yeni voyvoda olarak Rareş'in kardeşi Çekirge Stefan'ı tayin etti. Bender ile beraber bütün Bucak (Güney Besarabya) diyarı Osmanlı topraklarına katıldı.

Çekirge Stefan'ın bir süre sonra Boğdanlılar tarafından ölüdürülmesi üzerine bölgede düzen yine bozuldu. Boğdan'ın başına geçen Alexandru Comea ise Lehistan'ın desteğiyle Osmanlı topraklarına saldırdıysa da bir başarı elde edemedi. Bu sırada eski Voyvoda Petru Rareş İstanbul'a gelip Kanunî'nin elini öpüp, af diledi. Bölgede huzurun sağlanması için Rareş, vergisi artırılarak ikinci defa Boğdan Voyvodası yapıldı. Ancak buna rağmen Rareş, Boğdan'ın bağımsızlığını sağlamak için faaliyetlerine devam ettiyse de bir neticeye ulaşamadı.

Preveze Zaferi

Barbaros'un donanmanın başına geçmesi ile Osmanlılar karaların yanısıra denizde de hakimiyet kurmaya başladılar. İspanya ile Fransa arasında Monsone Ateşkesi yapılınca papanın liderliğinde İspanya-Venedik-Papalık-Malta Şövalyeleri ve diğer küçük İtalyan devletleri arasında Türkler'e karşı bir ittifak oluşturuldu. Çok büyük bir donanma meydana gelmişti, ancak komutanlar arasında geçimsizlik, kıskançlıklar ve itimatsızlıklar mevcuttu. İspanyollar, Venedikliler'in kendilerini Osmanlı donanmasına yem yapacağından şüphelenirken, aynı şüphe Venedik tarafında da vardı. Barbaros ise düşman donanmasındaki bu durumu biliyordu.

Haçlı donanmasının başına, Venedik'in itirazlarına rağmen Andre Doria getirildi. Nereye saldırılacağı konusunda da anlaşmazlık çıktı. Venedikliler Doğu, İspanyollar ise Batı Akdeniz'deki Türk topraklarını ele geçirme taraftarıydılar. Antlaşma sağlanamayınca ilk planda Türk donanmasının yok edilmesi, sonra karşılaşılacak duruma göre hareket edilmesi karalaştırıldı. Düşman donanmasının harekete geçtiğini ve Girit civarında bulunan Salih Reis idaresindeki 20 gemilik filoya saldıracağını haber alan Barbaros da İstanbul'dan ayrıldı. Ege Denizi'nde Osmanlılar'ın eline geçmemiş adaların bir kısmını aldı. 24 Eylül'de Osmanlı donanması Preveze limanına varmıştı.

Barbaros, düşmanlarından önce davranarak Preveze Körfezi'ne girmişti. Doria'nın idaresindeki donanma sayıca kendisinden üstün ve daha büyük gemilere sahip olduğu için Haçlılarla açık denizde karşılaşmak aleyhineydi. Körfezin içinde büyük gemilerin geçemeyeceği bir sığlığın ardına gizlenerek düşmanın açık vermesini bekledi. Düşmanları, karaya asker çıkararak Preveze'yi kuşattıkları takdirde iki ateş arasında kalabilirdi, ancak Doria böyle bir hamle yapmadı. Osmanlı donanmasını oradan çıkaramayacağını anlayan Andre Doria, 26-27 Eylül gecesi Preveze açıklarından ayrılarak, daha güvenli bir yere doğru hareket etti.

27 Eylül sabahı Barbaros onları takibe başladı. Haçlı donanması kadırga ve kalyonlardan oluşan karma bir filo olduğu için yol alırken problemlerle karşılaşıyorlardı. 28 Eylül'de Osmanlı donanması onları yakaladı. Denizde en küçük bir dalga dahi yoktu. Bu yüzden kalyonlar hareketsiz kalmışlardı. Barbaros ise, Akdeniz'de rüzgârın her zaman uygun olmamasından dolayı rüzgârla hareket eden kalyonlar yerine kürekle çalışan kadırgaları tercih ettiği için sıkıntıda değildi.

Venedik'in en büyük denizcilerinden Alessandro Condalmiero'nun idaresindeki devasa kalyon haçlı donanmasından ayrı düşerek Türkler'in karşısında yapayalnız kalmıştı. Bu geminin yanında küçücük kalan Türk kadırgaları ona saldırırken, Doria'dan yardım gelmedi. Akşama doğru rüzgâr da haçlı donanmasının lehine esmeye başladı, ancak komutanların yalvarmalarına rağmen Doria, Türkler'in üzerine hareket etmedi. Osmanlı gemileri bir taraftan Venedik kalyonuna saldırırken, diğer taraftan da haçlı donanmasından ayrı düşmüş gemileri avlıyordu.

Andre Doria, Türk donanmasının üzerine gideceğine rotasını açık denize çevirdi. Ancak Barbaros hafif kadırgaları için elverişli kıyıları bırakarak, kendi aleyhine olacak bir ortamda Haçlılarla savaşacak kadar basit bir denizci değildi. 29 Eylül günü sabah olduğunda ise Doria donanmasını toplayıp kaçmıştı. Kaçarken kimse görmesin diye amirallik fenerini bile söndürmüştü. Osmanlı donanması çok az bir kayıpla Preveze Savaşı'nı kazanmıştı.

Hadım Süleyman Paşa’nın Hint Seferi

16. yüzyılın başlarından itibaren Portekizliler’in, Hint ticaret yollarına hakim olmaları Akdeniz ticaretine büyük bir darbe vurmuştu. Bu yüzden Osmanlılar, Mısır’ı ele geçirerek bu tehlikeyi bertaraf etmek istediler. Kanunî devrinde de Hint seferleriyle Portekizliler’in bu bölgelerden atılmasına çalışıldı. Ticaret yollarını emniyet altına almanın yanısıra Hindistan’daki Müslüman melikliklere de yardım da bulunulmak isteniyordu.

Portekizliler’in Hint sularındaki varlığına karşı Hadım Süleyman Paşa, 1536 Ekim’inde Mısır Beylerbeyiliği’ne tayin edildi. Hadım Süleyman Paşa’nın Mısır’a tayini Osmanlılar’ın bir süredir ertelediği, Portekizlileri Hint sularından uzaklaştıracak sefere artık karar verdiklerinin işaretiydi.

Gücerat hâkimi Bahadır Şah 1536’da, Babür hükümdarı Hümâyûn’la yaptığı muharebelerde desteklerini kazanmak için ittifak yaptığı Portekizliler’in artan baskısı karşısında, haremini ve hazinesini veziri Âsaf Han’la Mekke’ye gönderdiği gibi İstanbul’a da bir elçi yollayarak yardım talep etti. Osmanlı yönetimi bu hadiseye iki taraf da Müslüman olduğu için iç mesele olarak bakıyor ve müdahale etmiyordu. Portekiz ise Hristiyan bir devlet olduğu için durum farklıydı. Gelişmelerden haberdar olan Portekizliler, Bahadır Şah’ı 13 Şubat 1537’de hileyle öldürdüler. Mısır Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa, Bahadır Şah’ın hazinesini İstanbul’a naklettirdi. Son gelişmeler üzerine Hint seferine karar verildi. Mısır Beylerbeyiliği’ne Davud Paşa getirilip, Hadım Süleyman Paşa “Bahr-ı Kulzum Kapudanı” sıfatıyla donanmaya serdar tayin edildi.

Hadım Süleyman Paşa Hint Seferi’ne tayin edildiğinde, Kanunî bizzat Boğdan Seferi’ne, Barboros Hayreddin Paşa da Preveze Deniz Seferi’ne çıkmışlardı.

Yeni beylerbeyinin Kahire ulaşmasından sonra Hadım Süleyman Paşa Süveyş’e geldi. Hazırlıkların tamamlanmasını müteakiben burada inşa edilen 80 parçalık donanma, aralarında 7 bin yeniçerinin de bulunduğu 20 bin kadar muharip ve kale muhasarasında kullanılacak büyük toplarla 27 Haziran 1538’de Süveyş’ten ayrıldı. Korondil, Tur, Cidde ve Kameran’a uğrayarak Aden Limanı önlerine geldi. Süleyman Paşa, daha önce Portekizliler’le bir ittifak antlaşması imzalayan Aden hükümdarı Şeyh Âmir bin Davud’u hile ile gemiye getirip, veziri ve üç adamıyla birlikte katlettirdi. Böylece Osmanlı askerleri herhangi bir müdafaayla

karşılaşmaksızın şehri ele geçirdiler. Behram Bey’i Aden Sancakbeyi tayin edip, 500 kişilik bir müfreze ve üç kadırga bırakan Hadım Süleyman Paşa buradan ayrıldı. Osmanlı kuvvetlerinin Aden’de halka pek iyi davranmadığı bu yüzden de bölge halkları ve idarecilerinin Osmanlılar’a olan güveninin sarsıldığı söylenir.

Akdeniz’in koşullarına alışık olan Osmanlı denizcileri Hint Denizi’nin muson rüzgarları karşısında bir hayli zorlanarak 19 günlük bir yolculuktan sonra ağustos sonu Eylül başlarında Diu’ya vardılar. Diu, bir kanalın ayırdığı kale ve Müslümanlar’ın yaşadığı yer olarak iki bölgeden oluşuyordu.

Bu sırada Portekizli Antonio de Silveria komutasındaki bir Portekiz birliği tarafından müdafaa edilen Diu Kalesi’nin Hoca Sefer ve Âlam Han’ın emri altındaki yaklaşık 15 bin kişilik bir Gücerat kuvveti tarafından muhasarası devam etmekteydi. Hadım Süleyman Paşa Gücerat kuvvetlerine takviye için karaya bir miktar asker çıkarttıysa da fırtına sebebiyle burada ayrılıp Caferabâd’a sığınmak zorunda kaldı. 28 Eylül’de Caferâbâd’dan ayrılan Osmanlı donanması iki gün sonra Diu önlerinde demirledi. Bir süredir büyük muhasara topları ile takviye edilen Osmanlı ve Gücerat birlikleri tarafından şiddetli bir şekilde muhasara edilen Diu Adası’nın varoşu konumundaki Gogala Tabyası ve az sonra da Kat Kale’si teslim oldu. Süleyman Paşa Diu Kalesi’ni karadan ve denizden muhasaraya başladı. 4 Ekim’de başlayan üstün Osmanlı topçu ateşi Portekiz kalesine ağır hasar ve müdafilere büyük zayiat verdirdi. Portekizliler dış kaleyi terk edip, denize bakan taraftaki surları yıkılmış haldeki iç kaleye çekildiler. Ancak Osmanlı ve Gücerat kuvvetlerinin arka arkaya saldırıları istenen neticeyi vermedi. Aden emiri Şeyh Âmir’in akıbetine uğramaktan endişelenen Gücerat hükümdarı Üçüncü Mahmud, Osmanlılar’a yardım hususunda isteksiz davrandı.

Tarihçi Mughul, eski Gücerat hükümdarı Bahadır Şah’ın Mekke’ye gönderdiği hazinesine el konulması, Süleyman Paşa’nın kendisini ziyarete gelen Üçüncü Mahmud’un vezirine huzurunda oturma izni vermeyerek hakaret etmesi, Üçüncü Mahmud’un Süleyman Paşa’nın gönderdiği kılıç ve kaftanı şayet bunları bizzat Osmanlı hükümdarı göndermişse kabul edeceğini aksi halde reddedeceğini bildirmesi ve Osmanlıların bu bölgeye yerleşecekleri düşüncesi iki müttefik arasındaki güveni sarstığını söyler.

Hadım Süleyman Paşa, beklediği desteği alamayınca aniden geri çekilmeye karar verdi. 6 Kasım 1538 gecesi Osmanlı birlikleri büyük

muhasara toplarından bir kısmını da arkalarında bırakarak gemilere binip, Diu’dan ayrıldılar. Hadım Süleyman Paşa’nın bu kararı almasında, muhtemelen, büyük bir Portekiz donanmasının yaklaşmakta olduğu haberinin duyulması etkili olmuştu.

Portekiz kaynaklarına göre bu sefer Hadım Süleyman Paşa’nın tecrübesizliği yüzünden başarısız olmuştu. Diu’ya vardıktan birkaç gün sonra yakalandığı fırtınada hasar gören gemilerini Diu’ya 20 km uzaklıktaki Madresabat’a götürüp burada üç hafta oyalanması Portekizliler’e tahkimat için vakit kazandırmıştı. Ayrıca kuşatma sırasında Portekizliler’e yardım gelmesini önleyememişti. Yine Aden emirinin idamı ile kendine olan güveni zedelemiş, Diu’ya çıktığı vakit emrindeki askerlerin yağmalarına engel olamamıştı.

Süleyman Paşa, Diu’dan dönüşte, 27 Kasım 1538’de Şihr Limanı’na uğradı. Şihr hâkiminin Osmanlı hâkimiyetini kabul etmesi üzerine önce Aden’e, buradan da Bâbü’l-mendeb Körfezi ve Moha üzerinden geçerek Selman Reis’in katlinden beri kargaşa içindeki Yemen’e nizam vermek için Zebîd’e geldi. Süleyman Paşa, Zebîd hâkimi Nâhuda Ahmed Bey’i 24 Şubat 1539 bir Divân toplantısı sırasında öldürterek bu bölgeyi doğrudan Osmanlı hâkimiyeti altına aldı. Zebîd ve Aden bölgesini kapsayan bir Yemen Eyaleti kuruldu. Bu idarî düzenlemelerden sonra Yemen’den ayrılarak 22 Şevval’de (13 Mart) Cidde’ye gelen Hadım Süleyman Paşa, buradan donanmayı Süveyş’e gönderdi, kendisi de Mekke’ye geçti. Hacı olduktan sonra kara yoluyla Mısır’a döndü.

Bu arada Hint seferinden dönüşte Hadım Süleyman Paşa tarafından Mısır’ın güney sahalarını fethetmekle görevlendirilen Özdemir Bey bir nehir filosuyla Nil üzerinden güneye indi. Func sultanlığına ait İbrim ve Derr kaleleri ile Mağrak ve Say gibi şehirler fethedilmişti. Bu harekât sırasında, yerli beyler tarafından idare edilen Savakin şehri de Osmanlı hâkimiyeti altına alınmıştı. Bu suretle Habeşistan’la komşu olan Osmanlılar Kızıldeniz’in her iki yakasındaki hâkimiyetlerini pekiştirdiler.

Oğlan Şeyh İsmail Ma'şûkî'nin İdamı[12]

Kanunî devri devlet tarafından klasik dini anlayıştan farklı fikirleri sebebiyle bazı şeyhlerin öldürüldüğü bir dönemdi. Melâmiyye-i Bayrâmiyye'den olan Oğlan Şeyh İsmail Ma'şûkî, Kanunî döneminde 12 müridiyle birlikte ilk idam edilen şeyhdi.

Şeyhin babası Melâmiye piri Ali Aksarayî idi. İsmail Ma'şûkî, İstanbul'daki bazı dervişler tarafından başkente çağrıldı. Babası oğlunun daha çocuk denecek yaşta olduğunu söyleyip isteklerini reddetse de oğlunun hocası izin verirse olabileceğini söyledi. Hocasının izin vermesi üzerine İsmail Ma'şûkî İstanbul'a geldi ve babasının İstanbul'da irşad faaliyetlerinde bulunmaması konusunda uyarısına rağmen irşada kalkıştı. Babasının yine yanında gönderdiği Ahmed Edirnevî'nin sözünden çıkmamasını istemesine rağmen Ahmed Edirnevî ile araları açıldı ve derviş İsmail Ma'şûkî'yi bırakarak Edirne'ye döndü.

Ali Aksarayî, bu gelişmeler üzerine oğlunu Aksaray'a çağırdı, Ancak başkentteki dervişler tekrar Ali Aksarayî'den oğlunu göndermesini istediler. Ali Aksarayî, bu gelişme üzerine oğluna veziriazamdan izin almadan irşada teşebbüs etmemesini, ilim tahsiliyle uğraşmasını tembih ederek Ahmed Edirnevî ile birlikte tekrar İstanbul'a gönderdi. Fakat oğlu İstanbul'da yeni bir yol icat ederek yine şeyhlik yapmaya başladı.

Özellikle şeriata aykırı görünen sözleri yüzünden İstanbul'da fitne çıkma eğilimi görülünce Osmanlı yönetimi şeyhi uyarıp, memleketine dönmesini istedi. Ancak şeyh reddedince yargılandı. Mahkeme kayıtlarına göre şahitler, İsmail Ma'şûkî'nin "Herkes Tanrı'dır. Şeriatın haram dediği helaldir. Livata ve zina helaldir. İnsanı yaratan sensin. Kabir azabı ve hesap yoktur. Ruh bir bedenden çıkar ve başka bedene girer. Üstesinden gelebilirsen ye, iç, yat, uyu. Hepsi ibadettir. Babam kutup ve ben de mehdiyim" gibi sözler söylediğini iddia etmişlerdi. Şeyhin cevabı bilinmediğinden bu iddiaların ne kadar doğru olduğu ise bilinmiyor.

Yargılama sonucunda 1539'da 19 yaşındaki İsmail Ma'şûkî ve 12 müridinin Atmeydanı'nda boynu vuruldu. Şeyhin öldürülmesinden sonra halk bu konuda ikiye ayrıldı. Halkın bir kısmı İsmail Ma'şûkî'nin zındık olduğunu, bu yüzden katledilmesinin haklı olduğu kanaatindeyken halkın diğer kısmı ise şeyhin büyük velilerden olduğunu, zulmen katledildiği kanaatindeydi.

Yavuz’un Kızının Üzerine Yürüyen Veziriazam

Kanunî’nin veziriazamlarından Lütfü Paşa yazdığı eserler sayesinde Osmanlı tarihinin en tanınmış simalarından biridir. Veziriazamlığı sırasındaki icraatları ile değil Osmanlı devlet yönetimini ve burada yapılması gereken ıslahatları anlattığı “Asafnâme”, yani Vezirler Kitabı ile meşhur oldu.

Lütfü Paşa, 1480’li yılların sonunda doğdu. Arnavut asıllıdır. Avlonya taraflarından devşirilip, İkinci Bâyezid döneminde saray hizmetine alındı. Müteferrikalık, çaşnigirbaşılık, kapucubaşılık ve miralemlik gibi saray görevlerinde çalıştı. Caldıran Savaşı’nda çavuşbaşı idi. Kanunî Sultan Süleyman’ın tahta geçişinde saraydan taşraya Kastamonu Sancak beyliği görevi ile gönderildi. Daha sonra Aydın Sancakbeyi oldu. Rodos’un fethine katıldı. Bir süre sonra Yanya Sancakbeyi oldu ve 1529’daki Birinci Viyana Kuşatması’nda görev aldı. Birkaç yerde sancakbeyliği yaptıktan sonra 1533’de beylerbeyi oldu ve Karaman Beylerbeyiliği’ne atandı. Irakeyn Seferi’ne katıldı. 1533-1534’teki bu sefer esnasında Tatvan sahillerinde Mimar Sinan’a gemiler inşa ettirdi. Devlet kademelerinde ilerleyişi sürdü. Önce Anadolu, daha sonra da 1536 yılında Rumeli Beylerbeyiliği’ne getirildi. Böylece Osmanlı taşra teşkilatındaki en üst göreve ulaşmıştı. Hemen ardından Divân-ı Hümâyun’da üçüncü vezirliğe tayin edildi. 1537’deki Korfu seferinde Barbaros’un yanında donanma serdarıydı. Mayıs 1538’de ikinci vezir oldu. Boğdan seferine katıldı.

Veziriazam Ayas Paşa’nın 13 Temmuz 1539’da vebadan ölmesi üzerine yerine ikinci vezir Lütfü Paşa atandı. Lütfü Paşa vezir olmadan önce sancakbeyliği yaparken Kanunî’nin kardeşi, Yavuz Sultan Selim’in kızı Şah Sultan ile evlenmişti. Bu evlilik onun veziriazamlığa yükselmesindeki en önemli faktörlerden birisiydi.

Veziriazamlığı sırasında artan harcamalar sebebiyle bozulan gelir gider dengesini sağlamaya çalıştı. Kırk gün kırk gece süren düğünleri 15 güne indirdi. Ancak veziriazamlığı iki yıl bile olmadan 1541 Mayısı’nda ilginç bir şekilde sona erdi. Lütfü Paşa veziriazam iken bir fahişe bir erkekle yakalanmıştı. Bu tür işleri yapan kadınlar yakalandığında genellikle sürgün cezası verilirdi. Ancak veziriazam çok sert bir insandı. Lütfü Paşa ise kadına o zamana kadar görülmemiş bir ceza verdi. Kadının cinsel organını ustura ile oydurdu. Akşam sarayında Şah Sultan’a yaptığı bu işi anlatınca, eşi irkilerek kocasına, “Hangi vezir zamanında bu yüzden böyle ceza

verilmiştir ki senin zamanında verile?” diye sordu. Bu cevabı alan Lütfü Paşa inatçı bir kişiliğe sahip olduğundan yaptığı işin vahşetini düşünmeden kararının doğruluğunda ısrar ederek eşine şu cevabı verdi: “Bundan sonra hangi zina yapan elime geçerse aynı şekilde davranırım”.

Şah Sultan, eşinin bu cevabı karşısında dayanamadı ve ona “Sen inatçı, edepsiz ve zalim bir adamsın” dedi. Eşinin bu ağır hakaretlerine dayanamayan Lütfü Paşa, ayağa kalkıp hançerini çekerek Şah Sultan’ın üzerine yürüyünce hayatının en büyük hatasını yaptı. Lütfü Paşa, Osmanlı İmparatorluğu’nun padişahtan sonra gelen ikinci adamıydı. Ama sonuçta o da padişahın bir kuluydu ve karşısında Yavuz Sultan Selim’in kızı vardı. Hiç kimse Şah Sultan’a karşı bu şekilde bir harekete girişemezdi. Teşebbüs edenlerin de akibetleri iyi olmazdı. Lütfü Paşa’nın da sonu iyi olmadı. Eşine dokunamadan yetişen harem ağaları onu sille-tokat saraydan dışarı attılar.

Bu hadise derhal dönemin padişahı ve Şah Sultan’ın kardeşi Kanunî Sultan Süleyman’a aktarıldı. Lütfü Paşa anında veziriazamlıktan azledildi ve Dimetoka’ya sürüldü. Şah Sultan’dan boşanmak zorunda kaldı. Boşanma davası Lütfü Paşa’nın eşine ödeyeceği mihr parası yüzünden uzadıysa da, sonunda Şah Sultan’ın lehine neticelendi. Şah Sultan, kocasından ayrıldıktan sonra bir daha evlenmedi. İstanbul’un önemli şeyhlerinden Merkez Efendi’ye mürit oldu. Hayır işleri ile uğraştı. İstanbul’da Davut Paşa’da bir cami, Eyüp’te bir cami ve medrese, bir tekke ve bir de okul yaptırdı. Lütfü Paşa’ya ise ölünceye kadar bir daha devlet hizmetlerinde görev verilmedi.

Lütfü Paşa, Osmanlı tarihi ile ilgili eserinde nasıl görevden alındığını anlatmaz. Kitabında iki yüzlü ve kötü niyetli bazı kişilerin aleyhinde dedikodu yaptıklarını ve kadınların hilelerinden uzaklaşmak için veziriazamlıktan ayrılarak Dimetoka’ya çekildiğini söyler.

Dimetoka’ya sürüldükten sonra hacca gitti. 1563’de ölene kadar devlette bir daha görev almadı. Lütfü Paşa devlet hizmetinde faal olarak görev yaparken ilme meraklı birisiydi. Kendisini Kadı Beyzavi ve Zemahşeri gibi önemli İslâm âlimlerinden birisi olarak görürdü. Aşçızâde Hasan Çelebi, Ebussuud gibi dönemin önemli alimlerine bazı kelimeler sorar, onların cevap vermemeleri üzerine “Bu iki mollanın isimleri kendilerine galiptir” derdi. Lütfi Paşa’nın bu hareketlerini tarihçi Peçuylu İbrahim tenkit eder. Peçuylu, Lütfi Paşa için “Bir miktar ilim tahsil etmekle kendisini asrın en büyük alimi olarak görüp, meclisine gelenlere kelime sorup, dururdu” demişti.

Lütfü Paşa erken emekli olunca, kendisini yazmaya verdi. Tıptan, dini bilimlere bir çok sahada 15 kitap yazdı. Bunlardan tarih sahasında yazdığı ikisi en fazla bilinenidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan 1553'e kadar Osmanlı tarihini anlattığı Tevârih-i Âl-i Osman ve Âsafnâme. Bunlardan özellikle Âsafnâmesi çok tanınır. Lütfü Paşa bu kitabında Osmanlı devlet teşkilatı ve protokolünü ve bunlarda aksayan yönleri anlatır. Osmanlı İmparatorluğu'nda bu konuda yazılan ilk eserlerdendir. Lütfi Paşa eserinin girişinde veziriazam olduğunda kanunların eski dönemlerden farklı uygulandığını gördüğünü, bu yüzden kendisinden sonra görev alacak insanlara faydalı olmak için bu kitabı kaleme aldığını söyler.

Budin’in Fethi

Osmanlılar, çekilince Avusturyalılar Macaristan’a saldırıyordu. Osmanlı desteğini alan Zapolya direnmeyi başardı. Ancak Yanoş Zapolya 1540’ta ölünce işler karıştı. Zapolya’nın varisi 15 günlük bir çocuktu. Çocuğun Zapolya’nın oğlu olmadığı dedikoduları ortaya atıldı. Bu durumu haber alan Kanunî, bir çavuş göndererek çocuğun durumunu araştırttı. Kendini “Erdel Beyi” ilân eden Maliat, çocuğun meşruiyetini ortadan kaldırarak kendisine avantaj sağlamaya çalışıyordu.

Osmanlı elçisi, Kraliçe İsabella’nın huzuruna çıkıp, bebeği gördü. Zapolya’nın eşi Osmanlı desteği istedi. Ayrıca dedikoduları ortadan kaldırmak için çavuşun gözü önünde çocuğunu emzirdi. Bunu gören Kanunî’nin elçisi bebeğin ayağını öptü ve sağ elini geleceğin Macar kralının göğsüne koyarak padişahı adına Kral Yanoş Zapolya’nın oğlunun büluğ çağına geldiğinde ülkenin hakimi olacağını söyledi.

Avusturya, Macar kralının ölümünü fırsat bilerek hemen Budin’i kuşattı. Kraliçenin yardım isteği üzerine harekete geçen Kanunî, yeni bir Avusturya seferine çıktı. Budin’i ele geçiremeyen Avusturyalılar, Osmanlı ordusunun yanaşmakta olduğunu görünce, geri çekildiler.

Macar tahtının adayı Sigismund ve annesi İsabella Budin’deydi. Çavuşbaşı Ali Ağa, Macaristan’ın yeni kralı olan bebeğe altın zincirli ve altın eyerli dört at, kraliçeye de mücevherler ve ipeklileri hediye olarak götürdü. Kraliçenin huzuruna çıkan Osmanlı elçisi, padişahın ziyarete gelmesinin kanunlarına uymadığını, bu yüzden oğlunu Budin’i savunan asilzâdelerle beraber Osmanlı ordugâhına göndermesi gerektiğini söyledi. Bu duruma endişelenen kraliçe danışmanlarıyla yaptığı toplantıdan sonra, padişahın isteğini yerine getirmeye karar verdi.

Bir sütnine, iki dadı ve altı danışman artık bir yaşına gelen Sigismund Zapolya’yı Mohaç Muharebesi’nin 15. yıldönümü olan 29 Ağustos 1541’de padişahın huzuruna çıkardılar.

Macaristan kralının geldiğini haber alan Osmanlı yetkilileri bebek demeden protokole uygun olarak karşılamaya çıkmışlardı. Kral törenle padişahın çadırına götürüldü. Kralı padişaha, danışman Petroviç takdim edecekken, bebeğin ağlaması üzerine sütninesi de padişahın huzuruna çıktı.

Devlet meseleleri konuşulacağı için danışman Podmaniçki, defterdar ve nişancı, kral ile sütnineyi kısa bir süre sonra dışarı çıkardılar. Kralın beş danışmanı padişahla kaldı. Kanunî, danışmanlara Budin’i krala vereceğini

söylediği anda, Osmanlı askerleri Budin'i ele geçirmişlerdi. Tellallar, silahlarını teslim edenlere hiçbir şey yapılmayacağını bağırıyorlardı.

Kanunî, daha sonra devlet adamlarıyla izlenecek siyaseti tartıştı. Osmanlı yönetimi Avusturya'ya karşı savunmanın yeni bir örgütlenme ile olacağına karar verince Budin Osmanlı topraklarına katılıp, Budin merkezli bir beylerbeylik kuruldu. Bebek krala da Erdel verildi. Kanunî'nin 1541'deki Budin seferi Avrupa'da 134 yayına sebep oldu.

Estergon Seferi

Osmanlı’nın Budin’e hakim olması üzerine Habsburglar hemen elçi gönderip, 100 bin altın vergi vermek şartıyla Macaristan’ın Avusturya’ya verilmesini istediler. Eğer bu teklif kabul edilmezse Ferdinand’ın Zapolya’nın ölümünden sonra zaptettiği Macar topraklarının kendisine bırakılması karşılığında, bu bölgeler için 40 bin altın ödenilmesini teklif ediyorlardı. Kanunî, elçilere krallarının Zapolya’dan aldığı yerleri geri vermesini ve Macaristan’ın daha önce elegeçirdiği toprakları için vergi ödemesini söyledi.

Sefer sırasındaki teklifi reddedilen Kanunî, İstanbul’a döndükten sonra gelen elçiyi kabul etmedi. Avusturyalılar’ın eline geçen Vaç, Vişegrad, Estergon, İstolni Belgrad ve Peçuy gibi Macar topraklarını elegeçirmeyi planlamıştı.

Kanunî, 1542 Aralıkı’nda Edirne’ye gitti. 1543 Nisanı’nı sonlarında da sefere çıktı. Avusturya Kralı Osmanlı’nın karşısına çıkmadı. Macarlar da Türk yönetimini tercih edip, yöneticilere saldırmışlardı.

Valpo ve Sikloş kaleleri alındı. Daha sonra Peçuy’a yönelindi. Kanunî, buradan sonra İtalyan ve İspanyol birliklerinin büyük bir direniş gösterdiği Estergon’a gitti. 10 gün kadar süren kuşatmadan sonra 6 Temmuz’da dış kalenin düşmesi üzerine 7 Ağustos’ta iç kale teslim oldu. Estergon’dan sonra Tata Kalesi anahtarlarını padişaha gönderdi. Daha sonra bölgenin güçlü kalelerinden İstolni Belgrad, 22 Ağustos 1543’te Osmanlılar tarafından üç yönden kuşatıldı. 10 gün sonra 2 Eylül Pazar günü umumi taarruz yapılarak, kale fethedildi.

Fethedilen yerlerin vergi nüfusu sayımı yapıldı. Bölge böylece Osmanlı sistemine dahil ediliyordu. İstolni Belgrad’ın fethinden sonra Osmanlı ordusu İstanbul’a doğru yola çıktı. Kanunî yolda iken çok sevdiği ve Hürrem Sultan’ın ilk oğlu Şehzâde Mehmed’in vefat haberini alınca orduyu terhis ederek Niş, Sofya, Filibe ve Edirne üzerinden 16 Kasım 1543’te İstanbul’a ulaştı. Osmanlılar’ın İsfehan Kral dediği Macar Kralı Sigismund Zapolya’ya Erdel bırakılmıştı.

Afrika Siyaseti

Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyılda dünya siyasetine yön verecek bir duruma gelmesi Kuzey Afrika'nın tarihi gelişimini de yakından etkiledi. 1492'de Endülüs'ün son kalıntısı olan Gırnata'nın düşmesinden sonra İspanyol ve Portekizliler, Kuzey Afrika'ya yerleşmeye başlamışlardı. Osmanlı İmparatorluğu, Barbaros ile birlikte denizlerde etkin hâle gelince Kuzey Afrika'da, Avrupalılar'la hakimiyet mücadelesine girdi. Habsburglar'ın Kuzey Afrika'yı ele geçirmeleri bu bölgelerdeki Türk korsanlarıyla Osmanlılar'ın işbirliği yapması sayesinde önlendi.

1516'da Cezayir'i ele geçiren Barbaros kardeşler, İspanyollara karşı koyabilecek durumda değillerdi. Bu yüzden Barbaroslar, Cezayir'de Osmanlı hakimiyetini tanıyarak kendilerini sağlama almışlardı. Nitekim Cezayir'i işgal etmek isteyen İspanyollar 1541'de bozguna uğratıldı.

Tunus 1534'te Barbaros Hayreddin Paşa tarafından fethedilmiş fakat kısa bir süre sonra kaybedilmişti. İkinci Selim zamanında 1574'te Sinan Paşa tarafından ikinci kez fethedildi.

Osmanlı Donanması Fransa’da

Fransa Kralı Fransuva ile Habsburg hükümdarı Şarlken arasında 1542 yılında başlayan savaş sırasında Fransa Osmanlı yönetiminde denizden yardım edilmesini istedi. 1543’te Osmanlı donanması Barbaros Hayreddin Paşa komutasında Akdeniz’e çıktı. Fransız Elçisi Polen de Lagard, Barbaros’un yanındaydı. Bütün İtalya korku içindeydi.

Babaros Hayreddin Paşa, Marsilya’da Fransızlar’la buluştu. Ancak Fransızlar hazırlık yapmadıkları için limanda beklemek zorunda kaldı. Fransa Kralı Türkler’i yardıma çağırdığı için Katolik dünyasının tamamen kendisine sırt döneceğinden korkmuştu. İşi sürüncemede bırakarak hem Barbaros’u hem de Katolik âlemini tatmin etmek istiyordu.

Bu yüzden başlangıçta kararlaştırıldığı üzere Şarlken’e karşı büyük bir harekât yerine Nice kuşatmasını öne çıkardı. İki donanma Nice doğru yola çıktı. Fransız gemilerinde yeteri kadar barut da yoktu. Barbaros bu duruma sinirlenerek,

“Şu Fransızların askerliğine diyecek yok doğrusu! Gemilerine şarap fıçılarını doldurmayı unutmuyorlar da barut fıçılarını unutuyorlar!” demişti.

Barbaros, Nice yakınlarında Villafranca limanını bombardıman edip, elegeçirdikten sonra topları dağlardan aşırtarak Nice’i kuşatmıştı. Nice’in teslim olmaktan başka çaresi yoktu. Ancak Fransızlar’la haberleşerek şehrin Türkler’in eline geçmemesi için Fransızlara teslim oldular. Barbaros, bu duruma sinirlenerek Toulon’a döndü.

Bu sefer sırasında, Salih ve Hasan Reisler İspanya’nın Katalonya sahillerini vurup pek çok ganimet almışlardı. Ayrıca İspanya’nın Valencia eyaletindeki Endülüslüler İspanyol idaresine isyan ederek, Barbaros’tan yardım almaya çalışmışlardı. Ancak Fransızlar’dan istediği desteği alamayan Barbaros, harekâtı daha ileri götüremeyerek, 1544’te İstanbul’a döndü.

Barbaros’un Ölümü

1543-1544’teki Fransa’ya yardım için gidilen Nice seferinden sonra Barbaros Hayreddin Paşa bir daha sefere çıkmadı. Tersanelere çeki düzen vermekle uğraştı. Hastalandıktan kısa bir süre sonra 5 Temmuz 1546’da vefat etti. Ölümüne “Mate Reisü’l-Bahr=953/1546 (Denizin Reisi öldü)” sözü ile tarih düşüldü. Hayatta iken yaptırdığı Beşiktaş’taki medresesinin yanındaki türbeye defnedildi.

Rüstem Paşa'nın Yükselişi

Rüstem Paşa, 1500'lü yıllarda Saraybosna yakınlarında bir köyde doğdu. Borçlu olduğu haracı ödeyemeyen ilk efendisi tarafından haracın yerine köle olarak sultanın Galata'daki sarayına teslim edildi. Zekâsı ve kabiliyetiyle, burada kısa zamanda dikkatleri üzerine çekerek içoğlanı olarak Topkapı Sarayı'na getirildi.

Rüstem Paşa'nın, yükselmesi çok ilginç olmuştu. Galata Sarayı'nı denetlemeye gelen padişahın elindeki bir şey pencereden düşmüş, oradakilerin bir kısmı düşen eşyayı yakalamak için merdivenlerden inmeyi tercih ederken, Rüstem Paşa pencereden atlamış ve bu hareketiyle padişahın gözüne girmişti.

Enderun'da eğitim gördükten sonra sarayın ağa sınıfına girdi. Daha sonra silahdâr olarak Kanunî'nin en yakınlarından oldu. Bu yıllardan itibaren sultanla ilişkileri arttı. Ancak Veziriazam Makbul İbrahim Paşa, sultanın gözüne giren Rüstem Paşa'yı Anadolu'da bir sancağa tayin ederek İstanbul'dan uzaklaştırdı. İbrahim Paşa, Rüstem Paşa'nın önünü kesmezse yerini alabileceğini anlamıştı. Rüstem Paşa'nın yolu ancak Veziriazam İbrahim Paşa'nın 15 Mart 1536'de padişah tarafından öldürtülmesinden sonra açıldı. Rüstem Paşa, veziriazamın ölümünden sonra Diyarbakır Beylerbeyliği'ne tayin edildi.

Kanunî, muhtemelen Hürrem Sultan'ın da yönlendirmesiyle Enderun'dan tanıdığı Rüstem Paşa'yı, Diyarbekir Beylerbeyi iken kızı Mihrimah Sultan ile evlendirmek istedi. Ancak Paşa'nın muhalifleri bunu önlemek için onun cüzzamlı olduğu söylentisini yaydılar. Kanunî, işin aslını öğrenmek üzere tabiplerden Mehmed Bey'i Diyarbekir'e gönderdi. Tabip, paşanın üzerinde bir bit bulunca onun cüzzamlı olmadığını anladı ve padişahın damadı olduğuna dair hatt-ı hümâyûnu, yani padişahın kendi eliyle yazdığı emri Rüstem Paşa'ya verdi. Kim bilir belki de, tarihte zekâsıyla şöhret bulan Rüstem Paşa bu durumu önceden haber alarak gerekli hazırlığı yapmıştı.

Paşanın bu durumu kendi döneminde "Kehle-i ikbal/ikbal biti" diye anılmasına yol açmıştı. Ayrıca hakkında yazılan şu beyit de Rüstem Paşa'nın bitini edebiyat dünyamıza dahil etti:

Olıcak bir kişinin bahtı kavi talii (talihi) yâr

Kehlesi (biti) dahi mahallinde anın işe yarar.

Rüstem Paşa, önce Anadolu Beylerbeyliği’ne, ardından da üçüncü vezirliğe getirildi. Artık devlet katında belirli bir yere geldiği için Rüstem Paşa ile Mihrimah Sultan’ın nikâhları 4 Aralık 1539’da kıyıldı. Bir süre sonra 1544’de veziriazam oldu. Rüstem Paşa, veziriazamlığı döneminde kayınvalidesi Hürrem Sultan ile işbirliği yaparak Kanunî’nin büyük oğlu ve veliahdı olan Şehzâde Mustafa’nın öldürülmesine sebep olacaktı.

Avusturya ile Sulh

1544 yılında Budin Beylerbeyi Yahya Paşazâde Mehmed Paşa Vişegrad'ı ele geçirdi. Daha sonra Tolna fethedildi. Avusturya Osmanlı ilerleyişini durduramıyordu. Daha önce uygun şartlarla barışa yanaşmayan Ferdinand ve Şarlken barış istediler. Uzun görüşmelerden sonra 1545 sonbaharında 18 aylık bir ateşkes imzalandı. Bu sırada Fransuva ve Şarlken arasında da Crespy Antlaşması imzalanarak, barış sağlanmıştı.

1546'da görüşmeler yeniden başladı ve 19 Haziran 1547'de barış antlaşması imzalandı. Buna göre Kral Ferdinand, Macaristan'ın elinde tuttuğu kısmını aynen muhafaza edebildi ama her yıl Mart ayında bunun için 30 bin altın ödeyecek, şahin ile av köpeklerinden oluşan olağan hediyeleri verecekti.

İkinci İran Seferi

Safevî şehzâdesi Elkas Mirza'nın 1547'de Osmanlı'ya sığınması İran'ı tekrar gündeme getirdi. Sultan Süleyman, Safevî şehzâdesi sayesinde Şah Tahmasb üzerine istediği yaptırımı uygulayabilecek, bu sayede Safevî tehlikesini büyük oranda bertaraf edebilecek, Kafkaslar ve Azerbaycan'ı ele geçirme imkânı yakalayacaktı. Kanunî Sultan Süleyman'ın uzun zamandır İran üzerine ikinci bir sefer hazırlığında olduğunu bilen Elkas Mirza, ağabeyinden kurtulmak için Safevî beylerinin Şah Tahmasb'a karşı olduğunu söyleyerek, padişahı İran seferine çıkmaya teşvik etmişti.

Avusturya ile anlaşarak imparatorluğun batı kanadını emniyete alan Kanunî, Elkas Mirza'nın uyarılarını da dikkate alarak sefer hazırlıklarını tamamladı. 1548'deki İran seferi Azerbaycan seferi olarak da bilinir. Ancak Tebriz'e yönelince Safevî beylerinin kendisine tâbi olmalarını bekleyen Kanunî, tam aksi bir durumla karşılaşınca Elkas Mirza'ya çok sinirlendi. Tebriz'e giren ve burada birkaç gün kalan Kanunî'nin asıl amacı Elkas Mirza'yı İran tahtına geçirmekti. Ancak uygun ortam bulamayınca Van kalesini fethedip, geri döndü. Van ve Urmiye gölleri arasındaki bölge Osmanlı topraklarına katıldı.

Şeyh Muhyiddin Karamanî'nin İdamı[13]

Gülşeniyye-i Halvetiyye'den "Karamanlı Şeyh" diye bilinen Muhyiddin Karamanî, Mısır'da Şeyh İbrahim Gülşenî'nin yanındayken Vezir Çoban Mustafa Paşa'nın ricası üzerine 1520'li yılların ortalarında Anadolu'ya gelmişti. Mustafa Paşa, Şeyh Karamanî'yi Gebze'de yaptırdığı tekkeye şeyh olarak tayin ettirdi. Karamanî burada faaliyet gösterirken, yanındaki medresede geleceğin meşhur şeyhülislâmı Ebussuud Efendi müderrislik yapıyordu.

Şeyh Muhyiddin Karamanî, 25 seneden fazla bir süre irşad faaliyetinde bulunduktan sonra tasavvuf ehline yakışmayan tavırlar içinde bulunduğu gerekçesiyle şikâyet edildi. Mahkeme kayıtlarına göre şahitler, Şeyh Muhyiddin Karamanî'nin "Allah ile Şeriatın emirleri itibarîdir. Bir şeye haram dersin haram olur, helal dersin helal olur. Dünyada haram diye bir şey yoktur. Livata ve zina helaldir. Bu fiillerden dolayı şer'i ceza gerekmez. Haşr (Bütün canlıların yeniden diriltilerek mahşerde, hesap vermek üzere toplanması) yoktur. Öteden kim gelip de haber vermiştir? Hz. Resullullah, Şeyh İbrahim Gülşenî'ye şakird olamaz..." gibi sözler söylediğini iddia etmişlerdi. Ancak şeyhin bunlara ne cevap verdiğini bilemiyoruz. Şahitlerin iddiaları şeyhin ağzından çıkan sözler mi, yoksa tasavvufun derin meselelerinin dinleyenlerin yanlış anlaşılmasından mı kaynaklandığı çözülememiştir. Yargılama sonucunda Şeyh Muhyiddin Karamanî, 1550'de şeriata aykırı görüşleri olduğundan dolayı Şeyhülislâm Ebussud Efendi'nin fetvasıyla idam edildi.

Trablusgarb’ın Fethi

Turgut Reis, Muğlalı Veli adında bir köylünün oğluydu. Korsanlık günlerinde kabiliyetlerini fark eden Barboros Hayrettin Paşa, Turgut Reis’i yanına aldı. Daha sonra Barabaros’la birlikte Osmanlı hizmetine girdi. Turgut Reis, Veziriazam Rüstem Paşa’nın kaptanıderya olan kardeşi Sinan Paşa’ya rakip olarak görüldüğü için ona üst düzey bir görev verilmedi.

Osmanlılar o dönemde Kuzey Afrika’da siyasi mücadeleye girmişlerdi. Kanunî Sultan Süleyman, Trablusgarb’ın (Libya) fethedilmesini istiyordu. Turgut Reis’e bir Kur’an ve bir altın kılıç gönderip, Trablusgarb’ın fethine yardımcı olursa bölgenin valiliğini vereceğini söyledi.

Turgut Reis ile birleşen Osmanlı donanması önce Malta Adası üzerine harekete geçti. 1551 Temmuzu’nda ada topa tutulup, yağmalandı. Malta’dan sonra Trablusgarb’a geçildi. Trablusgarb Kalesi kuşatıldı. Kale surlarında açılan büyük bir gedik direnişi kırdı ve kale teslim oldu. Kaptanıderya Sinan Paşa’nın Trablusgarb Valiliği’ni Turgut Reis’e verdirtmeyip, başkasını vali olarak tayin etti. Bunun üzerine Turgut Reis de donanmadan ayrıldı. Turgut Reis donanmayı terk edince leventlerin büyük bir kısmı da reisin ardından gitti. Bunun üzerine Sinan Paşa kararından vazgeçmek zorunda kaldı.

Piri Reis’in Öldürülmesi

Türk denizciliğinin ve haritacılığının en önemli isimlerinden Muhyiddin Piri Reis 1460’lı yılların sonuna doğru Gelibolu’da doğdu. Doğduğu bölgenin halkı denizle iç içe yaşadığından çoğu denizci olurdu. Osmanlı Şeyhülislamı ve tarihçisi İbn Kemal Gelibolu’yu şöyle anlatır: “Gelibolu’da doğan çocuklar timsah gibi su içinde büyürler. Beşikleri ecel tekneleridir. Sabah ve akşam gemilerin sesleri ile uyurlar”.

Piri Reis’in amcası İkinci Bâyezid devrinin en ünlü kaptanlarından Kemal Reis idi. Çocukluk yıllarından sonra Piri, kendini amcasının gemisinde buluverdi. Yaklaşık 30 yıl amcası Kemal Reis ile birlikte Akdeniz’de hem korsanlık faaliyetlerine, hem de Osmanlı hizmetindeki deniz seferlerine katıldı. Bu yıllardaki yaşantısını Kitâb-ı Bahriye isimli eserinde şöyle zikreder:

Akdeniz’de seyrederdik o zaman
Kâfirlere vermezdik aman.

Amcasını, Osmanlı hükümdarı İkinci Bâyezid’in davet etmesi üzerine, Piri Reis de onunla beraber Osmanlı donanmasında hizmet etti. Amcasının 1511’de ölümü üzerine Piri Reis bir süre Barbaros’un yanında çalıştı ve daha sonra Gelibolu’ya çekilerek, meşhur dünya haritasını hazırlamaya başladı. Denizciler için bir klavuz olarak hazırlamaya başladığı Kitâb-ı Bahriye isimli eseri için tuttuğu notlarını düzenledi. Yavuz’la Mısır seferine gitti Bu yolculuğu sırasında geçtiği bölgelerin haritalarını yaptı. 1513’te hazırladığı dünya haritasını 1517’de Mısır’da Yavuz’a sundu.

Kanunî döneminde 1522’de Rodos’un fethine, ardından da Veziriazam İbrahim Paşa’nın Mısır yolculuğuna katıldı. Bu yolculukta veziriazamın dikkatini çekti. Piri Reis’in hazırladığı kitabın kıymetini anlayan İbrahim Paşa müsveddelerini temize çekerek kitap hâline getirmesini istemişti. Piri Reis, veziriazamın bu isteğini yerine getirerek Kitâb-ı Bahriye 1526’da Kanunî’ye takdim etti. Eserinin padişah tarafından beğenilmesi üzerine, Piri Reis yeni bilgiler ilave ederek hazırladığı ikinci dünya haritasını 1528’de Kanunî Sultan Süleyman’a sundu. Piri Reis, Kolomb’un haritası ile başka haritalardan istifade ederek yeni bir dünya haritası meydana getirmişti. Piri Reis, değişik ölçeklerdeki haritaları kullanarak birbirlerinin eksik yönlerini tamamlamıştı

16. yüzyılın başlarında Hindistan ticaret yollarını Portekizliler’in ele geçirmesi Osmanlı çıkarlarını tehdit ediyordu. Osmanlı donanması arka

arkaya Hindistan sularına seferler düzenlemeye başladı. Piri Reis, 1547'de Hind Kaptanıderyalığı'na getirildi. 26 Şubat 1548'de Portekizliler'den Aden'i geri aldı. 1551'de Süveyş Limanı'ndan 30 kadırgalık bir donanma ile hareket ederek Portekizliler'e doğru sefere çıktı. 1552'de önemli bir Portekiz üssü olan Maskat'ı ve ardından Kişm Adası'nı alarak Hürmüz Kalesi'ni kuşattı. Ancak Portekizliler'in direnişi yüzünden Hürmüz'ü alamadı. Peçuylu İbrahim, Piri Reis'in Portekizliler'den hediye ve haraç aldığı için kuşatmayı kaldırdığını iddia eder.

Hürmüz'ü alamayan Osmanlı donanması Basra'ya geldi. Bu sırada Portekiz donanmasının Basra'ya gelmekte olduğu haberi üzerine Piri Reis, Körfez'de dolaşan gemilerini toplama imkânını bulamadığı için üç kadırga ile düşman gemileri gelmeden denize açıldı. Ancak bir gemisinin Bahreyn adaları yakınında batması yüzünden iki gemiyle Mısır'a varabildi. Basra'da bulunan donanma amiralsiz, kendi kaderine terkedilmişti.

Sefer sırasında kendisinden yardımını esirgeyen Basra Valisi Kubâd Paşa'nın da girişimleriyle Piri Reis'in aleyhine olumsuz bir hava yaratıldı. Mısır Valisi'nin Divân-ı Hümâyûn'a, yazdığı onu kötüleyen mektubu üzerine, İstanbul'dan Piri Reis'in idam edilmesi emri geldi. Bu büyük Türk denizcisi ve âlimi 1552'de Mısır'da idam edildi.

Murad Reis Hint sularında

Süveyş Kaptanlığı, Piri Reis'in öldürülmesi üzerine Murad Reis'e verilerek Basra'da kalması emredildi. Ancak Murad Reis, bir fırsatını bulunca Piri Reis'ten arta kalan 15 civarındaki gemiyi Süveyş'e götürmek üzere Basra'dan yola çıktı. Yolda Hürmüz Adası civarında Portekiz gemileri ile karşılaştı, ancak savaşta başarısız oldu. Süleyman ve Recep reislerin şehid düştüğü bu muharebeden sonra 1552'de Murad Reis görevinden azledildi.

Seydi Ali Reis’in Maceraları

Piri Reis’ten arta kalan gemilerin Süveyş’e taşınması işi Murad Reis’in Portekizliler ile Hürmüz Adası civarında yaptığı muharebede başarısız olması üzerine, 1553’te Süveyş Kaptanlığı’na getirilen Seydi Ali Reis’e verildi.

Seydi Ali Reis, Halep’ten yola çıkarak 3 Şubat 1553’te Basra’ya geldi. Burada gemilerin tamiriyle ilgilendi. Aynı gün Basra’dan yola çıktı. 9 Ağustos’ta karşısına çıkan Portekiz filosunu mağlup ettikten sonra, 25 Ağustos’ta da Maskat civarında 34 gemilik bir Portekiz donanmasıyla tekrardan karşı karşıya geldi. Bu iki muharebeden sonra tekrar yola koyulduysa da, bu sefer de yolda yakalandığı fırtına nedeniyle sürüklenerek Gücerat şehrine kadar geldi. Ağırlıklarını buraya emanet ettikten sonra Hindistan, Afganistan, İran ve Anadolu üzerinden geçerek 1557 Mayıs’ında İstanbul’a vardı. Bu yolculuk esnasında yaşadıklarını Mir’atü’l-Memâlik adlı seyahatnamesinde kaleme aldı.

Hint Seferlerinin Neticeleri

1538'den itibaren Hadım Süleyman Paşa, Piri Reis, Murad Reis ve Seydi Ali Reis idaresinde dört Hint seferi yapıldı. Hint seferlerinde istenilen başarı yakalanamasa da, Osmanlılar'ın faaliyetleri sayesinde Hindistan'dan Akdeniz'e gelen mal akışı Portekizliler'in bu bölgelere hakim olmalarından önceki seviyeye geldi.

Portekizlilerle yapılan mücadele çerçevesinde Yemen ve Habeşistan'da Osmanlı hakimiyeti kuruldu. Basra Körfezi'ne inildi, Katif ve Bahreyn alındı. Osmanlılar'ın Hint sularında ve ticaretindeki etkisi 17. yüzyılın başlarından itibaren İngiliz ve Hollandalılar'ın bu bölgelerde hakimiyet kurmasına kadar sürdü. Bu iki devletin Hint ticaretine hakim olmasıyla Akdeniz, ticaret yollarının dışında kaldı.

Endonezya’dan Yardım Çığlığı

Seydi Ali Reis’ten sonra Süveyş Kaptanlığı’na Kurdoğlu Hızır Reis getirildi. Bu sırada Portekizliler Hint Okyanusu’ndaki faaliyetlerini iyice arttırmışlardı. Portekizliler karşısında zor durumda kalan bugün Endonezya’ya bağlı Sumatra adasındaki Açe Sultanlığı Osmanlı’dan yardım istedi. Sultan Alaeddin, Portekizliler’in Açe’ye bağlı olan Sumatra ve Malaka adalarını almak istemeleri üzerine 1565’te İstanbul’a elçi göndererek yardım talep etmişti. Ancak elçi İstanbul’a geldiği vakit, Kanunî Sigetvar Seferi’de idi. Sefer sırasında padişahın da ölmesi yüzünden bi dönemde Açe’ye yardım gönderilemedi.

Tımışvar'ın Fethi

Küçük Kral Stefan Zapolya'nın iki vasisi Petroviç ve Keşiş Georg (Martinuzzi) arasında çıkan husumet, Erdel meselesini tekrar gündeme getirdi. Osmanlı yönetimi reşit olmayan ve sadece Erdel değil, Macar vasalı olarak kabul edilen küçük kralın temsilcisi olarak Varad Piskoposu Keşiş Georg'u kabul ediyordu. Georg her seferinde Kralicenin ve küçük kralın "ulu sultanın himayesinde sakin bir hayat sürdüklerini" temin ediyordu. Ancak Keşiş Georg, bölgeyi neredeyse bağımsız bir hükümdar gibi yönetiyordu. Kraliçe İsabella, bu durumdan kurtulmak istediyse de başaramadı.

Keşiş Georg, hem Türkler'i hem de Avusturyalılar'ı aynı anda idare eden bir politika izliyordu. Kraliçeye gerekli saygıyı gösterip, gönlünü alıyordu. Sonunda Kraliçe İsabella, İstanbul'a Keşiş Georg'u yanlışlıkla hain olarak suçladığını yazdı.

Keşiş Georg, Avusturya'nın düşmanlığından kurtulmak için 1551'de ilginç bir antlaşma yaptı. Kraliçe Silezya'daki bazı mülkler karşılığında hükümranlık hakkından vazgeçecekti. ve Macaristan tacının mirasçısı Stefan Zapolya, Opole ve Ratibor Düklüğü'ne getirilecekti. Kraliçe antlaşmayı önlemek için uğraştı ama başaramadı. Kolojvar'da oğlunun tahttan feragat ettiğini ilân edip, Kosice'ye geçti.

Keşiş Georg hizmetleri karşılığında kardinallik ve Erdel'deki en yüksek mevkiyi elde etmişti. Erdel, Avusturya hakimiyetine geçmek üzereydi. Bu yüzden müdahale zorunlu olmuştu. Rumeli Beylerbeyi Sokollu Mehmed Paşa, Avusturyalılar'ı bölgeden çıkarmak için harekete geçti. Avusturyalılar bu arada Lippa, Solimos, Beçe, Beçkerek, Tımışvar gibi kaleleri işgal etmişlerdi. Sokollu Mehmed Paşa, dört gün süren bir kuşatmadan sonra Beçe şehrini aldı. Ardından Beçkerek, Çanad ve diğer kaleler birer birer elegeçirdi.

Avusturya Kralı Ferdinand, Osmanlı kuvvetlerinin karşısına çıkmadığı gibi, Keşiş Georg'un karşı durmasını istiyordu. Keşiş Georg ise Avusturya'dan aynı şeyleri bekliyordu. Osmanlı yönetimini ise "yüzünün ak" olduğuna ikna etmeye çalışıyordu.

Keşiş Georg sonunda Avusturya kuvvetleriyle beraber hareket edip, Lippa'yı, Çanad, Mako ve diğer kaleleri işgal etti. Sonunda Avusturyalılar'dan mükâfatını öldürülerek aldı.

Osmanlı yönetimi bu dönemde yüzünü İran’a çevirmişti. Ancak Banat bölgesi önemliydi ve geri alınması gerekiyordu. Sefer mevsimi gelince 1552’de Vezir Kara Ahmed Paşa, Budin Beylerbeyi Hadım Ali Paşa, Sokollu Mehmed Paşa ve Silistre Sanakbeyi Mehmed Rareş komutasındaki birlikler Tımışvar’a doğru yola çıkıp, Tımışvar önlerine geldiler. 32 günlük bir kuşatmadan sonra Tımışvar fethedildi. Ardından Lippa ve Solimos Kalesi teslim oldu. Dregely Kalesi ele geçirildi.

Osmanlı’ya karşı harekete geçen Avusturya kuvvetleri Budin Beylerbeyi Hadım Ali Paşa karşısında mağlup oldular. Ardından Solnuk Kalesi alındı. Havalar fazla soğumadığı içir yeni hedef Eğri olarak belirlendi. 10 Eylül 1552’de Eğri kuşatıldı. Eğri kuşatmadan önce gerekli savunma tedbirlerini almıştı. Kale komutanı Stefan Dobon ve kaledekilerin canla başla Eğri’yi savunmalarıyla Eğri fethedilemedi. Havanın soğuyup, yağışların artması üzerine 18 Ekim’de kuşatmaya son verildi.

Eğri’de zafer kazanmaya alışmış Osmanlı kuvvetlerinin başarısız olması zamanla efsaneleştirildi. Şehirdeki kadınların kahramanlığı sayesinde kuşatmanın başarısız olduğu söylenirse de bu doğru değildir. Müdafaada görev alan kadın sayısı çok azdı. Bu konuyu işleyen Gârdonyi’nin romantik ve duygusal vatanperverlik örneği verdiği “Eğer Yıldızları” adlı romanı, Macaristan’da bir dönem her okulda okunması zorunlu olan bir kitap olduğu için Macarlar’ın bir kısmında Türkler’le ilgili olumsuz düşüncelerin yayılmasına sebep olmuştur.

Avusturyalılar savaş istemiyordu. Gönderilen elçi Avusturyalı Busbecq önce mütarekeyi 6 ay, sonra da antlaşmayı 7 yıl uzattı.

Korkunç İvan ve Kanunî

İkinci Bâyezid Rusya ile Osmanlı Devleti'nin ilk resmi ilişkileri İkinci Bâyezid devrinde dostça başladı. Yavuz döneminde de dostça ilişkiler devam etti. Kanunî Sultan Süleyman, Moskova Prensi Vasili'nin kendisine 1523'de gönderdiği elçi Johann Morosov'u gerçi nazik bir biçimde karşıladı, ama eski dostane ilişkileri canlandırmadı. Rus Prensi'nin 1526'da Macaristan seferi sırasında Sultan'ı Belgrad'da karşılamak üzere aynı amaçla gönderdiği iki elçi, hiçbir iz bırakmadan ortadan kayboldular. Vasili'nin 1531 Nisanı'nda Kanunî'ye bu yüzden gönderdiği bir mektuba da cevap verilmedi ve girişimler sonuçsuz kaldı.

Vasili'nin oğlu ve ilk Rus Çarı olan Dördüncü İvan, tahta çıktıktan 7 yıl sonra Osmanlı yönetimiyle dostane ilişkileri tekrar kurmaya çalıştı. Ancak çabaları ilk başlarda başarılı olacakmış gibi görünse de, kalıcı bir durum sağlanamadı. Aksine Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler, Osmanlı'ya tâbi Kırım Tatarları ile Moskova arasında sürtüşmeler ve Rusya'nın Müslüman hanlıklara yayılması yüzünden düşmanca bir duruma dönüştü.

Dördüncü İvan, yani Korkunç İvan 1552'de Kazan'ı işgal etti. Ardından 1556'da da Astrahan'ı ele geçirince bölgedeki Müslüman halktan gelen şikâyetler iki devlet arasındaki ilişkileri bozdu. Ruslar'ın desteklediği Kazaklar'ın Osmanlı topraklarına yağma saldırıları da ilişkinin gerginleşmesinde önemli rol oynamıştı. Müslüman hanlıklardan gelen yardım çağrılarına karşı bölgeye bir sefer düzenlenmek istendiyse de fırsat bulunamadı.

Şehzâde Mustafa'nın Öldürülmesi

Kanunî Sultan Süleyman dönemi askeri ve siyasi açıdan Osmanlı tarihinin en parlak devirlerinden biri olduğu kadar entrikaları ve skandalları açısından da çok konuşulan bir dönemdir.

Kanunî Sultan Süleyman'ın beş oğlunun en büyüğü olan Şehzâde Mustafa, 1515 yılında babasının Manisa Sancakbeyliği zamanında doğdu. Annesi Mahidevran Hatun'du. Dedesi Yavuz Sultan Selim'in ölümü üzerine 1520 yılında babasıyla birlikte İstanbul'a geldi. Babaannesi Hafsa Sultan'ın 1533'teki ölümüne kadar İstanbul'da sarayda kaldı. Burada iyi bir eğitim almıştı. 1533'te Manisa Sancakbeyliği'ne tayin edildi.

Venedik Elçisi Pietro Bragadin, daha dokuz-on yaşlarındayken, Şehzâde Mustafa'nın olağanüstü yetenekli olduğunu, bir savaşçı olacağını, yeniçeriler tarafından çok sevildiğini ve büyük işler başardığını şöyle rapor etmişti:

"Mustafa adındaki oğlu çok akıllı, büyük bir savaşçı olacağı söyleniyor. Yeniçeriler kendisini çok seviyor, çok büyük kahramanlıklar yapıyormuş, çok cesurmuş. Bir gün İbrahim Paşa ve Sultan birlikte yemek yerken oğlu yanlarına gitmiş; babası kalkmış oğluna saygı gösterisinde bulunmuş, şehzâde sofraya oturtulmuş, üç adet tahta kaşık getirmişler. Sultan birini almış ve İbrahim'e vermiş, yemeğe başlamışlar, oğlunun öylece oturduğunu görünce Sultan bir kaşığı da alıp ona vermiş. "Mustafa Paşa, buyurun, yiyin," demiş; Mustafa kaşığı almış, kırmış ve yere atmış. İbrahim şöyle demiş: "Mustafa Bey'im, sen Sultan kaşığı önce bana verdi diye böyle yaptın. Halbu ki senin ve Sultan'ın kulu olduğumu bilmiyor musun?" O da şöyle cevap vermiş: "Bu nasıl kulluk, sen her gün babamla birlikte yiyorsun ve benden önce kaşığı ele alıyorsun." Sultan, Mustafa'yı çok severmiş. Bir başka gün Sultan İbrahim'e çok sayıda mücevherlerle dolu at malzemesi ve başka şeyler göndermiş. Şehzâde Mustafa bu durumu öğrenince, İbrahim'den kendisine de aynı şekilde yapılmasını istemiş; durumu anlayan İbrahim bunlardan ona da göndermiş ve şöyle demiş: "Sakla bunları, çünkü Sultan senin de bunlardan istediğini öğrenirse, tekrar sana da gönderir.

Şehzâde Mustafa eğer yaşarsa Osmanlı'da çok şey yapacağa benziyor. Büyük sultanın ise kendine hiç bakmadığı, çok uzun yıllar yaşayamayacağı söylentileri var".

Venedik Elçisi Daniello Ludovisi de 1534'te Şehzâde Mustafa'nın öne çıktığını açıkça ifade eder: "Türk Beyi'nin yaklaşık 16 yaşlarında bir oğlu

var. Diğer üç oğlundan daha büyük ve adı da Mustafa. Manisa Sancağı Mustafa’nın iyi ve cömert bir insan olduğu söyleniyor. Yanında Arnavut kökenli annesi ile birlikte yaşıyor. Sultanın diğer oğulları ise hâlâ sarayda yaşıyorlar”.

Şehzâde Mustafa, Manisa sancakbeyliği sırasında şairleri ve âlimleri himayesi altına aldı. Halka, ulemaya ve askerlere karşı cömert oldu. Şehzâde hemen herkes tarafından sevilerek saltanatın varisi olarak görüldü.

Şehzâdenin bu şekilde geniş bir nüfuza sahip olması ve değişik halk kesimlerinden destek görmesi, ileriki dönemde oğullarının saltanat şansını azaltacağını düşünen Hürrem Sultan’ı çok huzursuz ediyordu. Bu dönemde veziriazam olan Makbul İbrahim Paşa’nın Şehzâde Mustafa’yla yakın dostluğu ve sık sık yazışmaları da Hürrem Sultan’ı iyice çileden çıkarmıştı. Hürrem Sultan’ın da etkisiyle Veziriazam Makbul İbrahim Paşa öldürüldü. Böylece Şehzâde Mustafa İstanbul’daki en büyük destekçisini kaybetmişti.

Hürrem Sultan bu arada kızı Mihrimah Sultan’ı evlendirdiği Rüstem Paşa’yı ikbal merdivenlerinden çıkararak, Şehzâde Mustafa’ya karşı önemli bir müttefik buldu.

Kanunî Sultan Süleyman, yaşı ilerleyip, veliahtlık çekişmesi artınca Hürrem Sultan’ın da tesiriyle Şehzâde Mustafa’yı saltanat merkezine daha yakın olan Manisa sancakbeyliğinden alarak yerine Şehzâde Mehmed’i tayin etti. Şehzâde Mustafa’yı da Amasya’ya gönderdi. Ancak Şehzâde Mehmed’in bir yıl sonra 1543’teki beklenmedik ölümü Şehzâde Mustafa’yı tekrar şanslı duruma getirdi.

Kanunî Sultan Süleyman 1548 yılında Van üzerinden İran seferine giderken Şehzâde Mustafa, babasını Sivas’ta karşılayarak, babasının elini öptükten sonra geri dönmüştü. Hürrem Sultan, Şehzâde Mustafa’nın gittikçe artan nüfuzunun önüne bir türlü geçemiyordu. Kaynana ve damat elele vererek, Şehzâde Mustafa’ya karşı yoğun bir karalama kampanyasına giriştiler. Şehzâdeyi padişaha kötüleyip gözden düşürmeye çalıştılar. Aslında onların tavırlarından şehzâdenin de haberi vardı. Rivayete göre, Hürrem Sultan’ın hediye olarak gönderdiği kaftanı kölelerinden birisine giydirmesi ve kölenin oracıkta ölmesi şehzâdenin durumun ciddiyetini daha iyi kavramasını sağlamıştı.

Şehzâde böyle endişeler taşıdığı için Erzurum Beylerbeyi Ayas Paşa’ya ve başka valilere mektuplar yazarak çevresini genişletmeye çalıştı. Ayas Paşa’ya gönderdiği mektubunda kendisinin büyük evlat olduğu için babasından sonra tahta çıkması gerektiği, devlet tecrübesi, yetenek ve

metanet itibarıyla kardeşlerinden üstün olduğunu ve eğer padişah olursa büyük babası gibi adaletten ayrılmayacağını, ülkeyi en iyi şekilde refaha kavuşturacağını söylüyor ve bu konuda ondan yardım istiyordu. Ayas Paşa ise cevabi mektubunda, "Şehzâdenin davasında haklı olduğunu, kendisi için verebilecek bir başı olduğunu ve bunu er veya geç feda etmekten çekinmeyeceğini" yazmıştı.

Gürcüler, 1549'da Erzurum'a kadar ilerleyip Musa Paşa'yı şehid ettiklerinde, Şehzâde Mustafa durumu merkeze bildirerek yardım istedi. Şehzâdenin şöhret kazanmasını istemeyen Rüstem Paşa istenilen yardımın yapılmasını engelledi. Rüstem Paşa, Ahmed Bey'i şehzâdenin faaliyetlerini yakından incelemesi için beylerbeyi ünvanını vererek Amasya'ya gönderdi. Amasya'ya gidince Şehzâde Mustafa'nın ne kadar sevilen ve istenen birisi olduğunu gören Ahmed Paşa, kızı Fatma Sultan'la evlenerek şehzâdenin tarafına geçti.

Mahidevran Sultan, Amasya'da Şehzâde Mustafa'ya yol gösteriyor, oğlunu korumak için çabalıyordu. Yanında bulunarak şehzâdeyi zehirlenmekten korumak için sürekli tetikte bekliyordu. Şehzâde Mustafa da annesine karşı büyük saygı ve hürmet besliyordu.

Şehzâde Mustafa'nın 1553'te, yani öldürüldüğü yılda raporunu sunan ise Venedik elçisi Bernardo Navagero şehzâdenin herkes tarafından ne kadar çok sevildiğini ve veliaht olmasının ne kadar arzulandığını şu şekilde anlatır:

"Bir beyin ölümünden sonra yerine bey olarak bir şehzâde seçilir. Kendisinin sultan olmasını isteyen şehzâdelerin ilk yaptığı şey ise yeniçerilerin sevgisini kazanmaktır. Bu sevgi de onlara bazı armağanlar, paralar vererek ve yapmak istediklerini, kahramanlıkları açıklayarak mümkün olur.

Türk Beyi'nin ilk çocuğu olan Mustafa da şu anda bunu yapmaya çalışmaktadır. Kendisi, saydığım iki şekilde, yani parayla ve yapmak istediği kahramanlıklarla, kendisinden önceki sultanlardan daha başarılı olacağını kanıtlayarak sadece yeniçerilerin değil bütün Müslümanlar'ın sevgisini kazanmayı başarmıştır.

Herkes onu çok seviyor ve herkes babasının yerine tahta çıkmasını istiyor. Yeniçerilerin de onun hükümdar olmasını istedikleri çok açık. Bey'in bütün kullarının arzusu da bu. Çünkü ilk oğlu olmasının yanısıra çok dürüst, cömert ve cesur olması da herkesin onu istemesi için yeterli sebepler. Topraklarına gelen her yeniçeriye, Sultan'ın kullarına, sadece çok

iyi davranmakla, onları misafir etmekle kalmıyor, aynı zamanda çok güzel armağanlar da sunuyor. İşte sahip olduğu namı da böyle kazanmış. Her ihtiyaçları için yeniçeriler kendisine rahatça başvurabiliyorlar ve onun idaresinden bugüne kadar kimse Sultan'a şikayetçi olmamış.

Babasına sık sık armağan olarak güzel atlar gönderiyor. Babasına ayrıca birkaç bin düka da gönderiyor ve bunu seve seve yaptığı çok belli.

Şimdiye kadar babasına karşı hiçbir ters harekette bulunmamış. Hem de başka bir kadından olan diğer kardeşlerinin babasına yakın olduklarını bildiği, hatta biri sarayda yaşadığı halde. Bu konuda çok ılımlı.

Söylediğim gibi herkes babasının ardından Şehzâde Mustafa'nın hükümdar olmasını bekliyor ve istiyor. Ancak değişik olaylardan dolayı şans Şehzâde Selim tarafına da düşebilir".

Venedik Elçisi Navagero, Hürrem Sultan ile Rüstem Paşa'nın Şehzâde Mustafa'yı engellemek için neler yaptıklarını da şöyle anlatır:

"Sultan'ın çok sevdiği annesinin planları ve çok yetkili olan Rüstem'in planları da bu doğrultuda. Yani Sultan'ın ölümünden sonra Selim'in Padişah olmasını desteklemek için şimdi planlar yapıyorlar. Bu yüzden Paşa en önemli mevkilere kendine yakın, onun emrinde olan kişileri yerleştiriyor. Sancak, hem yeniçeri ağasını yerleştirdiği, hem de kardeşini deniz kaptanı mevkilerine çıkardığı gibi. Paşa deniz kaptanı olan kardeşinin görevden alınmaması için büyük çaba gösteriyor. Bu mevkiden kardeşini alsa bile yerine çok güvendiği başka birini koyacak. Çünkü Mustafa'nın tahta çıkmasını engellemek için bir donanma ile onun yolunu kesmekten daha iyi bir şey yok.

Sultan Selim, İstanbul'a çok yakın. Hayatta kalmayı başarırsa, annesi de ölmezse, Paşa da hazinenin ve Sultan'ın kasasının sahibi olarak, kaza eseri bir ölüm ile Sultan Selim'i tahta oturtmak onlar için pek de zor olmaz. Herşeyi elde eden para aracılığı ile insanların kalbindeki Sultan Mustafa sevgisini kısa sürede silip atabilir. Bu şekilde kendisi de tahtı elinde tutmaya devam etmiş olacaktır. Ancak Mustafa'nın öldürülememesi durumunda ise Mustafa, hak ettiği tahta çıkmak ve çıktıktan sonra da kaybetmemek için elinden geleni yapacaktır.

Sultan'dan sonra tahta çıkan kim olursa olsun, herkesin bir korkusu var. Bunu Türkler de söylüyor: Bu taht meselesi oldukça kanlı olacağa benziyor ve bunun felaketlerinin başı olduğunu düşünüyorlar. Bu konu ile ilgili olarak Sultan'ın kimi taht için tercih ettiğini anlamak kolay değil çünkü

hepsi onun oğlu ama yanında her zaman Rus karısı var ve bu kadın kendi oğullarını hep ön plana çıkarıp, sürekli Mustafa'yı kötülüyor".

Gelişmelerin günden güne kendi aleyhlerine gittiğini gören Rüstem Paşa, gizlice şehzâdenin mührünü kazıttı. Şehzâde Mustafa'nın ağzıyla İran Şahı Tahmasb'a bir mektup yazdı. Sahte mektupta, şehzâde "padişah olması halinde Şah Tahmasb ile yakın bir dostluk kuracağını bildiriyor ve Şah'ın güzel kızı Feride ile evlenmek istediğini" söylüyordu. Rüstem Paşa, şehzâde adına yazdığı sahte mektubu Vastan Mutasarrıfı Zeynel Bey vasıtasıyla İran şahına gönderdi. Şahın cevaben şehzâdeye yazmış olduğu mektubu da aynı yolla ele geçirdi. Rüstem Paşa çok büyük bir koz yakalamıştı. Gerektiğinde bu sahte mektupları padişaha gösterecek ve şehzâdenin sonunu hazırlayacaktı.

Ancak, Kanunî Sultan Süleyman'ı şehzâdenin aleyhine çeviren gelişmeler 1552 yılında Rüstem Paşa'yı İran Seferine gidecek ordunun başına getirmesiyle başladı. Bu Rüstem Paşa için de Anadolu'nun durumunu görmesi ve padişaha bildirebilmesi için müthiş bir fırsattı. Rüstem Paşa ordusuyla sefere çıkıp Anadolu'ya gelince, mevsim kış olduğu için, güya orduya destek sağlamak için Ankara, Kayseri, Ereğli, Aksaray gibi şehirlerde nabız yoklamaya başladı. Sonuç Rüstem Paşa için ürkütücüydü. Anadolu'da hemen herkes cömertliği ve mertliği ile tanınan Şehzâde Mustafa'yı destekliyordu. Halkın bu yoğun sevgi seli eskiden beri Şehzâde Mustafa'yı isteyen orduya da sıçramıştı. Askerler arasında, altmış yaşına gelen Padişahın artık kocadığı, zaten son on yıldır ordunun başında sefere dahi çıkamadığı, yerini bu işi gerçekten hak eden Mustafa'ya bırakarak ömrünün kalan kısmını Dimetoka saraylarında ibadetle geçirmesi gerektiği konusunda dedikodular yayılmaya başladı. Bazı Yeniçerilerin Rüstem Paşa'nın emirlerine karşı gelerek Amasya'ya gidip şehzâdeye itaatlerini bildirmeleri ve hediyelerle geri dönmeleri veziriazamı iyice kızdırdı.

Bu arada ordu arasında ikinci bir dedikodu daha yayıldı: Şehzâde Mustafa'ya, saltanata giden tek engelin Rüstem Paşa olduğu ve hazır ayağına gelmişken onun başını keserse işin çok kolayca hallolacağı şeklinde telkinler yapıldığıydı. Bu dedikodu Rüstem Paşa'yı o kadar korkuttu ki, hemen bir adamını İstanbul'a göndererek meydana gelen olayları ayrıntısıyla Kanunî'ye iletti. Bu arada daha önce Şah Tahmasb'a yazdığı sahte mektupları da Şehzâde Mustafa'nın aleyhine delil olarak gönderdi. Artık, Kanunî Sultan Süleyman tamamen oğlunun aleyhine dönmüştü.

Özellikle, “Padişahın kalan ömrünü Dimetoka saraylarında ibadetle geçirmesi gerektiği” şayiası kendisini çok üzmüştü. Acaba kendisi de büyükbabası İkinci Bâyezid’in akıbetine mi uğrayacaktı? İkinci Bâyezid tahttan indirilerek Dimetoka Sarayı’na gönderilmiş ancak yolda aniden ölmüştü. Bu dedikodular ve düşünceler ihtiyar padişahı derinden yaralamıştı. Bunun üzerine büyük sultan kararını verdi; sefere kendisi çıkacaktı. Böylece herkese ihtiyarlamadığını, hâlâ sefere çıkabilecek ve düşmanlarını alt edebilecek gücü olduğunu gösterecekti. Muhtemelen yola çıkmadan önce Şehzâde Mustafa, yani tahtına göz diken evladının ölüm fermanını da kafasında vermişti.

Kanunî Sultan Süleyman derhal Rüstem Paşa’yı geri çağırarak seferin ertesi yıl bizzat kendi idaresinde yapılacağını bildirdi. Şehzâde hakkında vermiş olduğu kararın ortaya çıkmaması için de, olgun bir siyaset adamı olduğunu kat kat ispatlarcasına: “Katiyyen Mustafa Han’ım böyle bir şey yapmış ola. Hele ki benim devr-i saltanatıma kastetmek niyetiyle asla. Bu kendileri isteyip de yapamayan fesatçıların şehzâdeye ithamıdır” diyerek Mustafa’nın ve taraftarlarının olası her hangi bir tepkisinin de önüne geçti.

Böylece nihai kararını veren padişah, 28 Ağustos 1553’te ordusuyla Üsküdar’dan hareket etti. Ordu 5 Ekim’de Konya Ereğlisi yakınındaki Aktepe denilen mevkide konakladı. Padişahın yanında Şehzâde Cihangir ve yolda orduya katılan Şehzâde Selim bulunmaktaydı. Kendisine orduya katılması talimatı verilen Şehzâde Mustafa, babasının kendisiyle ilgili düşüncelerinden habersiz, birlikleriyle babasının otağının iki mil uzağına otağını kurdu. Babasına hediyeler gönderdi ve ondan gelen hediyeleri kabul etti. Padişahın yanından gelen devlet ileri gelenlerini de kabul ederek onlara hilat giydirdi.

Bu görüşmeler sırasında, kendisini çok seven ikinci vezir Kara Ahmed Paşa’nın ikazlarıyla bazı şeylerin ters gittiğini farketti. Akşama doğru babasının otağından kendisine doğru üzerinde kâğıt bulunan bir ok atıldı. Kâğıtta babasının otağına kesinlikle gitmemesi, aksi halde babasının onu öldüreceği yazılıydı. Şehzâde Mustafa bunu Rüstem Paşa’nın kendisine karşı bir hilesi olarak düşündü. Hem otağa gitmemek suçlamaları kabul etmek anlamına gelmez miydi? Düpedüz isyan etmek değil miydi bu? Şehzâde Mustafa böyle düşünüyordu ve kendisine oynanan oyunlardan haberi olmadığı için babasının kendisini affedeceğine inanıyordu. Suçlu bile olsa, babası bunca kalabalığın arasında onu öldürtemezdi. Böyle düşüncelerle ertesi gün babasının otağına doğru hareket etti. Durumun

ciddiyetini iyice anlayan yakın çevresi ona tekrar babasıyla görüşmemesi gerektiğini, görüşecekse bile atından inmeksizin açık alanda görüşmesini tavsiye ettiler. Fakat Şehzâde Mustafa, kendisini öldürtecek bir suç işlemediğini ve Rüstem Paşa da dahil hiç kimsenin, babasını kendisine karşı ölüm kararı verebilecek derecede etkileyebileceğine inanmıyordu.

Nihayet şehzâde babasının otağının önüne geldi. Atından indi. Kapıda kendisini karşılayan bir çavuş şehzâdenin silahlarını istedi. Şehzâde şaşırmakla beraber istenilenleri teslim etti. Kapıcılar kethüdasının işaretiyle otağın üçüncü bölmesinden dördüncü bölmeye geçerken elinde kurulu bir yay olduğu halde oturmakta olan babasını görünce onu hürmetle selamladı. Kanunî bu selama, “Ah köpek! Sende hâlâ beni selamlayacak cesaret var mı” diyerek arkasını döndü. Bu işaret üzerine iri cüsseli dilsiz yedi cellat şehzâdenin üzerine atıldılar.

Şehzâde Mustafa böyle ani bir saldırı karşısında bile cellatlardan kurtulup onları yere sermeyi başardı. Ardından babasına meramını anlatmak üzere onun yanına doğru koşmaya başladı. Ancak elbisesinin yenleri ayağına takılınca sendeledi. Bu sırada karşısına çıkan Zal Mahmud Ağa, şehzâdeye çelme takarak onu yere düşürdü ve hemen kemendi boynuna geçirdi. Birkaç dakika sonra şehzâdenin cesedi çadırın dışına çıkarılarak bir İran halısının üzerinde teşhir edildi.

Kanunî Sultan Süleyman oğlunun yerde yatan cesedine bir süre baktıktan sonra, diğer oğlu Cihangir’i çağırdı ve Mustafa’ya verilen ders herkese ibret olsun diye onu görmesini istemişti. Ancak olup bitenler Şehzâde Cihangir’i derinden yaraladı. Sakat doğan Şehzâde Cihangir olup bitenler yüzünden kısa bir süre sonra vefat etti.

Şehzâde Mustafa’nın ölümü ordu arasında derin bir üzüntü ve hoşnutsuzluk meydana getirdi. Şehzâdenin askerlerinden birkaç bin kişi İran tarafına geçti. Şairler şehzâde için mersiyeler kaleme aldılar. Son olarak şehzâdenin başına gelenlerin sorumlusu olarak tepkiler Rüstem Paşa’ya yönelince, padişah ortamı yatıştırmak için Şehzâde Mustafa’ya yakınlığı ile bilinen Kara Ahmed Paşa’yı veziriazamlığa getirdi ve Rüstem Paşa’yı İstanbul’a geri gönderdi. Şehzâdenin cenazesi Bursa’ya gönderilerek İkinci Murad Türbesi’ne defnedildi.

Şehzâde Mustafa’nın ortadan kaldırılmasıyla amacına ulaşmış olan Hürrem Sultan’ın kışkırtmasıyla, Şehzâde Mustafa’nın Bursa’da bulunan oğlu yaşayacak olursa babasının intikamını alacağı bahane edilerek, bir

haremağası Bursa'ya gönderildi. Kandırılarak annesinin elinden alınan yedi buçuk yaşındaki talihsiz şehzâde de öldürüldü.

Şehzâde Mustafa ile ilgili birçok mersiye yazıldı. Şair Sami şu mersiyeyi yazmıştı:

Bu firâk odına döyer nice yanmaz cigerün

Bu eger erlik ise ancak bu ola hünerün

Padişehsin tutalum yok mı Hudâdan hazerün

Mustafâ n'oldı kanı ne'yledün â padişehüm

Yaprağın döksün ağaçlar bu cihan oldı hazan
Ata oğlına kıyar oldı aceb oldı zaman
Ey şeh-i kân-ı keren sende adalet bu mıdur
Şeh-i alem olasın sende inayet bu mıdur

Padişehler ki ezel itdügi âdet bu mıdur
Ehl-i tedbir olana fehm ü kiyâset bu mıdur
Sem Muhibbi olasın sende mahabbet bu mıdur
Mustafâ gibi ciğer-gûşene şefkat bu mıdur

Âl ile kıydın ana kanı hakikat bu mıdur
Kavl-i düşman sana kâr itmedü medevvet bu mıdur
Yok yere kan idesin yani hilâfet bu mıdur
Mustafâ n'oldı kanı neyledün â pâdişehüm

Sâmi

Şair Nisâyî ise şu mersiyeyi yazmıştı:

Mustafâyı Mustafâ ile görürsen n'idesin
Yüzüne bakmaz ise sen kime feryâd idesin
Bir gün ola dünyeden sen dahi hasret gidesin
Ey şeh-î bi-şefka n'itdi sana Sultan Mustafâ

Bir Urus câdısınun sözin kulağuna koyup
Mekr ü âle aldanuban ol acûzeye uyub
Bâğ-ı ömrün hâsılı ol serv-i âzâda kıyup
Bi-terahhum şâh-ı alem n’itdi Sultan Mustafâ

Şâh-ı âlemsin veli halk tutdı senden nefreti
Kimsenün kalmadı hergiz sana meyl-i şefkati
Bâis olan müftiye irmesün Hak rahmeti
Merhametsüz şâh-ı âlem n'itdi Sultan Mustafâ

Nisâyi

Şehzâde Mustafa adına bir çok mersiye yazıldı. Bunların en meşhuru padişahı açıkça suçlayan Taşlıcalı Yahya'nınkidir:

Meded, meded bu cihânın yıkıldı bir yanı
Ecel celâlîleri aldı Mustafa Hân'ı.
Dolundu mihr-i cemâli, bozuldu erkânı,
Vebâle koydular âl ile Âl-i Osmân'ı.
Geçerler idi geçende o merd-i meydânı
Felek o cânibe döndürdü şâh-ı devrânı.
Yalancının kuru bühtânı, buğz-ı pinhânı,
Akıldı yaşımızı, yakdı nâr-ı hicrânı.
Cinâyet etmedi cânî gibi ânın canı,
Boğuldu seyl-i belâya, dağıldı erkânı.
N'olaydı görmiye idi bu mâcerâyı gözüm
Yazıklar âna, revâ görmedi bu râyı gözüm.
Donandı aklar ile nûrdan minâre dönüb
Küşâde-hâtır idi, şevkile nehâre dönüb.
Göründü halka draht-i şükûfe-dârâ dönüb
Yürüdü kolları yanınca lale-zâra dönüb.
Dururdu Şâh-ı cihân hiddet ile nâra dönüb
Otağ haymeleri karlu kûhsâra dönüb.
Müzeyyen idi, bedenlerle ak hisâra dönüb.
El öpmeğe yürüdü, mihr-i bî-karâra dönüb.

....
Vücûd iline akın saldı akdı eşk-i revân
Eyâ, serîr-i sa’âdetde Pâdişâh-ı zemân.
O cân-i âdemiyân oldı hâk ile yeksân
Diri kala ne revâdır fesâd iden şeytân?
Nesîm-i subh gibi yirde koyma âhımızı,
Hakaret eylediler nesl-i Pâdişâhımızı.
Bir iki şerr ü fesâd ehli nitekim şemşîr
Bir iki nâme-i tezvîri kıldı katline tîr.
Gelür ezelde mukadder olan, kalîl ü kesîr,
Hezâr Kayser’in ola libâs-ı ömrü kasîr.
Eceldir âdeme derbend-i teng ü târ u ‘asîr,
Zarûridir buna uğrar eğer cevân ile pîr.
Bu vâkı’a olamaz halka kâbil-i ta’bîr,
Ki erdeşir-i vilâyetde ola ‘âdet-i şîr.
Bunun gibi işi kim gördü, kim işitdi ‘aceb
Ki oğluna kıya bir server-i Ömer-meşreb?
Ferîd-i ‘âlem idi, âlim idi, a’lem idi,
Muhammed ümmetine mevti mevt-i ‘âlem idi.
Ziyâde mâtem idi, hayli emr-i mu’zam idi,
Salâh ü zühdü kavî, i’tikadı muhkem idi.
Meş’âyih ile musâhib, ricâle hem-dem idi,
Kerâmet ile kerîmü’l-hisâl âdem idi.
Nücûm gibi cihân-dîde vü mükerrem idi,
Vücûdu muhteşem ü şevketi mu’azzam idi.
Tevâzu’ ile selâmında hod müsellem idi,
‘Aceb o bedr-i tamâmın ne ‘âdeti kem idi?
Hayiflar oldu ana, iftirâ ile gitdi
Huzûr-ı Hakka du’â vü senâ ile gitdi.
Sipihrin âyinesinde göründü rûy-ı fenâ
Kodu bu kesret-i dünyâyı, itdi ‘azm-i bekâ.

Garîbler gibi gitdi o yollara tenhâ,
Çekildi ‘âlem-i belâya hemçü mürğ-i hümâ.
Hakîkaten sebeb-i ref’et oldı düşman ana,
Nasîb olmasa ta’n mı bu cîfe-i dünyâ?
Hayat-ı bâkiye irişdi rûhu ey Yahyâ!
Şefîki rûh-ı Muhammed, refîki zât-ı Hudâ.
Enîsi gâib erenler, celîsi ehl-i sefâ,
Ziyâde ide yaşım gibi rahmetin mevlâ.
İlâhi! Cennet-i firdevs ana durağ olsun,
Nizâm-ı âlem olan Pâdişah sağ olsun!

Oğlunun Öldürülmesinden Sonra 28 Yıl Acı Çekti

Mahidevran Sultan oğlu öldürüldükten sonra Bursa'ya gönderildi. Oğlunun acısını çekerken hazineden gerekli yardım yapılmadığı için oturduğu evinin kirasını ödeyemez hâle düştü. Hürrem Sultan'ın ölümünden sonra Kanunî'ye müracaat etti. Kanunî Sultan Süleyman'ın yardımıyla durumunu düzeltti. Mahidevran Sultan, Bursa'da 1581'de öldüğünde, oğlu Şehzâde Mustafa'nın türbesine defnedildi.

Nahcivan Seferi

Şehzâde Mustafa’nın öldürülmesinden sonra Osmanlı ordusu İran’a sefere devam etti. Kış Halep’te geçirildikten sonra 1554’te Karabağ’a girildi ve daha sonra Revan ve Nahcivan alındı. 1553-1555’te de Nahcivan Seferi’yle Kars ile Arpaçay’a kadar uzanan sahayı Osmanlı topraklarına kattı. Sefer dönüşünde Amasya’da 1555’te Safevî Devleti ile bir antlaşma imzalandı.

Amasya Antlaşması

Kanunî döneminde 29 Mayıs 1555'te imzalanan Amasya Antlaşması iki devlet arasında imzalanan ilk resmi antlaşmadır. Bu antlaşmayla, Osmanlılar fethettikleri toprakları resmen ilhak ettiler ve Safevîler'le 40 yıldır süren kötü ilişkilerin yerini 1578'e kadar sürecek bir barış dönemi aldı. Kanunî Sultan Süleyman devrinde 1555'teki Amasya Antlaşması ile iki devlet arasında belirlenen sınır, Gürcistan'ı ikiye bölen dağ sıralarını aşıp, Zağanos Dağı'nın batı eteklerinden İran Körfezi'ne ulaşıyordu.

İran seferlerinin en önemli sonucu Irak'ın ve Doğu Anadolu'nun Osmanlılar'ın eline geçmesidir. Safevîler, Çaldıran mağlubiyetinden aldıkları ders ile devamlı olarak meydan savaşından kaçtılar. Bu yüzden de onları ortadan kaldıracak bir darbe vurulamadı. İran tamamıyla alınamasa da, Irak'ın fethi ile Hint ticaret yollarının kontrolü önemli ölçüde Osmanlılar'ın eline geçti.

Süleymaniye Külliyesi

Kanunî Sultan Süleyman’ın hükümdarlık yılları bir taraftan dünyaya yön verildiği, bir taraftan da asırlar sonrasına hitap edecek eserlerin inşa edildiği dönemdi. Kanunî, Mimar Sinan’a kendi adına bir cami yapması emrini verdiğinde büyük mimar büyük bir şehir planlamacısı olarak Haliç’e hakim tepelerden birini külliyenin yeri olarak seçti.

1550 Haziranı’nda caminin de içinde bulunduğu Süleymaniye Külliyesi’nin inşasına başlanıldı. Kanunî’nin de katıldığı caminin temel atma töreninde Şeyhülislâm Ebussuud Efendi ilk temel taşını, mihrap duvarının yükseleceği kesime yerleştirdi. Külliyenin inşaatı yıllarca devam etti. Cuma ve bayram günleri dışında hiç durulmadan çalışıldı. Kış dönemlerinde bile az işçiyle de olsa inşaata ara verilmemişti.

Süleymaniye Külliyesi cami, medreseler, kütüphane, şifahane, han, hamam, imaret, darülkurra, sıbyan mektebi ve türbe gibi birçok binadan oluşan büyük bir kompleksti. Kubbenin kapanması, yarım kubbelerin tamamlanması, imaret kemerlerinin kavuşması gibi inşaatın belli kısımları bittikçe veya caminin çevresindeki yapılar tamamlandıkça bahşişler verilmiş, bal şerbetleri dağıtılmış ve kurbanlar kesilmişti.

Süleymaniye Camii’nin yapılmasında birçok büyük sanatkârın imzası vardı. Caminin hatlarında Hattat Ahmed Karahisarî, Hattat Hasan Çelebi, kalem işlerinde Kara Memi, cam işlerinde Hacı Mehmed, ağaç işlerinde Üstat Ahmed gibi dönemin büyük sanatkârları görev yapmıştı.

Süleymaniye Külliyesi 7 yıl gibi kısa sayılacak bir sürede Osmanlı İmparatorluğu’nun bir yıllık gelirinin yaklaşık onda biri olan 59.760.180 akçe harcanarak bitirildi. 16 Ağustos 1557’de caminin 27.40 metre çapındaki ana kubbesi kapatıldı, 15 Ekim 1557 Cuma günü inşaatın başlamasından 7 yıl 4 ay sonra Süleymaniye Cami ibadete açılmıştı.

Caminin açılışı sırasında Mimar Sinan anahtarı padişaha verdikten sonra dua etmiş ve el kavuşturmuştu. Kanunî odabaşına “camiyi açmaya kim layıktır” diye sorunca, “padişahım ağa bendeniz bir pir-i azizdir, bu konuda layık olan o emekdar kulunuzdur” cevabını aldı. Padişah bu cevap üzerine Mimar Sinan’a dönerek “Bu bina eylediğin Beytullah’ı yine senin açman evladır” dedi ve dua ettikten sonra anahtarı mimarbaşına verdi. Mimar Sinan da “Ya fettâh” diyerek camiyi açtı.

Rüstem Paşa'nın İkinci Veziriazamlığı

Yeniçerilerin Şehzâde Mustafa'nın ölümündeki rolünden dolayı Rüstem Paşa'ya karşı tavır almaları üzerine veziriazam 1553'te görevden alınmıştı. Rüstem Paşa, yaklaşık dokuz yıl süren veziriazamlığından azledildikten sonra iki sene Üsküdar'daki konağında ikamet etti. Azledilmiş olmasına rağmen Kanunî'nin damadı olması hasebiyle otoritesinden fazla birşey kaybetmemişti. Hatta Avusturya elçisi olarak 1555'te İstanbul'a gelen Busbecq, şehirde ilk olarak Rüstem Paşa'yı ziyaret etme ihtiyacı duymuştu. Elçi ziyaretini ve paşanın perde arkasındaki gücünü, "Sultan ordusu ile Asya'da idi. Başkentte Vali Hadım İbrahim Paşa ile Rüstem'den başka kimse yoktu. Rüstem her ne kadar o sırada veziriazamlıktan azledilmiş bulunuyor idiyse de eski mevkiini ve ilerde tekrar bu mevkiye getirilme ihtimalini düşünerek kendisini ziyaret edip hediyeler sunduk" şeklinde anlatır.

Veziriazamlığa tayin edilen Kara Ahmed Paşa, Hürrem Sultan'ın entrikaları sonucunda öldürülünce, Rüstem Paşa 1555'te tekrar veziriazam oldu.

Yeniçerilerin Tehditleri

Rüstem Paşa, bu ikinci veziriazamlığı sırasında yeniçerileri sıkı bir şekilde kontrol altında tutmaya çalışmıştı. Bu durumdan şikâyetçi olan yeniçeriler padişaha ve veziriazama içinde ağır hakaretler olan mektuplar yazdılar. Bu mektuplarda yeniçerilerin Rüstem Paşa'nın tayin ettirdiği ağalarından şikâyetçi ve hâlâ Şehzâde Mustafa'nın katledilmesinden nasıl muzdarip oldukları açıkça görülüyor[14]:

"Devletli hünkârın ayağı toprağına yeniçeri kullarının arzuhali budur ki,

Hâlen ağamız olan kimsenin elinden gücü yetmez ve iş yapamaz durumda kaldık. Osmanlı hanedanı ortaya çıkalı ve yeniçeri yeniçeri olalı böyle zalim, böyle haramzade, fesatçı, ne olduğunu gizleyen şeytan sofusu, aza kanaat etmez ağa ne gelmiştir ve ne gelecektir. Bunun zamanında yeniçeri olmaktan gâvur olmak daha iyidir. Devletli Pâdişah! Sen bunu adam sanarsın. Bu adam değildir. Bu şeytanın –Allah'ın laneti üzerine olsun- kendisidir. 'Yazıklar olsun' yazdık senin buna inanmana. Haşa ve haşa, bu senin terbiyende büyümüş ola. Yazık değil midir? Ne hak bilir, ne şeriat bilir bir zalim fesatçıdır, nereden geldi? Önce her kim bunu ortaya çıkarıp ağa olmasına sebep olduysa Allah'ın rahmetinden mahrum ola. Seni adaletsizliğe koyduğu gün var mıdır ki? Suçsuz bunca kişinin dirliğine engel olup, nice kimselerin dahi katline sebep olur. Âhirette bunun cevabı senden mi istenir, yoksa kendisinden mi? Niçin görmezsin? Âlemin sığınağı padişahsın, Allah katında ne cevap vereceksin? Kendi avladığı nerede bir oğlan varsa ileri çıkarıp yabancı oğlanlarına yayabaşılık ve bölükbaşılık verip, nerede bir ihtiyar varsa bir bahane ile ya Erzurum hisarına veya dizdarlığına çıkarır oldu. Atan ve deden zamanında yeniçeri kullarının bir suçu olduğunda Rumili'nden başka bir yere çıkarmazlardı. Bu ağanın zamanında Erzurum'a gider oldu ki, Kızılbaş'a gitmesi kolay olsun. Denetleyin görürsünüz. Bu ağa zamanında maaşı kesilen yeniçerileren kaçı Kızılbaş'a çıkıp gitmiştir. Allah'a şükür İslâm padişahısın, her nereye istesen elin yeter. Bu melun, ağa olmadan önce Kızılbaş ne kadar tüfekliye sahip idi, şimdi ne kadar tüfeklisi vardır, kutlu olsun. Sancak beylerinde şimdiye değin ırsiyetle bey yok idi. Bu ağa zamanında kaltabanlara dahi sancak verilir oldu. Kuyumcu Kasım ki, kendiye papuçlar ve kemerler işlemekle; Bunca kulların var ki, kimi atan ve deden kuludur, o zamandan beri taşa yaslanıp, toprağa döşenip hizmet ederler, onlara ancak nasip olmaz, Kuyumcu Kasım gibi kızı sohbette, kaltabanlıkla meşhur iken ona

sancak verirsin. Gafilsin! Bu melunun hangi fesadını ve hangi kabahatini edelim. Kaldı ki, meselemiz o değildir. Ancak canımız yandığından söyleriz. Bizim suçumuz nedir ki, bu Macar kâfiri ki, dün gavurdan gelmiş, henüz domuz eti ağzında kokar, bizim üzerimize çıkarırsın. Haksız yere ırzımızı ve namusumuzu ayakaltına alıp türlü türlü hakaretler eder. Eğer günahımız varsa, kendi elinle bizi öldür, bir yoldan kurtulalım. Adaletli padişah oğlusun. Atan kimseye güvenmezdi, kulun durumunu kendi görürdü. Sen bir alay zalime güvenip yumuşaklık göstermişsin. Onların ise eksikleri yok değildir, her hangisine varıp halimizden ağlasak: “Ben bilmem, o ağanızdır, o bilir” diye cevap verirler. Ya biz halimizi kime ağlayalım? Velhasıl sabır ve güç kalmadı. Bıçak kemiğe dayandı. Oldukça canımız yandığından sana halimizi arzettik. Ya bu zalimi bizden al, bizi bunun şerrinden kurtar, ya da bir büyük fesad ederiz, nice can telef olup, nice Müslümanın rızkı zayi olur. Irz ve namusa halel geldiğinden başka, Allah katında da sorumlu olursun, vebali boynuna! Kısaca sözün doğrusunu söyleriz. Senden de oğullarından da paşalarından da bıktık. Bir fesat çıkarırız ki, Mustafa Ağa zamanında olan fesat bunun zerresi olur. Sultan Mustafa’nın ölmesindense biz kırılsaydık. Senden sonra bu oğulların da senin yerine gelip, onların zamanında böyle bir acemi gavurdan gelmiş, kendiyi bilmez oğlan gelip, ağa olup, bize haksız böyle eza ve ceza eder, hor ve hakir oluruz. Hem ahir ömründür. Allah’tan kork, bizim halimizi gör. Adam kıtlığı değildir, bu haramzâdeyi üzerimizden al, şerrini def et. Aksi takdirde olacak olanı biz dedik. Sonra günah bizden gider. Bu konuda ayrıntılı bir kâğıt ta Rüstem Paşa ve Ali Paşa’ya verip dururuz. Onları göresiniz. Vay bize, ne devletsiz başımız varmış ki, Sultan Mustafa gidip, biz kaldık! Bari o sağ olsaydı, iş başka türlü olurdu. Öncelikle bu bizim çektiğimiz nedir? Buna kim katlanır? Her gece odaya geldiğimizde koyunun bıçağa gitmesi gibi ardımıza bakıp dururuz ki, bu gece kimin beratı gelir diye. Gel devletli padişah, padişah oldunsa ne oldu, hele bu kullarının haline de insaf eyle. Böyle bir zalimi üzerimize koyup bizi hor ve hakir ettirmek olmaz. Bu miskinlerin içinde nice emekdarların vardır, bize de zulüm değil midir? Sen bizi esirgemezsen ya kim esirgesin? Zamane yeniçerileri gibi şarapta, kadında ve oğlanda değiliz. Kavgada ve üstünlükte değiliz. Beş vakit namazımızda ve hayır duanızdayız. Belki fesat ve kötülük eden yine birkaç dinar vermekle iyi olur. Biz suçlu ve günahkâr oluruz. Vallahilazim adımız yeniçeridir. Şehre pazara çıkamaz olduk. Bu ağanın zamanında öyle hor ve değersiz olduk ki, şehirde ve pazarda at oğlanı bizi

döver oldu, korkumuzdan kimseye söyleyemez olduk. Allah’tan reva mıdır? Geçende kendiye bir kâğıt yazıp attık, ola ki insafa gele diye. Eza ve cefayı daha fazla etmeye başladı, ancak senin rızan var ki böyle eder. Eğer senin de rızan varsa, açıkça bu zümrenin bir fesat etmesini istemiş olduğun şeklinde bilinir. Bunu da anlamaz mısın ki, bunun körlüğünde şehri ateşe vereler, son pişmanlık fayda etmez mi? Bu eziyete biz tahammül edemeyip, bu Macar gavurunu çoktan hakaretle tepelerdik. Ancak senin namusunu koruyup yoluyla sana arz ettik. Yoksa giderdik. Kavgayı def ettik hoş. Aksi takdirde olacak fesat ve fitnenin vebali boynuna olur, bilmiş olasın! Daha durup bakmak olmaz. Vallahi, vallahi, fesat ederiz, iyice uyanık ve haberdar olasın! Başka yerlerde şarabı yasaklarsın, sofu diye güvendiğin ağa sahilde kaç meyhane kurmuştur, denetleyin görürsünüz”.

Yeniçeriler, veziriazama da bir mektup yazmışlardı:

"Rüstem Paşa hazretlerinin şerefli ayağı topraklarına yeniçeri kullarının arzı budur ki; Padişah tarafından sizin yerinize padişah vekili olanların her biri kendi zamanında padişah kullarının hâl ve durumlarının araştırıp, her kişinin halini padişah hazretlerine arzederlerdi. Şimdi sen vekil oldun ise, nasıl kendi zevkinde olup, bizim halimizi bildiğin halde bilmezlikten gelip, bizim halimizi padişaha arz etmezsin. Herhangi birisi zulme uğrayıp, halini sana arz etmeye geldiğinde: "Ağa olan bilir, ben bilmem" diye Sava suyunu açtırırsın. Padişah ise İslâm padişahıdır. Dört duvar arasında kimsenin halinden haberdar değildir. "Vezirlerim vardır, her kişinin ağası vardır, her kişinin gizlisini onlar bilir" diye bir alay zalime güvenmiştir. Kimsenin halini bilmez ve bilmek de eksiği değildir. Bundan amaç nedir? Bize eziyet ve cefa etmekten muradınız, canımızın yanmasıyla bu köpeği öldürtüp, bir büyük karışıklık olması, senin namusunu ayaklar altına alıp, evini barkını yağma edip, nice kimsenin malı ve rızkının telef olması mıdır? Yarın âhirette ne cevap verirsin? Bu zalimin bize ettiği eza ve cezayı bilirsin de niçin padişaha doğrusunu demezsin? Yoksa hatırını mı korursun, güveyi edinmek istersin? Önce ya padişaha olduğu gibi arz eyle veya çaremiz kalmadı, bir büyük fesat etmemiz kesindir, bilmiş olasın! Sonra bilmedim demek fayda etmez! Padişaha da arz verilmesi kararlaştırılmıştır. Kısaca dirlik değil, canımızdan usandık bilesiniz. Doğrusu çok zamandır yeniçeri ummayıp da bir vezirin kapısına önceki gibi ciğer asmaz oldular. Onun için yeniçeri böyle hor ve hakir olmuş. Ama inşaallah birkaç gün sonra görürsün ne karışıklık olur.

Bu ağanın kabahatlerinden biri de budur ki, ocağa ettiği zarardan başka, İslâm dinine de zararı vermiştir. Önceki zamanda yeniçeri bir suç ile hisara çıkması gerektiğinde, Rumeli'ne çıkarırlardı. Şimdi bu ağa Erzurum'a gönderir oldu. Bu türlü Erzurum'a hisara çıkanlardan kaçı tüfeğiyle çıkıp Kızılbaş'a gitmesiyle şimdi Kızılbaş'ın ne kadar yeniçeriye sahip olduğunu araştırasınız. Ağa divanında bir yoldaşın maaşı kesilmeye veya hisara atılmaya. Biz bir koyun sürüsüne benzer zümreyiz, birimize ne olursa hepimizedir. Bunca yoldaşlara haksız yere hakaret olunmuştur. Bugün onlara ise yarın bize. Kısaca bilmiş olasın, hepimiz ölüm eri olmuşuz. Bu kâğıdı örtbas edeyim deme, padişah hazretlerine de kâğıt atıp bildirmekteyiz. Senden kâğıdı isteyecektir bilmiş olasınız.

Çaresiz Piyadeler".

Kanunî’nin Verdiği Ders

Rüstem Paşa, Kanunî Sultan Süleyman’ı ülkede bir tek din olmasını ve faydadan çok zarara sebep olduklarına inandığı Yahudiler’i ülkeden kovmaya ikna etmek isteyince, padişahın veziriazamına verdiği dersi Tübingenli bir ilahiyatçı olan ve 1573-1578 yılları arasında İstanbul’da Avusturya elçiliğinde din görevlisi olarak, Stephan Gerlach şöyle anlatır[15]:

“Sultan Süleyman, beyaz ve sarı yapraklı bir çiçek koparmış ve paşaya bu çiçeği beğenip beğenmediğini sormuş. Paşa da elbette beğendiğini, çünkü onu bu biçimiyle yaratanın Tanrı olduğunu söylemiş. Bu sefer Sultan Süleyman çiçeğin bütün sarı yapraklarını yolmuş ve paşaya çiçeği şimdi nasıl bulduğunu sormuş. Paşa da cevap olarak çiçeğin artık bütünlüğünden yoksun ve renksiz olduğunu söylemiş. Padişah bir başka çiçek koparmış ve onun da beyaz yapraklarını yolmuş, sonra da az önceki sorusunu yinelemiş. Paşa gene aynı cevabı vermiş. O zaman padişah demiş ki: “Madem çiçeklerin renkli olmalarını bir mükemmeliyet olarak kabul edip bundan hoşlanıyorsun, neden Tanrı’nın yaratmış olduğu insanların da çeşitliliklerini kabul etmiyorsun? Bir çiçekte ne kadar çok renk olursa, o kadar güzel görünür. Tıpkı bunun gibi Türkler beyaz, Müslümanlar yeşil, Rumlar mavi, Ermeniler beyaz, kırmızı ve mavi veya siyah renklerin karışımı, Yahudiler de sarı renkte sarık kullanırlar. Bu renklilik nasıl hoşa gidiyorsa, Tanrı da dinlerin çeşitliliğinden hoşlanır!”

Rüstem Paşa'nın Mirası

Rüstem Paşa, 10 Temmuz 1561'de ölene kadar veziriazamlık yaptı. İstanbul'da Şehzâde Camii haziresine defnedildi. Kanunî döneminde 1544-1553 ve 1555-1561 yılları arasında yaklaşık 15 yıl veziriazamlık yapan Rüstem Paşa bazı olumsuz yönlerine rağmen son derece başarılı, zeki ve uzak görüşlü bir devlet adamıydı. Özellikle gayrimüslimlere ve yabancı devletlere karşı çok sert biri olan Rüstem Paşa'yı Fransızlar "Korkunç Yaratık", Almanlar "gaddar ve menfur" olarak tanımlar, Venedikliler de veziriazamdan çok çekinirlerdi.

Rüstem Paşa aldığı malî önlemlerle devlet hazinesine de büyük gelirler sağlamıştı. Seyyahlar tarafından sarayın çiçeklerini bile satarak hazineye para kazandırdığı anlatılır.

Rüstem Paşa, vefat ettiğinde geride büyük bir miras bırakmıştı. Paşa'nın mirası şunlardan oluşmaktaydı: 1700 köle, 2900 savaş atı, 1106 deve, 80.000 dülbend, 780.000 altın, 100 milyon akçe, 5000 kaftan, hil'at ve elbise, 1100 altın külâh, 1500 gümüşlü tolga, 130 çift altın üzengi, 760 mücevherlerle süslü kılıç, 1000 gümüşlü topuz, 32 çok değerli mücevher, Anadolu ve Rumeli'de 815 çiftlik, 76 su değirmeni, 130'u mücevherlerle ciltli yüzlerce Kur'an olup ve 5.000 ciltten fazla çeşitli kitap....

Rüstem Paşa'nın tarihimizde sadece serveti ile değil, yaptırdığı yüzlerce hayır eseri ve bağışladığı gelirlerle de önemli bir yeri vardır. Macaristan, Balkanlar, Rumeli, İstanbul, Anadolu, Mısır, Medine ve Kudüs olmak üzere ülkenin farklı coğrafyalarında yüzlerce vakıf kurdu. İstanbul'da 1 cami, 1 medrese, 5 han, 2 han mescidi, 2 mektep, 242 muhtelif amaçlar için kullanılan oda, 181 dükkân, 5 fırın; Ankara'da 1 hamam ve 1 kervansaray; Kastamonu Daday ve Dibek'de birer cami; Erzincan'da bedesten, han ve hamam; Erzurum'da han, hamam ve bedesten; Edirne'de kervansaray; Tekirdağ'da 1 cami, 1 medrese, 1 mektep ve 1 kervansaray; Sapanca'da 1 cami, 1mektep, 1 imaret ve 1 zaviye; Medine'de 1 medrese olmak üzere toplam 12 cami ve mescid, 7 mektep, 32 hamam, 22 çeşme, 273 oda, 54 mahzen, 563 dükkân, 28 han ve kervansaray, 5 medrese Rüstem Paşa'nın vakfettiklerinin sadece bir kısmını oluşturur.

Mihrimah Sultan

Rüstem Paşa'nın karısı olan Mihrimah Sultan, Kanunî'ni ile Hürrem Sultan'ın kızıdır. 1522'de doğan Mihrimah Sultan, Rüstem Paşa ile evlendirildikten sonra Şehzâde Mustafa'nın öldürülmesi için annesi ve kocası ile birlikte çalışmıştı. Daha sonra annesiyle beraber erkek kardeşi Bâyezid'in padişah olabilmesi için uğraştı. Annesinin 1558'de ölümünün ardından onun yerini aldı ve babası sık sık kızına akıl danıştı. Taht mücadelesinde Şehzâde Bâyezid'i tutuyordu. Ancak Şehzâde Bâyezid'ın isyanı üzerine Şehzâde Selim taraftarı oldu. 1561'de kocasını kaybetti. Kendisi de 1578'de vefat ederek, Süleymaniye'ye gömüldü. Edirnekapı ve Üsküdar'da iki cami yaptırmış ve Mekke'ye su getirtmişti.

Mihrimah Sultan, annesi Hürrem sultan gibi devlet işlerinde rol oynamış, hatta annesi gibi tahta yeni çıkan Lehistan (Polonya) Kralı İkinci Sigismund ile mektuplaşmıştı. Kral tahta çıktığında şu mektubu göndermişti[16]:

"Kral hazretlerinin şerefli bilgisine şöyle sunula ki; Babanızın ölüm haberi duyuldu. Emir takdirin! "İnna li'llah ve inna ileyhi râci'ûn/Biz Allah'a aidiz ve sonunda ona döneceğiz[17]" âyeti ile iş yapasınız. Padişahlığınız mübarek olsun. Âmin, kulların Rabbi için. Duyulduğunda kalbimizde neşe ve sevinç meydana geldi. Paşa hazretlerinin musahibi olan, bu kulluk mektubunu taşıyan bizim Hasan Ağa, dostluk mektubu ile birlikte şerefli ayak toprağınıza gönderildi. Varması nasib olduğunda sınırsız lütfunuzdan rica ve niyaz edilir ki, şerefli ayak toprağınıza vardığında bekletmeyip bu tarafa gönderilmesine lütuf ve yardım edile. Baki, daima ömür ve devlet ayakta kalsın ve daim olsun, Kulların Rabbi için.

Zayıf ve Değersiz

Hanım Sultan"

Kralın elimizde bulunmayan cevabi mektubuna karşılık ise Mihrimah Sultan bazı hediyeler ile birlikte şu mektubu göndermişti:

"Yüce Allah kral hazretlerinin ömrünü ve devletini artırsın, bir gününü bin eylesin. Bu değersizin arzı şudur ki, muhabbet ve dostluk mektubunuz vardığında, sınırsız haz duyduk ki, dille anlatılması ve kalemle yazılması mümkün değildir. Yüce manasında, sağlık ve selametiniz açıklanmış, bu içten dostunuza olan muhabbet arzunuz ve âlemlerin sığınağı olan pâdişah

hazretlerine olan dostluğunuz bildirilmiş ki, anlatılması mümkün değildir. Uzun ömürlü olup, daima neşeli ve sevinçli olmaktan geri kalmayasınız. Şerefli mektubunuzda olan dostlukları ve annem Haseki Sultan'ın kulu Hasan Bey'in bildirdiği dostlukları cana minnet bilip, padişah hazretlerine, kocam Rüstem Paşa –Allah işlerini kolaylaştırsın- hazretlerine arzettikten sonra âlemin sığınağı padişah hazretleri o kadar haz duymuş ki, anlatılması mümkün değildir diye eşim Rüstem Paşa mektubunda söylemiş. Padişah hazretlerinin dilinden nakletmiş ki: "Elçisi gelip bu kadar dostluk ve muhabbet haberini nakletti. Bildim ki, babası ile iki kardeş gibi idik, oğlu da benim ile dost oldu. Bundan sonra baba oğul gibi olalım" demiş. Ayak toprağınıza adı geçen Hasan Bey ile şerefli ferman gönderildi. Kral hazretlerine arzuhal budur ki, padişah yanında her ne konu olsa, ben ve kocam da minnet edip, sizleri her zaman padişah yanında hayır ile analar. Bu dostluğa dayanarak, bohçası ile birlikte, iki elbise ve gömlek uçkuru ile altı tane el sileceği ve bir tane el yüz havlusu gönderildi, her ne kadar sultanıma layık değilse de. Baki, daima ömür ve devlet devam etsin, Kulların Rabbi için.

Önemsiz ve Değersiz

Hanım Sultan"

Hürrem Sultan’ın Ölümü

Ukrayna topraklarından esir alınıp getirilen bir papazın kızı olan Anastasia (Alexandria) Lisowska’ya, Topkapı Sarayı’nda güler yüzlülüğünden dolayı Hürrem adı verilmişti. Kısa sürede aklını ve cazibesini kullanarak Kanunî Sultan Süleyman’ın gözdesi oldu. Padişahın ilk eşi ve büyük oğlu Mustafa’nın annesi Mahidevran’ı devre dışı bıraktı. Kanunî, daha önceki padişahların cariyelere nikâh yapmama geleneğini yıkarak, Hürrem’le nikâhlandı. Hürrem’in padişah üzerindeki büyük nüfuzu, çağında onun Kanunî’ye büyü yaptığı söylentilerine sebep olmuştu.

Kanunî, gönlünü Hürrem Sultan’a kaptırmıştı. Zafer mutluluğu kadar aşkı ve ayrılığın ızdırabını da bilen bir hükümdardı. Kanunî’nin Hürrem’e büyük bir aşkla bağlı olduğu, seferler esnasında ona yazdığı mektuplardan ve şiirlerinden açıkça anlaşılır.

Hürrem Sultan, Kanunî’ye yazdığı mektuplarda “Saadetim yıldızı sultanım, benim sultanım, benim padişahım, şahım sultanım, iki gözümün nuru sermayesi, benim yüzü Yusuf’um” gibi ifadeler kullanıyordu. Hürrem Sultan, padişahtan mektup alamadığında üzülüyor ve Kanunî’ye gönderdiği mektuplarda kendisine sık sık yazmasını istiyordu.

Kanunî, ise kalbinin kraliçesi Hürrem’e yazdığı şiirlerde aşkına “Benim İstanbul’um, benim Karaman’ım, benim Bağdad’ım, benim Horasan’ım” şeklinde hitap ediyordu. Kanunî, sefer için gittiği yerlerden Hürrem Sultan’a mücevher, kumaş, kürk gibi hediyeler ve bazı zamanlarda da sakalından bir tel göndererek eşinin gönlünü alıyordu.

16. yüzyıla kadar Osmanlı sarayındaki kadınlar, ön planda değillerdi. Kanunî Sultan Süleyman’ın eşi Hürrem Sultan, padişahın kendisine olan derin aşkını da kullanarak devlet işlerine karıştı. Kendi oğullarını tahta çıkarmak için Şehzâde Mustafa’yı öldürtmesinden dolayı halk ondan nefret etti. Ancak Kanunî aşkını herşeyin üstünde tuttu.

Hürrem Sultan, Kanunî ile 1558’de Edirne’ye gittiği zaman rahatsızlandı ve doktorların tüm müdahaleleri bir işe yaramadı. İstanbul’a getirildikten kısa bir sonra da vefat etti. Süleymaniye Camii yanındaki türbesine defnedildi. Kanunî, hayatının kalan 8 yılını kaybettiği eşinin acısıyla, büyük bir yalnızlık içerisinde geçirdi.

Düzmece Mustafa İsyanları

Şehzâde Mustafa öldü ama arkasından en az beş kişi ben Şehzâde Mustafa’yım diye isyan çıkardı. Şehzâdenin katlinden kısa bir süre sonra Varna’nın üst kısmındaki Dobruca’da ortaya çıkan bir kişi sultanın kaçmayı başaran oğlu olduğunu iddia etmişti. Şehzâdeye benzerliği ve cesareti ile etrafına Rumeli eyaletlerinden 14 bin sipahiyi toplamayı başardı. Niğbolu ve Silistre taraflarında bulunan Şeyh Bedreddin’in yolunu izleyen dervişler de, Düzme Mustafa’nın davasını desteklediler.

Sokollu Mehmed Paşa ve Pertev Paşa yeniçeriler ile üzerine yürüdüler. Padişahın yaklaştığı, Sokollu komutasında kuvvetlerin de üzerlerine geldiğini haber alınca asiler arasında ihtilaf çıktı. Birbirleriyle mücadele ederken yetişen birlikler Düzme Mustafa’yı yakaladı. Düzme Mustafa ve ileri gelen adamları İstanbul’da çengele geçirilerek öldürüldü.

O sırada Edirne’de bulunan Şehzâde Bâyezid’in isyanı bastırmakta ağır davranması, isyanın onun tertiplediği dedikodularının çıkmasına sebep oldu. Bu durum, Kanunî Sultan Süleyman’ın oğluna olan güvenini sarstı.

Bunun yanında 1557’de Anadolu’da yine şehzâdenin annesi Çerkes asıllı olduğu için Çerkezler tarafından desteklenen ve Şehzâde Mustafa olduğunu iddia eden bir Düzmece Mustafa ortaya çıktı. Aralarından Şah Tahmasb’ın iki oğlunun da bulunduğu Safevîler, onun davası için savaşıyorlardı. Düzmece Safevîler’in yardımı ile sözde babası Sultan Süleyman tarafından kısa bir süre önce fethedilen Şirvan’ı ele geçirdi. Ancak önemli bir netice alamadı.

Sultan Süleyman’ın taht konusundaki endişelerini sadece 1566 yılına kadar yeniden ortaya çıkan Düzmece Mustafalar canlı tuttu. 1564’te farklı bölgelerde iki Düzmece Mustafa ortaya çıktı. Bir üçüncüsü 1565 Haziranı’nda idam edildi.

Şehzâde Bâyezid İsyanı[18]

Şehzâde Cihangir, Nahcivan Seferi sırasında ağabeyi Mustafa'nın öldürülmesinden duyduğu üzüntüden dolayı Halep'te ölmüştü. Şehzâde Cihangir'in ölümüyle Kanunî'nin hayatta iki oğlu kalmıştı; Anneleri Hürrem Sultan olan bu iki şehzâdeden biri, 1524'te doğan Selim, diğeri ise, 1526'da doğan Bâyezid'di. Bu iki kardeş mizaç itibarıyla birbirlerine tamamen zıt karakterdeydiler. Şehzâde Selim, içkiyi, eğlenceyi seven, mülayim bir yapıya sahipti. Şehzâde Bâyezid ise tam tersine cengaver, edip ve iyi bir siyaset adamıydı. Yeniçeriler ve annesi Hürrem Sultan, Kanunî Sultan Süleyman'dan sonra tahtın en büyük varisi olarak onu görüyorlardı. Şehzâde Bâyezid de kendisini ağabeyinden daha üstün ve tahtın varisi olduğu inancındaydı.

Şehzâde Bâyezid'in Düzmece Mustafa isyanısırasında ağır kalması nedeniyle isyanın tertipçisi olarak görülmesiyle Kanunî oğlunu cezalandırmayı düşündüyse de, Hürrem Sultan'ın araya girmesiyle bu fikrinden vazgeçti. Şehzâde affedilerek Kütahya Valiliğine gönderildi.

Şehzâde Bâyezid, ağabeyi Selim'i kendisine ciddi bir rakip olarak görmüyordu. Şehzâde Bâyezid, ilk iş olarak eskiden beri bu konuda teşviklerini gördüğü ve bir zamanlar lalası olan Mustafa Paşa'yla bağlantı kurdu. Lalasına çok güveniyordu. Ancak Lala Mustafa Paşa, bu sıralarda Şehzâde Selim taraftarıydı. Kütahya'ya gittiği sırada Şehzâde Bâyezid'i saltanatı ele geçirmesi konusunda teşvik etmesi de sinsi planının bir parçasıydı.

Lala Mustafa Paşa, bir mektup yazarak, Şehzâde Selim'in sarhoşluğundan, devlet idaresindeki kabiliyetsizliğinden bahsedip, eski efendisine sadakatini arzetti. Kendisi için düzenlenen bir komplodan asla şüphelenmeyen Şehzâde Bâyezid'ı bu mektup çok cesaretlendirmişti. Ağabeyi Selim'e bir mektup göndererek onu mücadeleye davet etti. Mektubun yanında, başörtüsü, peştamal ve yün eğirmek için kullanılan aletler de göndermişti. Amacı, ağabeyini isyana zorlamak, dolayısıyla büyük ağabeyi Mustafa'nın akıbetine uğratıp tahtın tek varisi olarak kalmaktı. Şehzâde Selim kardeşinin aşağılayıcı mektubunu ve hediyelerini alınca durumu babasına bildirdi. Lala Mustafa Paşa'nın ikili oynaması kardeşleri iyice birbirine düşürmüş, Kanunî Sultan Süleyman'ın Bâyezid'e karşı zaten tereddütlü olan güvenini iyice sarsmıştı. Tam bu esnada,

Şehzâde Bâyezid'in en büyük destekçisi olan annesi Hürrem Sultan'ın ölümü, Şehzâde Bâyezid'i tamamen yalnız bıraktı.

Kanunî Sultan Süleyman, durumun daha kötüye gitmemesi için şehzâdelerin sancaklarını değiştirmenin en doğru hareket olacağını düşündü. Her birinin haslarına 300 bin akçe zam yaparak Şehzâde Selim'i Konya'ya, Şehzâde Bâyezid'i de Amasya'ya nakletti. Ayrıca, geçimsizliklerine devam ederlerse, her ikisini de tahttan mahrum bırakacağını ve tahtı kız kardeşinin oğlu Osman Şah Bey'e vereceğini söylediği rivayet edilir.

Şehzâde Selim, derhal babasına mektup yazarak teşekkürler ettikten sonra, yeni görev yerine gitti. Şehzâde Bâyezid ise, babasının tehdidine pek aldırış etmedi. Yer değişikliğini de tepkiyle karşıladı. O, bu tayini kendisine bir hakaret olarak kabul ediyor ve sancağından ayrılmak istemiyordu. Ancak, başka çaresi olmadığı için, "cennetten cehenneme yolculuk" olarak nitelediği yolculuğuna başladı.

Şehzâde Bâyezid, yolda çok ağır ilerliyordu. Ankara'ya geldiğinde, babasına bir mektup yazdı. Mektupta, kendisinin babasının kulu olduğunu, saygıda kusur etmediğini, buna karşın ağabeyi Selim'in sarhoş, gittiği her yerde kadınlarla gönül eğlendiren birisi olduğunu, kendisini sancağından uzaklaştırmanın Selim'in kendisine tercih edilmesi demek olduğunu ve bunun da adaletli bir padişaha yakışmayacağını, böyle bir hakarete maruz kalmaktansa ölmeyi yeğleyeceğini, hiç olmazsa Ankara'da kalmasına izin vermesini rica ediyordu.

Kanunî Sultan Süleyman oğlunun mektubuna cevap vermeyerek, Şehzâdeyi bir an önce sancağına ulaştırması için Dördüncü Vezir Pertev Paşa'yı gönderdi. Oğulları arasında ayrım yapmadığını göstermek için de Üçüncü Vezir Sokollu Mehmed Paşa'yı Şehzâde Selim'in yanına gönderdi.

Şehzâde Bâyezid'ın planları tutmamış, babasını ağabeyine düşman etmek isterken kendisine düşman etmişti. Babasının, gönderdiği mektuba cevap vermemesi, şehzâdeyi iyice çileden çıkardı. Durumun tamamen kendi aleyhinde olduğunun farkındaydı. Bu yüzden yol boyunca yanına yevmlü adı verilen çok sayıda paralı asker topladı. 21 Aralık 1558'de Amasya'ya ulaştı. Ancak orada da asker toplamayı sürdürdü.

Kanunî Sultan Süleyman, Şehzâde Bâyezid'in topladığı askerleri dağıtmayı başaramayınca, Şehzâde Selim'e haber göndererek asker toplamasını istedi. Sokollu Mehmed Paşa'yı da onun yardımına gönderdi. Bu esnada Şehzâde Bâyezid'in sancağından çıkmasını isyan kabul ederek

katli için fetva istedi. Şehzâde Bâyezid, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi ve bazı din adamlarının verdikleri fetvalarda "padişahın itaatinden çıkıp kaleler ele geçiren, halka mal satıp cebren alan ve asker toplayan bir asi" olarak suçlanıyordu.

Kendisi için verilen fetvayı öğrenen Şehzâde Bâyezid, artık bu işten dönüş yolu olmadığını anladı. Yaklaşık 30 bin adamıyla Amasya'dan Konya'ya doğru ilerledi. Kardeşinin üzerine geldiğini gören Şehzâde Selim, derhal durumu babasına bildirerek yardım istedi. 30 Mayıs 1559'da Konya'da yapılan savaşta, Şehzâde Bâyezid kahramanca savaşmasına rağmen, mağlup oldu. Birlikleri dağılınca süratle savaş alanından kaçarak Amasya'ya geri döndü. Yanına oğulları Osman, Orhan, Mahmud ve Abdullah'ı alarak 7 Temmuz'da Amasya'dan ayrılıp, İran'a doğru yola çıktı.

Şehzâde Bâyezid'in yenilgi haberi, aksi bir durumda Anadolu'ya hareket etmek için ordusuyla Üsküdar'da bekleyen babasına ulaştı. Şehzâde Bâyezid, kaçarken babasına bir mektup yazmış ve Amasya Müftüsü Muhiddin Cürcani ve Vaiz Hayreddin İcadi'yi de babasını ikna etmeleri için aracı olarak göndermişti. Ancak aracılar af isteklerinden bir sonuç alamadıkları gibi, şehzâdenin mektubu da Lala Mustafa tarafından ele geçirilip padişaha ulaşmadan imha edilmişti.

Kanunî Sultan Süleyman, doğu eyaletleri sancak beylerine, sınırları aşmadan, ölü veya diri şehzâdeyi yakalamaları için fermanlar gönderdi. Şehzâde Bâyezid hızla ilerliyordu. Sınırı aşmak üzereyken yaşadığı bir zorluk sırasında Erzurum valisinden yardım gördü. Sınırda kendisine yetişen bir kısım Osmanlı kuvvetlerini yendikten sonra İran'a sığındı. Padişahın emrine itaat etmeyip şehzâdeye yardım eden Erzurum Valisi Ayas Paşa idam edildi.

Şehzâde Bâyezid, İran'a vardıktan sonra babasına bir mektup daha yazdı ancak bu son mektubu Kanunî'ye ulaşmadı[19]:

"Yalvarma ve binlerce yanıp yakıcı niyazdan başka, o kullarını iltifatlandıran ve başını yukarı kaldıran padişahın çinkoya benzeyen ayak topraklarına yüz sürdükten sonra, bağlılık eserleri gösteren kullarının arzı budur ki; Eğer o lütfu ve insaniyeti, halkı ve âlemi kuşatan müşfik ve âdil şehinşah Allah rızası için, bu şevk gösteren, arzulu kullarının macera ve olayından, şiddet alâmetlerinden sormak lütf edilir ve uygun görülürse, her ne kadar dilin söyleyişi ile ifadeye imkân ve kalem ile yazmaya yetenek ve güç yoksa da, rahatsızlık sebebi olmaması için, bu değersiz mutluluk

arsasından kısa bir şekilde, küstahca beyan olunur. Bundan önce Allah'ın takdiri ve nefsin düşüncesizliği ile ortaya konulan hatamızın özürü için devletli ve saadetli padişahımın mübarek ayaklarına birkaç kez bağlılık mektupları ile adamlar gönderilip, âlemin tavaf ettiği lütfundan af ve merhamet talebi ve şefkat ricasında bulunup, ihsan haberini umarak beklemekteydim. Bu sırada kardeşim Selim Han, Vezir Mehmed Paşa ve Rumili beylerbeyisi gelip, ülkede olan diğer beylerbeyiler ve askerler etrafımızı kuşatttı. Zarar vermeyi kastettiklerinden, Amasya'da durmaya kesinlikle imkân olmadığı gibi, başka bir yere gitmeye de güç yoktu. Yüce Allah'tan başka dayanağım ve sığınacak yerim kalmadığından zorunlu olarak kalkıp oğullarım Orhan, Osman, Mahmud ve Abdullah kulcağızlarını yanımıza alıp, asker yetişmeden olur da lütfu ve insaniyeti çok olan devletli padişahımdan afv ve lütuf, merhamet ve şefkat müjdesi gelir diye umarak, sırf gelecek askerlerden biraz uzaklaşmak için Tokat tarafına çekildik. Oraya kadar bir haber gelmedi. Askerin yetişmesine iki-üç menzil kaldı. Aralıksız yürüdük. Basmayı kararlaştırdıkları kesin olup, gerektiği için çaresiz Erzurum tarafına yönelindi. Sınıra yaklaşıldığında Erzurum beylerbeyisi mektup ve adam gönderdi. Benim devletli ve saadetli padişahıma isyan ve taşkınlığım olmayıp, saadetli ayağının toprağına yalvarış mektupları göndermiştim. Galiba yollar açılmış olduğundan gelmedi. Askerler her taraftan üzerime saldırdığından tedbir olarak bu tarafa geldim.

"Sen de durumumu, bağlılığımı ve boyun eğdiğimi, eserleri adâlet olan eşiğe arz ediver" diye rica eylediğimde, o da: "Arayı düzeltmek dine ve devlete uygundur. Ola ki, fitne ve ümitsizlik aradan giderile" diye arz etmeyi taahhüt etti. Kulunuza da haber gelinceye kadar beklemek düşüncesi ile Pasin sahrasına varıldı. Saadetli padişahım ve sultanımın merhamet ve şefaati haberini beklemek üzere iken ansızın Diyarbekir, Karaman ve Sivas beylerbeyisi, kaçınılmaz kaza gibi yetiştiler. Erzurum Beylerbeyisinin söz verdiği üzere arz etmesine engel olup, onu da kaldırdılar. Van kulları ve diğer buldukları askeri toplayıp, ansızın bu kulunuzu basmak için üstüme hücum ettiler.

Yüce Allah'ın yardımıyla, zorunlu olarak kalkılıp yine uzaklaşmak için dağlara çekildik. Meskun mahallerden ayrıldık. Akşam karanlığı çöktü. Büyük dağlara, sarp geçitlere ve vadilere uğradık. Yabancı vilayet, özellikle karanlık içinde, nereye ve ne tarafa gidildiği bile bilinemeyip, karanlıkta top gibi sabaha kadar sersem ve düşkün halde dolaştık. Sınırsız sıkıntı ve

sonsuz zahmetle ertesi ikindiye kadar serseri bir şekilde gidildi. Ola ki, arkamızda olan askerler dönmüş olalar diye bir yerde konaklanmaya niyet edildi. Kurtulmak üzere iken âsîler gibi olup, yetişip yine ulaştılar. Bu kulunuz yine karşılık vermeyip kalkıp önlenden çekildim. Üç gün üç gece aralıksız kovalayıp, Âlemlerin Rabbi Allah bilir, nice yerlerde pusuya düşürmek, başka hazırlıklarla o askere türlü zarar ve ziyan vermek mümkünken, iş çıkmaz yere girmesin diye halkımıza savaş için izin verilmedi. Hemen oradan ileri çıkıp, savaşanların zararlarını gidererek önlerinden savulup bu şekilde ister istemez Sa’d Çukuru’na kadar kovaladılar.

Orada Sa’d Çukuru hakimi olan Şahkulu Sultan durumu bildiğinden, yanında olan askeri ile karşılamaya gelip Revan adlı kasaba yanındaki çayıra kondurarak Şah’a arz eylediler. O da bazı hanlar ve sultanları tayin ederek, onları hediyelerle karşılamaya gönderdi. Revan’dan kalkıp, Nahcivan’a, oradan Tebriz’e geldik. Birkaç gün orada kalınıp, sonra Kazvin’e vardık. Şah ile buluşmak gerekti.

Şimdi benim devletli ve saadetli padişahım ve sultanım. Ben kulun Amasya’dan kalktığımızda, bu diyara kasten ve kendi irademle gelmedim. Hiçbir zaman aklıma da gelmemişti. Ancak o beylerbeyiler, ben kulunuza ve yakınlarım olan kulcağızlarınıza göz göre göre zarar vermek kasdıyla üzerime musallat oldular. Asla arkamızdan ayrılmayıp, zorla saadetinizin gölgesinden sürüp bu gurbet diyarlarına düşürüp, açık bir zulüm ve büyük bir haksızlık ettiler.

Osmanoğullarından değil, Âdem devrinden beri bir kişiye olmuş değildir. Eğer sınırdan içerideyken yetişselerdi ve başlarının korkusundan yüce fermanınıza uyup ulaşsalardı, ne söylenirdi. Uygunluğu vardı. Ama sınırdan dışarıda olup yüce Allah’ın yardımıyla zafer kazanamayacakları açık ve bilinir iken, tedbir faydasız, bizi kaldırıp, peşimize düşüp, Sa’d ülkesine kadar kovalayıp, yabancı memleketlere düşürüp avare ve serseri, cümle âlem içinde bu şekilde aşağılamaya ve perişan etmeye sebep neydi. Ne diyelim.

Bu konunun ödülünü padişahımın tam lütuf ve merhametlerine havale eyledim. Umulur ki, saadet göstergesi zatlarına layık olan her ne ise yerine getireler. Şu anda bu kullarınızın daha önce yaptığım özür, tövbe ve af dileme, söz verme ve yemin, inanıldığı üzere geçerli ve sabittir. Saadetli padişahım tarafına önce ve sonra, gizli ve açık, zerre kadar küçük isyan ve taşkınlığım, Allah’a sığınırım, tahtınız ve saadetli hükümetinize zarar ve

ziyan vermek gibi kötü niyetim yoktur. Bu vilayete fitne ve keder, karışıklık ve şer çıkarma niyetiyle gelmedim. Nasıl sevk edildiğimi saadetli ayağınızın toprağına bildirdim. Onsekiz bin âlemi gizli yokluktan var eden Allah'ın birliği ve büyüklüğü hakkı için, Kâinat Serveri'nin peygamberliği ve kudreti için, bütün büyük peygamberler ve büyük velilerin ruhları için açıkladığım üzere sözümde doğruyum. Kalpten, samimi olarak yemin ederim. İnanılması lütuf ve merhametinize aittir. "Şahit olarak Allah yeter!" Eğer kalbimde bulanıklık ve kötü niyet olsaydı, Amasya'da kaldığım zaman izleri ve belirtileri ortaya çıkardı. Hatta Erzurum'a gelince, mümkün olduğu kadar, bir yol ile adaleti koruduğum şerefli bilgileri dahilindedir. Eğer kötü niyet sahipleri tersini arz eyledilerse, daha önce de olan ziyan, sırf kardeşime bulaşan hararet vasıtasıyla nefsin düşüncesizliği, şeytanın şaşırtması ile kötü iş kötü yol olup, hata yol buldu.

Benim saadetli padişahım. Düşmez, sürçmez ve yanılmaz bir Allah. O konuda da ne kadar pişman olduğum hazret-i Allah'a malumdur. Vallahi ve billahi Şah'ın yaptığı ağırlama gözüme görünmeyip, gece gündüz devletli ve saadetli padişahımın sevgi ve muhabbeti, yardım lütfu, düşünce ve hayali gözümden ve gönlümden çıkmayıp, kalbimde nakşedilmiş olup, vardır. Bu diyarda tam bir şekilde vahşet, dehşet ve nefret edip, gurbet ve ayrılık canıma yetti. Bütün gün işim ağlama, sızlama olup, gam ve kederden, ıztırabdan gözlerim kan dolmuş, yaşım Nil ve Ceyhun olmuştur.

Zamanın olaylarına yetişemeyen hiçbir şey bilmezmiş. Oğlancıklar, kullarınızın, o saldırıda ve karanlık içinde, dağ ve geçitlerde kâh aç kâh susuz çektikleri sıkıntı ve zahmeti anlatmak mümkün değildir. Şiddetten sonra Ferec hikâyesi bunların çektiklerine oranla bir örnek olup şu anda da yuvadan ayrı düşmek hasret ve ayrılık canlarına yetip gece ve gündüz işleri feryat ve figandır. "Acaba devletli padişahımıza biz ne yaptık ki, böyle öfkelenip, gazap edip memleketinden sürdü" diye dillerine tespih etmişlerdir.

Şimdi benim devletli, merhametli, lütuf ve ihsanı çok padişahım ve sultanım. Hatamı bildim, suçumu itiraf ettim. Özellikle zamanın olayları ve çeşitli hallerle dolu feleğin hadiseleri bu kulunuzu gaflet uykusundan uyandırıp, tecrübe ve sıkıntı, dert potasında tam ayar etti. Benim ettiğim küstahlığa bakmanız ….. başına ve oğlancıkların hasretlerine merhamet ve şefkat ile saadetli padişahımdan başka bir sancak, memleket ve zam istemem. Sırf af lütfunla, yine sancağımla yetinirim.Yüce Allah'ın izzeti ve büyüklüğü hakkı için, insanoğlunun seçkini, peygamberlerin sonuncusu

Muhammed Mustafa’nın –Allah’ın selamı üzerine olsun- kutsal ruhu, tüm peygamberler, veliler, takva sahipleri, büyük arş ve levh-i kalem için, Kâbe-i müşerrefe ve Medine-i münevvere izzeti için, haccda ve Arafat dağında tevhid ehlinin ve Allah’a yakın meleklerin söyledikleri: “Lebbeyk Allahümme lebbeyk” hürmeti için, büyük ecdadının temiz ruhları için, yine mübarek, aziz, şerefli başınız için, iki cihan övüncünü bu konuda şefaatçi kıldım; Onların şefaatlerini kabul edip ben kulunuzun suç ve günahına af çizgisi çekip, suçumuzu bağışlayıp bu ayrılık ve hasret diyarında komayın. Yine lütuf ve merhamet, iltifat ve şefkat bağı ile bu kış yine mekanımıza çekip götürmeye lütuf ve yardım buyurula.

Hazreti Peygamber Safiyullah Âdem –Allah’ın rahmeti ve selâmı üzerine olsun- insanın atası olup, bunca keramet ile Allah’ın dergahının makbulü iken, insanlık vasfı gereğince hata yapıp, dalalete düşmesi sebebiyle Yüce Kudret Sahibi’nden ayrı düşüp, sonunda hatasını itiraf edip, …… diye yalvarıp, özür dileyip, günahı terk edip, af dilediği için azap içinde kalmış ve sonra yakınlaşmıştır. Saadetli padişahım da, ettiği gaza ve cihadı kadar, din ve devlet düşmanları, İslâm ehline felaket ve zarar vermişlerken bir kere aman dilemekle şehinşaha yakışır acıma duyguları ortaya çıkıp affetmişlerdir.

Ben kulun da, insanlık vasfı ile bir hata ezelî takdir ile meydana geldi. O zamandan beri içten tövbe ile tövbe ederim. Umulur ki, …… dileğince şaha yakışır lütuf ve ihsanlar meydana getirip, ben kuluna ve yakınlarıma merhamet ve şefkat edip, aff ve lütuf buyurula.

Ama, benim devletli sultanım, lütuf ve merhameti bol padişahım. Ne olsa da ben kulunuz saadetli sultanım gibi yedi iklim padişahının oğlu ve kuluyum. Saadetli ayak toprağınıza yüzler sürüp, yalvarma ile ricam budur ki, halk ve seçkinler arasında övünç ve itibar sebebi için yüce, kutlu nameniz ile beylerbeyi veya bir güvenilir kulunuzu tayin edip, gönderilmeye lütuf ve ihsan buyurula. Geldiği zaman, bir an geciktirilmeyip, şerefli emriniz üzere geri dönüp sancağımıza gideriz. Şimdiye değin çoktan adam gelmesini rica ederdim. Şöyle ki, saadetli padişahım, tam lütuflarında acele olarak bu tarafa bir güvenilir kullarını göndereler. Rahman olan Allah izin verirse, Şah da rızamıza müsaade edip, bekletmeyip göndermesi kesindir.

Ümidim budur ki, bu kulunuzu inandırıp, yüce ahidnameniz ile acele üzere bir güvenli kulunuzu gönderip, yetiştirmeye lütuf buyurula. Vardığımda ömrüm oldukça devletli padişahımın şerefli rızaları üzere olup

ve kardeşim Selim Han ile de yüce fermanınız üzere barışıp dostluk ve iyi geçinme üzere saltanatlarının ve hilafetlerinin devamı duasıyla meşgul oluruz, Rahman olan Allah izin verirse.

Şu andan sonra, doğru bağlılık, kulluk ve hizmet nasıl olur, şerefli gözleriyle göre. Eğer istersen eziyet, istersen ihsan senindir, ne diyeyim. Bakisin, ferman senindir. Daima, saltanat bahçeleri, mekânın şahit olunan varlıksız zamanı, ihsanı taşan padişaha verilmiştir”.

Şiirli Haberleşme

İyi bir şair olup Şahî mahlasıyla şiirler yazan Şehzâde Bâyezid aşağıdaki şiiriyle de babasından af dilemişti:

Ey serâser âleme sultan Süleymanum baba,
Tende canum canımın içinde cananum baba,
Bâyezıdına kıyar mısın benüm canum baba?
Bî-günahım, Hak bilür, devletlü sultanum baba.

Enbiyâ-ı ser-defter, ya’ni ki Âdem hakkiyçün,
Hem dahi Musa ile İsa vü Meryem hakkiyçün,
Kâinatun serveri, ol ruh-i a‘zâm hakkiyçün,
Bî-günahım, Hak bilür, devletlü sultanum baba.

Sanki Mecnunam, bana dağlar başı oldu durak,
Ayrılub bi’l-cümle mal ü mülkden düşdüm ırak,
Dökerüm gözyaşunu “Vâ-hasretâ dâdü’l-fırak”
Bî-günahım, Hak bilür, devletlü sultanum baba.

Kim sana arzeyleye hâlim eyâ Şah-ı kerim?
Anadan, kardaşlarumdaan ayrılub kaldum yetim,
Yok benüm bir zerre isyanum, sana Hakdur ‘allîm,
Bî-günahım, Hak bilür, devletlü sultanum baba.

Bir nice masumum olduğun şehâ bilmez misin,
Anlarun kanuna girmekden hazer kılmaz mısın?
Yoksa ben kulunla Hak dergâhına varmaz mısın?
Bî-günahım, Hak bilür, devletlü sultanum baba.

Hak teala kim cihanun Şahı itmüşdür seni,
Öldürüb ben kulunu, güldürme şahım düşmeni,
Gözlerüm nuru ogullarumdan ayırma beni,
Bî-günahım, Hak bilür, devletlü sultanum baba.

Tutalum, iki elüm başdan başa kanda ola,
Bu meseldür söylenür kim, "Kul günah itse n'ola"
Bâyezidün suçunu bağışla, kıyma bu kula,
Bî-günahım, Hak bilür, devletlü sultanum baba

Şahî

Kanunî oğlunun af dileyen bu şiirine aynı şekilde bir cevap vermişti;

Ey-demâdem, mazhar-ı tuğyan u isyanum oğul!
Takmıyan boynuna hergiz tavk-ı fermanum oğul,
Ben kıyar mıydım sana ey Bâyezid Han'um oğul,
Bî-günahım dime bari, tevbe kıl canum oğul.

Enbiyâ vü evliyâ ervâh-ı a’zam hakkiyçün,
Nuh u İbrahim ü Musa ibn Meryem hakkiyçün,
Hatem-i âsâr-ı nübüvvet Fahr-i Âlem hakkiyçün,
Bî-günahım dime bari, tevbe kıl canum oğul.

Âdem adın itmiyen Mecnuna durak,
Kurb-i ta‘atden kaçanlar daima düşer ırak,
Ta‘n değildür dir isen “Vâ hasretâ dâdü’l-fırak”,
Bî-günahım dime bari, tevbe kıl canum oğul.

Neş’et-i Hakdur übüvvet, râm olan olur kerim,
“Lâ-tekul üf” kavlini inkâr iden kalur yetim,
Ta’ate isyana âlimdir hudavend-i kerim,
Bî-günahım dime bari, tevbe kıl canum oğul.

Rahm ü şefkat zîb-i iman olduğun bilmez misin?
Ya, dem-i masumu dökmekden hazer kılmaz mısın?
Abd-i âzâd ile Hak dergâhına varmaz mısın?
Bî-günahım dime bari, tevbe kıl canum oğul.

Hak, reâyâ-yi mu’tie râ’î itmişdür beni,
İsterüm mağlub idem ağnâma zi’eb-İ düşmeni,
Hâşâ’llâh öldürürsem bî-günah nâgâh seni,
Bî-günahım dime bari, tevbe kıl canum oğul.

Tutalum iki elün başdan başa kanda ola,
Çünki istiğfar idersün, biz de afv itsek n'ola?
Bâyezidüm, suçunu bağuşlarum gelsen yola,
Bî-günahım dime bari, tevbe kıl canum oğul.

Muhibbî

Şehzâde Bâyezid'in Öldürülmesi

Şehzâde Bâyezid İran'a sığındığı sırada Şah Tahmasb, bu habere çok sevinmişti. Kazvin'e giderek Şehzâdeyi bizzat karşıladı. Bir süre sonra, Kanunî Sultan Süleyman ile Şehzâde Selim'den, Şehzâde Bâyezid'in kendilerine teslim edilmesi yönünde mektuplar geldi. Şehzâde Bâyezid, Şah Tahmasb'a kendisini teslim etmemesini ve babasıyla arasını bulmasını rica etti. Şah, bu teklifi kabul ederek, Kanunî Sultan Süleyman'a bu yönde bir mektup yazdı. Sultan Süleyman, asi şehzâdenin yanında bulunan adamların öldürülmesi halinde bu teklifi kabul edebileceğini bildirdi.

Şah Tahmasb bir ziyafet sırasında Bâyezid'in bütün adamlarını öldürterek şehzâdeyi ve oğullarını hapse attırdı. Şah Tahmasb'ın bundan sonraki niyeti elindeki esirini pazarlık aracı olarak kullanıp ezeli düşmanı Osmanlılardan pek çok konuda taviz koparmaktı. Bundan sonra iki hükümdar arasında teslim şartları konuşulmaya başladı. Pazarlıklar sonucunda, Kanunî Sultan Süleyman, Şah Tahmasb'a 1.200.000 altın ödemeyi ve Kars Kalesi'ni de İran'a bırakmayı kabul etti. Şehzâde Selim de padişah olduğu zaman Şah ile yakın dostluk ilişkilerini devam ettireceğini taahhüt ediyordu.

Anlaşma gereği, 16 Temmuz 1562'de Şehzâde Bâyezid ve oğullarını teslim alacak elçiler Kazvin'e vardılar. 23 Temmuz'da Şehzâde Bâyezid, Şehzâde Selim'in çavuşbaşısı Ali Ağa'ya teslim edildi ve hemen oracıkta boynuna kement geçirilerek boğuldu. Ölmeden önce son bir kez oğullarını görmek istemiş ancak buna izin verilmemişti. Ardından dört oğlu da aynı akıbete uğradı.

Öldürülen şehzâdelerin cesetleri Sivas'a getirilerek surların dışına defnedildi. Daha sonra, Şehzâde Bâyezid'in İran'a kaçarken, annesiyle birlikte Amasya'da bıraktığı üç yaşındaki oğlu da boğduruldu.

Şehzâde Bâyezid'in katlinden sonra, Şah Tahmasb'a sadece 500 bin altın verildi. Kars Kalesi ise teslim edilmedi. Şehzâde Bâyezid isyanı Osmanlı devlet düzenine büyük tesirler yaptı. Tüfeğin kullanımı halk arasında yaygınlaştı. Devlet otoritesini tesis etmek için İstanbul'un dışında, Anadolu şehirlerinde yeniçeri bulundurulmaya başlandı. Ayrıca eskiden padişahların bütün oğulları ve torunları şehirlere vali olarak gönderilirken, bu olaydan sonra sadece şehzâdelerin en büyüğüne sancak verilmeye başlandı.

Cerbe Zaferi

Tunus kıyılarında bir ada olan Cerbe, Hristiyanlar'ın eline geçip, tahkim edilmişti. Kaptanıderya Piyâle Paşa kumandasındaki Osmanlı donanması da Cerbe önlerine geldi. Karşılıklı top atışlarından sonra Türk donanmasının ikiye ayrılarak yaptığı manevrayla Haçlı donanması dağıtıldı. 1560'daki Cerbe zaferi Osmanlılar'ın Akdeniz'de güçlerinin zirvesine çıktığını gösteriyordu.

Şeyh Hamza Bâlî'nin İdamı[20]

Melamî Şeyhi Bosnalı Hamza Bâlî, Ankara'da bir süre hizmet ettikten sonra Rumeli'ye geçerek, orada Melamîliği yaymaya çalışmıştı. Bosna'nın ulema ve şeyhleri mahkemeye toplanıp "Bu adam cahildir, mürid yetiştirmeye ehil değildir. Eğer tedbir alınmazsa bu tavırlarıyla fitne ve fesada sebebiyet verir. Durumu vakit geçirilmeden İstanbul'a haber verilmeli" diyerek kadıya baskı yaptılar. Kadının durumu İstanbul'a haber vermesi üzerine Bosna'ya müfettişler gönderildi ve teftiş neticesinde şeyh tutuklandı.

Şeyhülislâm Ebussuud Efendi, mesele kendisine intikal edince Hamza Bâlî'yi bazı tarikat şeyhlerine sordu. Şeyhler, Hamza Balî'nin cahil olduğunu, manevi eğitimini tamamlayamadığı hâlde şeyhliğe kalkıştığını ve daha önce idam edilen Oğlan Şeyh İsmail Ma'şûkî'nin tarikinden olduğunu söylediler. Şeyhülislâm Ebussuud Efendi de " Oğlan Şeyh dinsiz ve Allahsız olduğuna binaen idam olunmuştu. Şeyh Hamza da onun gibi zındık ise katli meşrudur" diye fetva verdikten sonra Şeyh Hamza Bâlî, 1561 veya 1562'de İstanbul'da idam olundu.

İstanbul’u Yıkan Sel

Uzun soluklu savaşlardan sonra Avusturya ile bir anlaşmaya varılmış, Şehzâde Bâyezid isyanı bastırılmıştı. Ömrünün son baharına yaklaşmış olan Kanunî, biraz İstanbul’un sıkıcı havasından uzaklaşmak, biraz da avlanarak rahatlamak için 1563 Eylülü’nde Yeşilköy taraflarında avlanmaya çıktı. Ava çıktığı günlerde hava gayet sakin olmasına rağmen 20 Eylül’e doğru gökyüzünü kara bulutlar kapladı. Kısa bir süre sonra ise başlayan gök gürültüleri adeta yeri göğü inletiyordu. Kanunî ve yanındakiler can havli ile kendilerini yakınlarda bulunan İskender Çelebi Sarayı’na attılar.

Halkalı Deresi bir derya olmuşçasına önce sarayın bahçelerini kapladı, daha sonra da hızla akan dere suyu sarayı temelden sarsmaya başladı. Bu arada bütün katlar aniden suyla doldu. Kanunî ise iç oğlanlarından güçlü ve uzun boylu bir askerin sırtına çıkarılarak, çatının altındaki yüksekçe bir bölmeye götürülerek boğulmaktan kurtarıldı.

İstanbul’un Su Yolları

Bir gün bir gece devam eden sel İstanbul’u adeta savaş alanına çevirip, özellikle dere yatakları ile Boğaz’a yakın yerlerde büyük bir yıkıma yol açtı. Birçok ev yıldırım düşmesi yüzünden yanarken, onlarca insan boğularak can verdi. Silivri, Küçük ve Büyükçekmece ile Harami Deresi’ndeki köprüler yıkıldı.

Su kanallarının içi tamamen kumla kapandığı için kullanılamaz hâle geldiği gibi İstanbul’un su ihtiyacını karşılayan Moğlova Kemeri de yıkılmıştı. Bu yüzden şehirde büyük bir su sıkıntısı baş gösterdi.

Selin ardından veziriazam ve diğer devlet adamlarıyla yıkılan su kemerlerini gezen Kanunî, gerektiği kadar para harcayarak bu kemerlerin tamir edilmesini emretti. Ayrıca Kağıdhane suyunun İstanbul’a getirilmesine karar verildi. Ancak veziriazam Kağıdhane suyunun şehre getirilmesine karşıydı. Semiz Ali Paşa projeyi engellemek için suyollarının güvenliğinden sorumlu Nikola adlı bir gayrimüslimi gizlice kaçırttı. Ancak Kanunî, Kağıdhane’yi teftiş için gittiği bir gün Nikola’nın nerede olduğunu sorunca Ali Paşa “Benden izinsiz haddinden fazla para harcadığı için saklanmıştır, birkaç güne kalmaz ortaya çıkar” diyerek diyerek durumu kurtardı. Daha sonra da padişaha “Hakikaten su getirmek gibi faziletli sevap ve güzellik olmaz. Allah muvaffak eyleye. Velâkin padişahım bu eserin yapılmasıyla İstanbul’un her mahallesinde bir çeşme yapılıp sular sebil olduk da çevreden, Arap ve Acem ülkelerinden insanlar gelip şehirde nüfus izdihamına sebep olurlar. İstanbul’a et, ekmek ve diğer yiyecekleri yetiştirmek zorlaşır, askerin geçimini sağlamak müşkil hale gelir. Yiyecek fiyatları bozulur ve çift-bozanlar İstanbul’a dolar. Eker biçer taifesi yerlerin boş bırakıp terk eylerler. Padişahımın saltanat döneminde her türlü zorluk çekilir. Ama asıl zorluğu sizden sonra gelen padişahlar çekerler” diyerek gerçek düşüncelerini ifade etti.

Veziriazamın bu itirazına rağmen Kanunî, Kırkçeşme tesislerinin yapımına hız kesmeden devam ettirdi. Zamanına göre dev bir proje sayılabilecek olan Kırkçeşme tesisleri 7-9 yıl arasında bitirildi, böylece şehrin dönem dönem artan su sıkıntısına bir süre için çözüm bulundu.

Malta Kuşatması

1522'de Rodos'un Osmanlılar tarafından alınmasından sonra adadan çıkarılan St. Jean Şövalyeleri, İmparator Şarlken tarafından Malta Adası'na yerleştirilmişti. Şarlken, St. Jean Şövalyeleri'nin aylarca süren direnişlerini takdir etmek için Rodos'un kaybedilişini "Yeryüzünde hiçbir şey Rodos gibi güzel kaybedilmemiştir" diye değerlendirmişti.

Şövalyeler Malta'dayken, zaman zaman Türk gemilerine saldırmaya devam ettiler. Osmanlı'nın aleyhine kurulan Preveze ve Cerbe gibi Haçlı ittifaklarında yer aldılar. Bu dönemde İspanyollar'ın Fas sahillerinde Penon de Velez ve Gomora de Velez adlı iki adayı zaptetmesi üzerine bölgeye hakim olmak için Malta'nın fethi düşüncesini ortaya çıktı. Türk gemilerinin Akdeniz'deki güvenliği için Malta'nın da fethi gerekliydi. Malta'nın fethi Batı Akdeniz hakimiyetinin başlangıcı olacaktı.

Saray için bir takım eşyalar taşıyan bir Türk gemisinin Zenta ve Kefalonya adaları arasında Malta korsanları tarafından zaptedilmesi bardağı taşıran son damla oldu. Malta şövalyelerinin Akdeniz'de Müslüman hacılara, tüccar ve yolculara verdikleri zararlar sebebiyle 1565 Nisanı'nda adanın alınmasını kararlaştırıp, Mustafa Paşa serdar, Piyale Paşa da kaptanıderya olarak adanın fethi için görevlendirildi.

Piyale Paşa yaklaşık 200 parçalık bir donanma ile hareket etti. Semiz Ali Paşa, donanmayı uğurlayıp dönerken "Paşalarımız Malta Kalesi'ni helvadan sanıp yemek isterler. Tutumlarını ve kılınışlarını kalbim tutmadı, hatırıma hoş gelmedi ve söylemedik söz kalmadı. Anladım ki nasihatim kulaklarına girmedi. Allah sonunu hayreyleye! Ola ki perişanlıklarını ben görmeyim, yetişeceğim Allah bilir. Hele göresiz bunlar işin sonunu nasıl bitireceklerdir" diye rahat bir başarı kazanacaklarını uman devlet adamlarını tenkit etmişti. Nitekim Ali Paşa'nın ölümünden sonra bu sefer başarısızlıkla neticelenecekti.

Hareketten önce komutanlar "Fethe dair bütün işleri Turgut Reis halledebilir. O gelmeden hareket etmeyiniz. Katiyen onun kararlarına muhalefet etmeyiniz" diyerek uyarılmıştı. Ancak Mustafa ve Piyale Paşalar, adaya çıkıp Turgut Reis'i beklemeden Sentelen Kalesi'ni kuşattılar. Limana yakın bu kale alınırsa, gemilerin güvenliği sağlanacaktı. Kuşatma sürerken gelen Turgut Reis, bu kalenin kuşatılmasını doğru bulmadı. Asıl kalenin düşürülmesi zaten bu kalenin düşürülmesini sağlayacaktı. Fakat bu saatten sonra kuşatma kaldırılamazdı. Turgut Reis de Sentanj Kalesi'nin fethi için

savaşıyordu. 18 Haziran'daki bu hücumda kaleden atılan bir gülle bir taşa isabet etti ve paramparça oldu. Taştan kopan bir parça ise Turgut Reis'e isabet etti. Ağır şekilde başından yaralanan Turgut Reis, yaralanışının beşinci gün şehid oldu. Turgut Reis'in Trablusgarb'a gönderilerek, orada kendi yaptırdığı caminin yanındaki türbeye defnedildi.

Sentelen Kalesi 24 Haziran 1565'de fethedildi, ancak asıl hedef olan Malta alınamadı. Sefer mevsiminin geçmesi yüzünden kuşatma kaldırılarak İstanbul'a dönüldü.

Osmanlılar, en büyük donanmalardan biri ile yaptıkları kuşatma öncesinde iyi bir savaş planı hazırlamışlardı. Turgut Reis'in ada hakkındaki fikirleri alınmış, adaya casuslar gönderilmiş, hatta Kanunî Sultan Süleyman adanın maketi üzerinde bile çalışmıştı. Ancak planlar tam manasıyla tatbik edilmemişti. Kuşatma sırasında Piyale Paşa ile Mustafa Paşa arasında ortaya çıkan rekabet başarısızlığın sebeplerinden biriydi. Ayrıca Turgut Reis'in kuşatmaya geç katılması da neticeyi etkilemişti. Malta Şövalyeleri de kuşatmayı birkaç ay önceden haber alarak, buna göre hazırlıklar yapmış ve adadaki kaleleri sağlamlaştırmışlardı.

Kuşatmada yapılan en büyük hata ise adanın tam olarak ablukaya alınmayıp, dışarıdan gelen yardımların önlenememesiydi. Ordu ile ikmal noktaları arasındaki mesafenin uzun olması ve ulaşım güzergâhının da yeterince güvenli olmaması yüzünden yaşanan mühimmat ve erzak sıkıntısı Osmanlı birliklerini oldukça zora sokmuştu. Mühimmatın istenilen şekilde ulaştırılamaması, askerin hastalıklarla yorgun düşmesi ve kuşatmanın yanlış yapılması yüzünden Malta fethedilememişti.

Avrupa'da 1565'teki Malta kuşatması ve Kanunî'nin son seferi olan Sigetvar ile ilgili olarak da Avrupa'da 148 kitap ve broşür yayınlandı. Ardı ardına kazanılan başarılardan dolayı ortaya çıkan "Yenilmez Türk" imajı ilk olarak 1565'te Malta kuşatmasında başarısız olunmasıyla sarsılmaya başladı. Osmanlılar'ın 7 Ekim 1571'deki İnebahtı Deniz Muharebesi'ni kaybetmeleri, Avrupalılar'ın kendilerine güvenlerini sağladı.

Avusturya ile Savaş

Kanunî Sultan Süleyman devrinde Rusya'dan Hint Okyanusu'na kadar dünyanın her tarafına askeri harekâtta bulunulmuşsa da savaşların asıl ağırlığı Avusturya eksenli olmuştu. Osmanlı kuvvetleri ilk defa 1463-1479 yılları arasında Venedik'le yapılan savaş sırasında Avusturya topraklarına girmişti. Osmanlılar'la Avusturya arasında asıl mücadele ise Osmanlılar'ın Hırvatlara ağır bir darbe vurduğu 1493'te başladı. Hırvatlara yardım etmek isteyen Avusturya kuvvetleri, Osmanlı topraklarına girdi ve ilk çatışmalar meydana geldi. Kanunî döneminde Macaristan'ın alınması Osmanlılar'ı Habsburglar'la komşu yapmıştı. 1526'da Mohaç'ta Macar Krallığı'nın yok edilmesinden sonra Osmanlı İmparatorluğu ile Habsburglar'ın doğu kolu olan Avusturya arasında Macaristan'a kimin hakim olacağı konusunda bitmek bilmeyen savaşlar başladı.

İki devletin ilişkilerinin ilk döneminde Avusturya, meydan savaşlarındaki üstünlüğünden dolayı Osmanlı ordularının karşısına çıkmamış, sınırlarını küçük, orta ve büyük çaplı birçok kale yaparak koruma yoluna gitmişti. Bu kaleler Dalmaçya'dan başlayarak, Hırvatistan ve Batı Macaristan'a, oradan Kuzey Tuna'daki dağ şehirlerinden geçerek Transilvanya'ya kadar uzanmakta ve Osmanlılar'a karşı bir nevi askeri sınır, engel oluşturmaktaydı. 1532'de Güns, 1566'da Sigetvar, 1594'te Yanık, 1663'te ise Uyvar kaleleri Osmanlı ordularının Viyana'ya yürüyüşünü engelledi. Viyana'nın surları ve tahkimatı zayıfken Osmanlı ordularının bu kalelerle uğraşarak zaman kaybetmeleri yüzünden büyük fırsatlar kaçırılmıştı. 1566'da Osmanlılar'ın Avusturya'ya büyük bir darbe vurmasını engelleyen Sigetvar Kalesi ise Osmanlı İmparatorluğu'nda bir dönemin kapandığı yer olmuştu.

Son Sefer

Semiz Ali Paşa'nın veziriazamlığı esnasında, 1562'de Avusturya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 8 yıllık bir barış antlaşması yapılmıştı. Ancak bu antlaşmaya rağmen iki devletin sınırları arasında problemler bitmemişti. Ayrıca Avusturya elinde bulunan Macaristan toprakları için Osmanlı İmparatorluğu'na verdiği yıllık vergiyi iki senedir ödemiyordu. Bu sırada, 1564'te Avusturya İmparatoru Ferdinand öldü. İkinci Maksimilyan'ın tahta çıkması dolayısıyla yapılan diplomatik görüşmelerde Osmanlı devlet adamları ve elçileri iki yıllık vergiyi talep ettiler. Vergi meselesi gündemde iken Osmanlı'ya tâbi olan Erdel Kralı Zsigmond Janos, Avusturya'nın elinde olan Szatmar'ı aldı. Bunu şikâyet için İstanbul'a gönderilen Avusturya Elçisi Michel Czernowicz ise ilginç bir durumla karşılaştı. Avusturya Elçisi'ni Komorn'da durduran Budin Beylerbeyi Aslan Paşa, gecikmiş 60 bin duka altını vergi ödenmedikçe onun İstanbul'a gitmesine müsaade olunmayacağını bildirdi. Diğer taraftan da Avusturya İmparatoru'na gönderdiği Hidayet Çavuş isimli Osmanlı Elçisi ile vergi ödenmedikçe hiçbir elçinin gitmesine müsaade olunmaması yönünde padişahının emirleri olduğunu söyledi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu baskısı üzerine Avusturya 1565 Şubatı'nda vergi borcunu ödedi. Bunun üzerine barış antlaşmasının uzatılması ve Erdellilerin ele geçirdiği topraklarla ilgili görüşmeler başladı. Veziriazam Semiz Ali Paşa barış taraftarı iken, İkinci Vezir Sokollu Mehmed Paşa Erdellilerin tarafını tutuyordu. Antlaşma sağlanamadı ve Avusturya Elçisi Czernowicz Viyana'ya dönmek üzere yola çıktı. Ancak sınırlardan gelen haberler üzerine Czernowicz, Çorlu'da durdurulup, İstanbul'a geri getirildi. Avusturyalılar, Tokaj'ı zapt etmişlerdi. İyi bir fırça yiyen elçi, Osmanlı Elçisi ile birlikte tekrar Viyana'ya hareket etti. Durumu imparatora bildiren Elçi Czernowicz, görüşmelerde bulunmak üzere ikinci defa İstanbul'a geldi. Fakat İstanbul'da farklı bir hava vardı. Ali Paşa'nın ölümü üzerine veziriazam olan Sokollu Mehmed Paşa, Avusturya ile barış taraftarı değildi. Macaristan'daki Osmanlı kuvvetleri Erdel'in yardımına gönderilmişti. İki taraf arasındaki görüşmelerden bir netice alınamadı ve Avusturya elçileri ülkelerine geri döndüler.

1566 başlarında iki taraf arasındaki gerginlik iyice artmıştı. Avusturya İmparatoru, sulhu kurtarmak için son bir hamle yaparak Hosszuthoty'yi İstanbul'a gönderdi. Elçi, bazı Türk esirleri ile vezirlere hediyeler

getirmişti. Fakat yine gecikmiş vergi yoktu ve Avusturya'nın işgal ettiği Tokaj hakkında da bir açıklama yapmıyordu. Bunun üzerine elçi kaldığı evde hapsedilerek Avusturya'ya harp ilân edildi.

Osmanlı Hükümdarı Kanunî Sultan Süleyman, ihtiyarlığına bakmadan sefere çıkmaya karar vermişti. Bu sefere çıkma kararında 1565 Malta kuşatmasındaki başarısızlığı silme, Osmanlı Macaristanı'nı güven altına alma, 10 yıldır sefere çıkmadığı için asker ve halk arasında başlayan kendisine yönelik hoşnutsuzluğu giderme, oğulları arasındaki mücadelelerin kötü izlerini ortadan kaldırma ve bazı sufi çevrelerin yaydığı muhalif düşünceler yüzünden zedelenen kendi ve hanedanın imajını yeniden parlatma amaçları vardı. Şeyh Nureddin isimli birisi, "bizzat cihat görevini yapamayan bir padişahın tenkit edilmesinin uygun olduğunu" söylüyordu.

İlk olarak İkinci Vezir Pertev Paşa, serdar tayin edilerek Erdel'e gönderildi. Ardından da asıl ordunun harekâtı için hazırlıklar başladı. Sefer güzergâhı üzerinde olan Osmanlı vali ve kadılarına emirler yazılarak, yollar ve köprülerle ilgili yapılması gereken işlerin yerine getirilmesi emredildi. Ayrıca sefer yolu üzerinde mahalli yöneticilere emirler gönderilerek ordudaki asker ve hayvanlara gerekli olan ihtiyaç maddelerinin, menzil adı verilen belli noktalardaki ambarlarda depolanması sağlandı.

İstanbul’a veda

Kanunî, sefere çıkmadan önce Eyüp Sultan’ı ve atalarının türbelerini ziyaret etti. Gittiği türbelerde fakirlere büyük miktarlarda sadaka dağıttı. 5 Nisan 1566 Cuma günü yola çıkılacaktı ancak padişahın rahatsızlığı bunu engelledi. Ramazan Bayramı İstanbul’da geçirildikten sonra 29 Nisan günü büyük bir merasimle padişah ve devlet ileri gelenleri İstanbul’dan yola çıktılar. Kanunî’nin son seferine çıkışı çok haşmetliydi. Padişahın yakın maiyetini teşkil eden peykler, solaklar ve müteferrikalar bu merasim esnasında göz alıcı kıyafetler giymişti. İstanbullular da bu töreni seyre çıkmışlardı. Rengarenk kıyafetler içerisinde, bayrakları ve silahları ile çeşitli askeri kıtaların geçiş töreni seyreden herkesi kendisine hayran bırakmıştı. Padişah, beyaz elbiseleriyle at üzerinde muhteşem maiyeti eşliğinde İstanbul’dan ayrılmıştı. Devrin tarihçileri padişahın beyaz sakallı ve beyaz elbiseli hâlinin nurdan bir minareye benzediğini yazarlar. Kanunî’nin yanında başta veziriazam olmak üzere bütün vezirler, yeniçeri ağası, defterdarlar ve önde gelen bürokratlar da vardı.

Törenle şehirden ayrılan Osmanlı birlikleri İstanbul’un dışında kurulmuş olan otağ-ı hümâyûnun bulunduğu yerde ilk konaklamayı yaptılar. Padişah, sefere çıkmıştı ama at üzerinde gidecek gücü yoktu. Tekrar yola çıkıldığında rahatsızlığı artınca Sokollu Mehmed Paşa’nın yardımı ile arabaya geçti. Padişahın rahat bir şekilde seyahat edebilmesi için arabanın geçeceği yollar düzeltiliyordu. Sigetvar’a kadar araba ile giden Kanunî Sultan Süleyman, şehir merkezlerine gelindiğinde padişahlığın şanını ayağa düşürmemek için bütün rahatsızlığına rağmen ata binmişti.

İstanbul’dan ayrıldıktan bir ay sonra Tatar Pazarcığı’na gelinmişti. Burada iken Kanunî’nin torunu Manisa Sancakbeyi Üçüncü Murad’ın bir oğlunun doğduğu haberi geldi. Kanunî haberi getiren ulağa, “atalarımızda Murad oğlu Mehmed ola geldi. İsmi Mehmed olsun” dedi. Bu şehzâde 1595’te Üçüncü Mehmed adıyla Osmanlı tahtına çıkacaktı.

İstanbul’dan ayrıldıktan 49 gün sonra Belgrad’a gelinmişti. Belgrad’daki konaklamanın 10. gününde Erdel Prensi Zsigmond Janos Osmanlı ordugâhına geldi. Erdel Prensi’ne ordu İstanbul’dan ayrıldığında haber gönderilerek orduya gelmesi emredilmişti. Kanunî, Erdel hakimini Tuna üzerinde Belgrad’ın karşısında Semlin Şehri’ne hakim bir tepede kurulan otağ-ı hümâyûnunda kabul etti. Sultan, önünde üç defa diz çöken Zsigmond Janos’a kalkmasını emretti ve prensi bir sandalyeye oturttu.

Kanunî, “Sevgili oğlum” diye hitap ettiği Erdel hakimine iltifat etti ve onu Avusturyalılar’ın Erdel’den zapt ettiği kaleleri geri alması için gönderdi.

Sigetvar Önlerinde

Belgrad'da durum değerlendirmesi yapıldı. Sefere çıkılırken asıl niyet Eğri Kalesi'nin fethiyken serhatlardan gelen bilgiler Sigetvar'ın Osmanlı topraklarına büyük zarar verdiği yönündeydi. Sigetvar Kalesi Komutanı Nicolas Zriny bu sıralarda Sikloş civarında karargâhını kurmuş olan Tırhala Sancakbeyi Mehmed Bey'i şehid etmişti. Bunun üzerine ordu Sigetvar'a yöneldi. Sigetvar ele geçirilmesi çok zor bir kale zinciriydi. Etrafı sularla çevrili, birbiriyle bağlantılı dört kaleden oluşuyordu. Sigetvar, her taraftan Almas Nehri ile bazı göller ve bataklıklarla çevriliydi. Kaleler birbirlerine tahta köprülerle bağlantılıydılar. Zaten "adalar şehri" manasına gelen Sigetvar ismi de kalenin bu konumundan dolayı verilmişti.

Tuna'yı geçmek için Vukovar civarında kurulan köprü askerin ağırlığına dayanamayınca Drava'da daha sağlam yeni bir köprü kuruldu. Köprüden Tuna'yı geçen Osmanlı ordusu Sigetvar'a doğru ilerlemeye başladı. 3 Ağustos'ta sefer esnasında yolda daha önce büyük yararlılıklar gösteren Budin Beylerbeyi Yahya Paşalu Aslan Paşa, kendi başına Polata Kalesi'ni fethetmeye kalkıp başarısız olmasından ve bu yüzden de Avusturya askerlerinin Türk şehirlerine saldırmasından dolayı idam edildi.

Sigetvar'a gelindiğinde askere moral vermek için ata binen Kanunî, atından inip çadırına yürüyerek gitti. 7 Ağustos 1566'da Sigetvar muhasarası başladı. Kuşatmanın başlangıcında Osmanlı ordusuna "hoşgeldin" güllesi gönderen kale komutanı Nicolas Zriny, elinde esir olarak bulunan ileri gelen bir Türk'ü de öldürmüştü. Zriny, kendisine ve kalesine o kadar güveniyordu ki kale istihkâmlarının bir kısmını kırmızı kumaşlarla kaplatmış, kale surlarına da madeni levhalar koydurtmuştu. Günler geçiyor, kale direniyordu. Padişahın rahatsızlığı ise günden güne artıyordu. Hastalığından dolayı dışarıya çıkamayan Sultan kuşatmayı çadırından takip ediyordu. Padişahın otağı, kuşatmaya hakim bir yer olan Sigetvar'ın kuzeyindeki Smilehov Tepesi'ne kurulmuştu.

İhtiyar padişahın hastalığı iyice artmıştı, ancak kale de bir türlü alınamıyordu. Dört kaleden oluşan ve çevresi su hendekleri ile çevrili oldukça büyük bir kale olan Sigetvar iyi tahkim edilmişti. Yeterli yiyecek, içecek ve savaş malzemesi mevcuttu. 3-4 bin askeri ve 60 civarında topu vardı. Kanunî kuşatmanın uzaması üzerine "Bu kale benim yüreğimi yaktı. Dilerim hakdan ateşlere yana" demişti.

İlk olarak eski Sigetvar denilen yer fethedilmişti. Burada dayanamayan Avusturyalılar şehri ateşe vererek asıl kaleye çekilmişlerdi. Burası zapt edildikten sonra asıl kale Osmanlı topçuları tarafından dövülmeye başlandı. Bir süre sonra yeni Sigetvar denilen yer de ele geçirildi. Bu arada, Nicolas Zriny'in Avusturya İmparatoru Maksimilyan'e yardım için gönderdiği adamlar yakalanmış ve kale önünde bayrakları açılarak teşhir edilmişlerdi. Ancak hiçbir şey dirayetli bir komutan olan Nicolas Zriny'i yıldırmıyordu. Sokollu Mehmed Paşa'nın Almanca, Hırvatça ve Macarca olarak yazdırıp kale içerisine attırdığı teslim olun mektupları da bir işe yaramamıştı. Sigetvar'ın ana kalesi direnmeye devam ediyordu.

Sokollu Mehmed Paşa, kalenin bir an önce fethedilmesi için büyük çaba gösteriyordu. Bazı geceler, siperlerde askerlerle beraber yatıyordu. Bir defasında ölümden kıl payı kurtuldu.

Kuşatmanın son günlerinde padişahın hastalığı iyice arttı. Asker arasında şayialar dalga dalga yayılmaktaydı. Kalelerin çevresindeki bataklık alan odun ve toprak ile doldurularak surların önündeki engeller kaldırılmıştı. Kaleye doğru "lağım" adı verilen tüneller kazılarak ve surlara "humbara" denilen bombalar yerleştirilerek surlar tahrip edilmeye çalışılıyordu.

5 Eylül günü surlara tırmanan bir Türk fedaisinin yerleştirdiği bomba surlarda büyük bir gedik açtı. Osmanlı askerleri gedikten içeri girmeye başlayınca müdafaa imkânının kalmadığını gören kale komutanı Nicolas Zriny iç kaleye çekildi. Bunun üzerine iç kale kuşatıldı ve surları ateşe verildi.

Büyük Türk'ün Ölümü

Sigetvar tamamen düşmek üzere iken 6/7 Eylül gecesi "Büyük Türk", "Muhteşem Süleyman" ölmüştü. Sigetvar kuşatmasında ise sona gelinmişti. Böyle bir durumda padişahın ölümünün asker arasında duyulması bir aylık çabayı boşa çıkarabilirdi. Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa, padişahın ölümünden haberdar olanlara bunun bir sır olarak saklanmasını ve gerekenlerin yapıldıktan sonra padişahın yattığı yerin altına gömülmesini emretti. Kanunî'nin cesedi, iç organları çıkarıldıktan sonra, misk ve anber kokuları sürülerek tahtın altına geçici olarak defnedildi. Bir adam da padişahın yatağına hasta gibi yatırıldı. Kanunî Sultan Süleyman öldüğünde 71 yaşındaydı. Tahta çıkalı 46 yıl olmuştu. En uzun süreyle hükümdarlık yapmış Osmanlı padişahıydı. Ancak hükümdarlığı süresince cepheden cepheye koşmuştu. Çoğu Avrupa'da olmak üzere 13 sefere çıkmış ve bu seferlerde toplam 10 yıl İstanbul'dan ayrı kalmıştı.

Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa, böylece durumu askerden gizlemişti. Ancak kalenin bir an önce ele geçmesi lazımdı. Ordu komutanlarına, "Çok şükür padişahın sağlığı düzelmek üzeredir fakat kalenin fethinin gecikmesinden dolayı huzursuzluk duymaktadır. Padişahımızın emri Sigetvar'ın bugün fethedilmesidir" yönünde bir emir gönderdi.

Veziriazamın teşvikleriyle son hücum hazırlıkları yapıldı. Sigetvar Kalesi Komutanı Nicolas Zriny hiçbir savunma imkânı kalmadığı hâlde büyük bir cesaretle direnmeye devam ediyordu. İç kalenin surları yandığı için son bir gayretle huruç hareketi denedi. İpekli bir kaftan giydi. Boynuna altın bir zincir, başına da turna telleriyle süslenmiş şapkasını taktı. Kale anahtarlarını da cebine koydu. Kendisiyle beraber ölüme gitmeye ant içmiş 600 adamı ile süratle kaleden çıktı. Bu hareketi intihardan farksızdı. Kale kapısından çıkar çıkmaz göğsüne iki kurşun, başına da bir ok isabet etti. Ağır yaralı bir şekilde ele geçirilen Nicolas Zriny, yeniçeri ağasına götürüldü. Orada bir topun üzerinde başı kesilerek idam edildi. Huruç hareketini püskürten Osmanlı askerleri kısa sürede Sigetvar'ın direnen son noktası olan iç kaleyi de ele geçirdiler. Böylece 7 Eylül'de Sigetvar tamamen fethedilmişti.

Veziriazam, bu arada kalenin fethi bahanesi ile Kütahya Sancakbeyi ve tahtın tek varisi olan Şehzâde Selim'e babasının öldüğünü bildiren bir mektup göndererek, onu orduya çağırdı. Veziriazam padişahın ölümünü saklamaya devam etti. Haberin asker arasında olumsuz bir etki

yapacağından korkuyordu. Kalenin fethinden sonra veziriazam günlük rutin işlere devam etti. Başarı gösterenlere hilat giydirdi, tayinler yaptı. Düşman öldüren askerleri defterlere kaydettirdi.

Durumu vezirlerden bile saklayan Sokollu, ordu içerisine adam sokarak askerin düşüncelerini sürekli olarak takip etti. Askerlerin içerisinde padişahın hiç gözükmemesi üzerine dedikodu artmıştı. Söylentiler artınca tellâllar çıkaran veziriazam, Kanunî'nin Cuma Namazı'nı kalede kılacağını ilân etti. Daha sonra da padişahın ayağının incinmesinden dolayı Cuma Namazı'na gelemeyeceğini duyurarak durumu idare etmeye devam etti. Çeşitli numaralarla 22 gün geçiren veziriazam askerin padişahın gelip bahşiş vermesini istemesi üzerine, Kanunî'nin başkanlığında Divân toplantısı yapılacağı haberini askere ilân etti. Padişahın ölümü askere haber verilmediği gibi vezirlere de haber verilmemişti ama devlet ileri gelenleri durumu anlamışlardı. Divân toplantısından önce mırıldanan vezirleri ziyaret eden veziriazamın adamları, onları düşman içerisinde bulunulmasından dolayı askerin padişahın hayatta olduğuna inandırılması gerektiğine ikna ettiler.

9 Ekim 1566'da Divân toplandı. Divân'a gelen Yeniçeri Ağası Ali Ağa, veziriazamdan aldığı talimat uyarınca dışarı çıktığında yeniçerilere hitaben padişahın, "Berhüdar olup yüzleri ak olsun, gazaları mübarek olsun, yoldaşlığı tamam edip kaleyi iyi bir duruma getirsinler. Bütün bahşiş ve zamları verilsin" dediğini nakletti. Ardından da padişahtan hemen yerine getirilmesi gereken bir emir almış gibi atına binip, kaleye gitti. Bu haber üzerine padişahın otağı önünde toplanan asker dağıldı. Durum yine idare edilmişti.

Bütün Ordu Ağladı

Sokollu, Sigetvar'ın çevresindeki kaleleri de fethettirerek biraz daha zaman geçirdi. Şehzâde Selim'in orduya yetişmesi için zaman geçiriyordu. Şehzâdeye acele etmesi için bir mektup daha gönderdi.

Kanunî ölür ölmez Sokollu Mehmed Paşa tarafından Şehzâde Selim'e gönderilen Hasan Çavuş isimli haberci 12 gün sonra Kütahya'ya ulaşmıştı. Bu sırada Kütahya dışında Sıçanlı mevkiinde bulunan Şehzâde, veziriazamın mektubunu aldığında çevresine durumu haber vererek şehre doğru hareket etti. Cuma günü olduğundan camilere haber verilerek Cuma Namazı'nda hutbe İkinci Selim'in adına okundu. Şehzâde Selim hazırlıklarını tamamlar tamamlamaz 5 bin kişilik maiyetiyle Kütahya'dan yola çıktı. Bir hafta sonra, 29 Eylül 1566'da İstanbul'daydı. İstanbul'un Anadolu tarafına ulaşan şehzâde, kendisini karşılamaya kimsenin gelmediğini görünce İstanbul Muhafızı İskender Paşa'ya adam göndererek bunun sebebini sordu. İskender Paşa, veziriazamın kendisine gönderdiği üstü kapalı ifadelerle yazılmış mektubu anlamadığından padişahın öldüğünü ve şehzâdenin geleceğini anlamamıştı.

Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra Şehzâde Selim Üsküdar'dan Topkapı Sarayı'na geçti. Her tarafta toplar atılmış ve şehirde dolaşan tellâllar, "Devir Sultan Selim Han'ındır" diye taht değişikliğini ilân etmişlerdi.

Üç gün İstanbul'da kalan yeni padişah, Eyüp Sultan ve atalarının türbelerini ziyaret edip, sadakalar dağıttı. Daha sonra ulema ve şehir ileri gelenleri tarafından törenle şehirden uğurlandı. İkinci Selim, Filibe'ye geldiğinde Sokollu Mehmed Paşa ve vezirler tarafından gönderilen ve acele etmesi istenen üçüncü mektubu aldı. Yorgunluktan adamlarının bir kısmı yollarda kalan İkinci Selim, veziriazama bir cevap yazarak yolda olduğunu bildirdi. Bir süre sonra Belgrad'a vardığında Sokollu'ya bir mektup daha gönderdi.

Askerin cülûs bahşişi meselesi vardı. Orduda yeterli hazine olmadığından asker bu durumu problem edebilirdi. Bu yüzden veziriazam, İkinci Selim'e Belgrad'da kalmasını kendilerinin de oraya doğru yola çıktıklarını bildirdi.

İkinci Selim'in yaklaştığı haber alınınca Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa, askere maaş dağıttıktan sonra orduyu 20 Ekim 1566'da Sigetvar önünden Belgrad'a doğru hareket ettirmişti. Kanunî'nin cesedi gömüldüğü

yerden çıkarılıp gizlice hazırlanan ceviz tabuta konulmuştu. Tabut, arabaya konuldu ve otağ-ı hümâyûn kaldırıldıktan sonra ordu törenle yola çıktı. Bir süre yol alındıktan sonra veziriazam güvenli topraklara gelindiğini söyleyerek birkaç yüz asker ve saray ağalarını bırakıp askeri padişahın arabasının yanından uzaklaştırdı. Ardından da emir verdi ve hafızlar Ku'ran okumaya başladı. Hafızların Ku'ran okumasından durumu anlayan padişahın yakın çevresindeki görevliler başlarına siyah sarıklar giydiler. Haber dalga dalga yayıldı. Bütün ordu ağlayıp, dövünüyordu. Öyle bir an oldu ki, asker yürümeyi bıraktı. "Hay Sultan Süleyman Han" diye feryada başladı. Bunun üzerine Sokollu Mehmed Paşa, askerlerin yanına gidip. "Kardeşler, yoldaşlar niçin yürümezsiniz. Bunca yıllık İslâm padişahını Ku'ran ile uğurlayalım. Gaza ile Macaristan'ı İslâm ülkesi yaptı. Hepimizi ihsanlarıyla besledi. Karşılığı bu mudur ki, cesedini başımız üstünde götürmeyelim. Oğlu Sultan Selim Han padişahımız 17 gündür Belgrad'da sizi bekler. Merhum padişahımız bütün bahşiş ve zamlarınızı ona vasiyet etti. Hafızlar durmayın acımızın devası Ku'ran'dır" diyerek askeri sakinleştirdi.

İkinci Selim, siyah kaftanla babasının cenazesini karşıladı. Kanunî'nin cenazesinin bulunduğu araba önünde İkinci Selim ve devlet adamları dualar ettiler. Daha sonra Kanunî'nin tabutu musalla taşına kondu. Burada ikinci defa padişahın cenaze namazı kılındı. Daha sonra Kanunî'nin cenazesi ordudan ayrı bir kafile ile İstanbul'a doğru yola çıkarıldı ve yol boyunca durumu öğrenen halkın ağlamaları ve dualarıyla karşılandı.

Ordu Belgrad'a vardığında veziriazam, İkinci Selim'e bir tezkire göndererek cülûs töreni yapılması gerektiği ve ne şekilde yapacağını haber vermişti. Ancak İkinci Selim, devlet protokolünden haberi olmayan çevresindeki insanların etkisiyle veziriazamın dediklerine uymadı. İkinci Selim'in adamları İstanbul'da cülûs merasiminin yapıldığını, bir defa daha yapılmasının gereksiz olduğunu söylüyorlardı. İkinci Selim, meydana taht kurulmadan otağ-ı hümâyûna girip oturarak padişahlığını ilân etmişti. Taht kurdurmamasının bir sebebi de askerin cülûs bahşişi isteklerini atlatmaktı. Ancak Belgrad'da cülûs töreni yapılmamasını asker kabullenememişti ve ordu içerisinde homurtular çoğalıyordu.

Bir hafta Belgrad'da kalındıktan sonra İstanbul'a doğru yola çıkıldı. İstanbul'a gelindiğinde hâlâ cülûs bahşişi meselesi bir açıklığa kavuşmamıştı. Yol boyunca söylenip duran askerler İstanbul'a girer girmez harekete geçtiler. Padişahın önünde yürüyen askerler dar yerlerde ve

yokuşlarda durarak İkinci Selim’in ilerlemesine engel oldular. Beyazıt’a gelindiği zaman bütün ordu durdu. Yeniçeriler kendilerine nasihat etmek isteyen ağaları Ali Ağa’yı ve onunla birlikte olan bazı vezirleri atlarından düşürdüler. Sokollu Mehmed Paşa, para dağıtarak askerle konuşmaya çalıştıysa da tam bir netice alamadı. Sarayın önünü dolduran askerler padişahı içeriye sokmak istemiyor ve “cülûs kanunu”nu hatırlatıyorlardı. İkinci Selim, vezirlerin ısrarları sonucu, “Bütün bahşiş ve zamlarınız verilsin, makbulümdür” dediği zaman asker yatıştı.

Kanunî Sultan Süleyman’ın cenazesi, İstanbul’da Şeyhülislâm Ebussuud Efendi tarafından üçüncü defa cenaze namazı kıldırıldıktan sonra Süleymaniye Camii’ndeki türbesinin inşa edilmesi düşünülen yere götürüldü. Türbe henüz yapılmadığı için mezarın üzerine bir çadır kurulmuştu. Kanunî, Mimar Sinan’ın nezaretinde hazırlanan mezarına defnedildi. Böylece bir devir kapanmıştı.

Kanunî’nin Özellikleri

Kanunî, yuvarlak çehreli, elâ gözlü, arası açık kaşlı, doğan burunlu ve uzun boylu idi. Âlim ve şairlerle sohbetten hoşlanırdı. Şehzâdeliğinde öğrendiği kuyumculukta mahir bir sanatkârdı. Muhibbî mahlasıyla şiirler yazardı. İyi kılıç kullanır ve avlanmaktan hoşlanırdı. Arapça, Farsça ve bazı Slav dilleri ile Tatar lehçesini bildiği söylenir.

Birinci Süleyman’la birlikte kullanılan “Kanunî” sıfatı onun kendisi için takındığı veya devrinin yazarları tarafından ona verilmiş bir ünvan değildir. Birinci Süleyman kendi döneminin Avrupalı yazarları tarafından “Muhteşem”, “Büyük Türk” gibi lakaplarla anılıyordu. Feridun Emecen’in tespitine göre “Kanunî” ünvanını, 18. yüzyılda Osmanlı tarihine dair bir eser kaleme alan Dimitri Kantemir kullanmıştı. Kantemir, onun kanun yapıcılığı üzerinde durarak bu vasfını ona lakap olarak verdi. Daha sonraki dönemin yazarları da bunu benimseyerek, Birinci Süleyman’ı “Kanunî” diye zikrettiler.

Avrupa’nın Korkusu ve Hayranlığı

Kanunî dönemi o kadar ihtişamlıydı ki 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun içine girdiği buhranlı yıllarda, ıslahat layihası kaleme alanlar Kanunî dönemini dönülmesi gereken “Altın Çağ” olarak göstermişlerdi.

Kanunî’den itibaren Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa için gerçek bir tehlike oldu. 1522’de Rodos’un fethedilmesi Batı ve Orta Avrupa’daki devletlerin gözlerini tekrar Türkler’e çevirmelerine sebep oldu. Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa’daki Fransuva-Şarlken çekişmesinden dolayı yönünü iyice Avrupa’ya dönmesi ve Mohaç Muharebesi ile Macaristan’ı fethi üzerine herkes Türkler’le ilgilenmeye başladı. Bu konuda ardı ardına kitaplar basıldı. Kanunî’nin 1529’daki Birinci Viyana Kuşatması ile tehlikenin nefesini iyice enselerinde hisseden Avrupalılar’ın, Osmanlı İmparatorluğu’na karşı ilgisi daha da arttı.

16. yüzyılda özellikle İtalya, Almanya ve Avusturya’da Türkler’le ilgili imaj, bitip tükenmek bilmeyen savaşlar ve Osmanlılar’ın durdurulamaz ilerleyişinin verdiği dehşetle oluştu. Türk ilerleyişinin bir türlü durdurulamaması ve savaşlarda ardı ardına başarısız olunması Avrupa’da “Türkler’in yenilmez” olduğu anlayışını doğurdu. Din adamları Türkler’in, işlenilen günahlar sebebiyle Allah tarafından gönderilmiş bir ceza, Tanrı’nın gazabı veya Tanrı’nın laneti olduğunu söylüyorlardı. Osmanlılar, Tanrı’nın kırbacıydı. Bu yüzden Avrupa’da “Türkler’e karşı savaşmak Tanrı’yla savaşmaktır” diyenler çıkmıştı. Avrupalılar üzerinde öyle bir yılgınlık havası doğmuştu ki, bu dünyanın Türkler’in, ahiretin ise Hristiyanlar’ın olduğu söyleniliyordu. Türk korkusu tam bir kâbusa dönüşmüştü. Osmanlılar’ın ilerlemesi yaklaşan kıyametin habercisiydi.

Avrupalı yazarlar Türk korkusunu yenmek için kitaplar kaleme aldılar. Aydınlar, Osmanlı İmparatorluğu’nu nasıl yıkmak gerektiğine dair eserler yazdılar. Avrupalı aydınlar yazdıkları eserlerde Türk korkusunu azaltmak için uğraştılar. Erasmus bu konuda “Osmanlı İmparatorluğu’nun büyüklüğü insanları korkutmamalıdır. Roma ve Büyük İskender’in imparatorlukları da çok büyüktü ve yenilmez oldukları sanılırdı. Hâlbuki bugün yoklar. Yıkılıp gittiler.” demektedir.

“Deliliğe Methiye” isimli kitabı ile büyük şöhret kazanan Avrupa’nın ünlü düşünürlerinden Erasmus, “Utilissima Consultatio de Belloo Turcis Inferendo” isimli eserinde karanlık kökenli barbarlar olarak nitelediği

Türkler'in, Hristiyanlar arasındaki görüş farklılıkları sebebiyle Avrupa'nın önemli bir bölümünü fethetmiş olduklarını söyledikten sonra, artık esaret altında bulunan din kardeşlerinin kurtarılması gerektiğini belirtir. Erasmus, dini savaşı haklı bulmamakla birlikte, Hristiyanlığın varlığını sürdürebilmesi için Türkler'in yok edilmesi gerektiğini söyler.

Osmanlılar yaydıkları korku yanında bazı Hristiyanlar içinse "ümit" anlamı taşıyorlardı. Vergi yükünden ezilen veya dini anlayışını tam olarak yaşayamayan bazı Hristiyanlar ise krallık ve prenslik idaresi altında olmaktansa Türk idaresinde yaşamayı tercih ediyorlardı.

Türkler Avrupa'da bale, tiyatro, opera eserlerine, halk şarkılarına, şiirlere, hikâyelere de konu olmuşlardır. Bunun sebeplerinden biri, Osmanlı tehlikesine karşı halkı canlı tutmak ve Hristiyanlığa karşı olan tehdidi bertaraf edebilmek için siyasi bir kalkan yaratmak iken, diğeri Türkler'in gündemden hiç düşmeyen ve merak uyandıran bir konu olmasından dolayıdır.

Romanyalı Tarihçi Carl Göllner'in araştırmaları neticesinde vardığı sonuç, 16. yüzyılda Türkler'le ilgili Avrupa'da 2.463 kitap, broşür ve el ilânı basıldığıdır. Bu ilgi sadece belirli ülkelere mahsus değildi, Avrupa'nın hemen hemen her şehrinde Türkler'le ilgili yayın yapılıyordu. Frankfurt'tan Paris'e, Londra'dan Lyon'a, Roma'dan Prag'a, Venedik'ten Viyana'ya her yerde bu tür kitaplar basılmıştı. Osmanlılar'la ilgili en çok yayın Ausburg'da yapılmıştı. Bu şehirdeki 29 matbaada basılan kitap ve broşür sayısı 134'tü.

Almanca, Latince, İngilizce, İtalyanca, İspanyolca başta olmak üzere hemen hemen her Avrupa dilinde Osmanlılar üzerine basılmış eserlere rastlanmaktadır. 2.463 yayının 1.000 kadarı Almanca, 455'i ise Latince'dir.

Avrupalı aydınlar, bütün Hristiyanlar gibi koyu bir Türk düşmanıydılar. Birçok Avrupalı aydın Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl yıkmak gerektiğine dair eserler kaleme almışlardı. Bunun yanısıra aydınların eserlerinde Osmanlı idare tarzı örnek olarak da gösterilir. 16. yüzyılda Avrupa'da mutlakıyetçiliğin teorisyenlerinden Jean Bodin ve benzeri düşünürler Osmanlı İmparatorluğu'nun ideal bir siyasi sistemin örneği olduğunu söylüyorlardı. Giovio, Frense-Caneye, Busbecq gibi yazar ve düşünürler de Osmanlı askeri ve idari sistemini eserlerinde överler.

Osmanlı topraklarında görülen davalarda, ilgili işlerin hallini hızlandırmaya yarayan sadeliği, özellikle mahkeme işlemlerinin ve sonu olmayan davaların uzun sürmesinden muzdarip olunan Batı'da, Osmanlı

yargı yetkisinin en önemli avantajlarından biri kabul ediliyordu. Seyyahlar, Türk hukuku hakkında son derece olumlu olan gözlemlerini batı dünyasına sunarken, kendi hukuk anlayışlarındaki noksanlıklarını mukayeselerle dile getirmişlerdi. Avrupalılar, özellikle çabuk ve âdil hüküm verilmesinden etkilenmişlerdi.

Birçok seyyah ve elçinin üzerinde durdukları bu konu Papalık tarafından bile kabul edilmişti. Papa X. Leo'nun Özel Kalemi Kardinal Jakob Sadolet, 16. yüzyılın başlarında bir hukukçuya ilginç bir mektup göndermişti: "Türkler'in bizde hiç bilinmeyen bir geleneğini, yani hukuk davalarında konu dışına çıkmaktan kaçınmalarını ve tüm anlaşmazlıkları az sayıda kelimelerle ortadan kaldırmalarını övmekten kendimi alamıyorum. Hangi ölümlü, bizde sonunda bir hiçin büyük bir meseleye; masala benzer bir hadiseye dönüştürüldüğü en küçük hadiseler hakkında bile yığınlarca protokolleri ve belgeleri; devasa dosyaları gördüğünde öfkeye kapılmayacak kadar aklını kaçırmış; insanlıktan bu kadar uzak kalmış olabilir. Bu yazışmalar kalabalığının yalnızca dava üzerine dava; koparılır koparılmaz, yeni bir baş çıkartan bir Hidra (Mitolojide çok başlı yarı yılan, yarı insan figürü); ne Herkül'ün, ne Jüpiter'in yok edebileceği bir canavar yarattığını gördüğünde kim hayrete düşmez ki. Cinayeti ve katli, ailelerin yok oluşunu ve devletlerin çöküşünü doğuran veba budur".

Avrupalılar'ın şikâyetçi oldukları bu durum, Osmanlı yargı sisteminde yaşanmıyordu. Nitekim Avusturyalı Gerlach'ın seyahatnamesinde belirttiği gibi, Türkiye'de bir dava yüzünden 10, 20, 30, hatta 50 yıl mahkemelerde sürünmek gerekmiyordu.

16. yüzyılın ikinci çeyreğinde Türkiye'ye gelen ünlü Fransız şarkiyatçı Guillaume Postel'e göre Osmanlı Sultanı kısa ve özlü mahkeme biçimi ve önlemleriyle vatandaşlarını kanunî haklarını koruma altına almıştı. Postel, eserinde Avrupa'da var olan sistemi eleştirip, sonu gelmeyen mahkemelerden, yazışmalardan bahseder. Mahkemelerin sonuçlanmamasının sürekli yeni davaların açılmasını sebep olduğunu söyleyen Postel, Fransız mahkemelerini Türk adaleti ile karşılaştırdığında, utanç duyduğunu itiraf eder. İngiliz Kralı meşhur Sekizinci Henry bile iddialara göre, Kanunî Sultan Süleyman'ın kanunlarını kendisine aktarmaları için güvendiği adamlarını Türkiye'ye göndermiştir.

1522 yılına ait "Türk kitabında" da Osmanlı ve Avrupa yargı sistemi karşılaştırılır. Kutsal Roma-Cermen İmparatoru'nun "eşitlik ve adalete dayanarak hüküm vermesinden çok, güçlünün yanında yer aldığı" ifade

edilir. Fransız Jean de Villamont ise oldukça iğneleyici bir şekilde, Hz. İsa'ya inancın eksikliğine rağmen, bu durumun Türkler"i âdil ve medenî olmaktan alıkoymadığını vurgular. Osmanlı adalet sisteminin Avrupa'ya önemli bir etkisi o dönemde hakim karşılığında kullanılan "kadı" isminin Almanca'ya girmesi ve bugün bile kullanılmasıdır. Leyla Coşan, "Alman Dilinde Kadı Sözcüğünün Yeri" isimli makalesinde bu konuyu teferruatlı olarak ele almıştır.

Osmanlı yargı sistemini inceleyen Avrupalılar, kadıların yetkilerini de eserlerinde anlatmışlardır. 16. yüzyılın ilk çeyreğinde esir olarak Türkiye'de uzun süre yaşayan Giovanantonio Menavino, kadının önemli önemsiz herşey hakkında hüküm verme yetkisi ve gücünden bahseder. Menavino eserinde örnekler vererek kadının yetkilerini ve adaletini anlatır. Kadının şehrin hâkimi olduğunu tüm şehri gözetleyip, satışlarda, ölçü birimleri ile oynamak suretiyle, haksızlık yapıldığını gördüğünde satıcının malına mülküne el koyup, kanunun gereğine göre cezalandırdığını anlatır. Fransız Guillaume Postel ise en ücradaki köyün bile sınırsız yetkilere sahip olan kadının bütün kanunları en iyi şekilde bilmesinin beklendiğini anlatır.

Ardı ardına kazanılan başarılardan dolayı ortaya çıkan "Yenilmez Türk" imajı ilk olarak 1565'te Malta kuşatmasında başarısız olunmasıyla sarsılmaya başladı. Osmanlılar'ın 7 Ekim 1571'deki İnebahtı Deniz Muharebesi'ni kaybetmeleri, Avrupalılar'ın kendilerine güvenlerini sağladı.

Örnek Devlet

Rusya, 16. yüzyılda Korkunç İvan zamanındaki askeri teşkilatlanmasında Osmanlı ordusundan etkilendi. Osmanlı ordusundaki disiplin ve liyakat sistemi örnek alındı.

Yalnızca Rusya değil Avrupa'daki birçok farklı devlette de Osmanlı ordusunun tesirleri görülür. Uzun süre savaşlarda süvari birlikleri ön plandaydı. Yeniçeriliğin kuruluşuyla birlikte savaşlarda piyadeler ön plana çıkmaya başladı. İspanyollar, Şarlken döneminde Osmanlı ordusundan ilham alarak "tercios" birliklerini kurdular. İspanyollar ile evlenen İtalyan kadınlarının çocuklarına askerde "yeniçeri" deniliyordu.

Macarlar, 15. yüzyılda "Hussar" adı verilen hafif süvari birliklerini Osmanlı timarlı sipahilerini örnek alarak kurmuşlardı. Osmanlı ordusunu en çok taklit edenlerden biri de Polonyalılar'dı. Polonya ordusu kullandığı kılıca kadar birçok silah ve sistemi Türk ordusundan örnek almıştı.

Kanunî'den Kalan

Kanunî döneminde doğu sınırlarının fazla tehdit almaması ve Avrupa'da gelişen şartlarlardan dolayı asıl hedef batı olmuştur. Kanunî döneminde Habsburg İmparatorluğu akrabalık bağlarıyla Avrupa'nın önemli bir kısmına sahipti. Onların önünde direnen tek güç Fransa ve İngiltere idi. Osmanlılar'ın Avrupa'daki bu mücadeleye karışmaları siyasi dengenin yeniden kurulmasını sağladı. Fransa ve İngiltere gibi milli monarşiler, Osmanlılar'ın, Habs-burglar'a karşı mücadeleye girmesiyle hayat hakkı bulabildi. Yine bu dönemde Avrupa'da ortaya çıkan reform hareketleri de koyu bir Katolik devlet olan Habsburglar'a karşı gelişebilmesini, Osmanlılar'ın Şarlken'e karşı yaptığı askeri baskıya borçludur. Osmanlılar'ın, Habsburglar'ın Alman kanadını yıpratmaları sayesinde Protestanlık Almanya'da yayılabildi.

Habsburglar'ın Afrika'yı ele geçirmeleri de, bu bölgelerdeki Türk korsanlarıyla Osmanlılar'ın işbirliği yapması sayesinde önlendi. Bu dönemde Barbaros'un kaptanıderya yapılması ve izlenen sistemli deniz siyaseti sayesinde Osmanlılar, Akdeniz'de biz de varız diyerek Habsburglar'ın İspanyol kanadını Kuzey Afrika'dan uzaklaştırdılar. Kuzey Afrika'nın Hristiyan olma tehlikesi bu bölgelerin (Cezayir, Trablusgarb, daha sonraki tarihlerde Tunus ve Fas) Osmanlılar tarafından fethi veya nüfuz altına alınmasıyla ortadan kalktı. Akdeniz'de ve Kuzey Afrika'da hakimiyet kuramayan Habsburglar bütün dikkat ve güçlerini Atlantik ötesindeki yeni sömürgelerine kaydırdılar.

Birinci Selim zamanında Anadolu için önemli bir tehlike olan Safevîler sindirilmişti. Kanunî döneminde mecbur kalınmadıkça veya önemli bir fırsat çıkmadıkça İran üzerine sefere çıkılmadı. Bu dönemde esas hedef batı ile olan münasebetlerdi. İlk İran seferine 1533'te çıkıldı. Ancak iki ordu ile çıkılan Irakeyn Seferi Makbul/Maktul İbrahim Paşa'nın hatalarından dolayı istenilen neticeyi vermedi. Daha sonra 1548 ve 1553'te çıkılan iki İran seferi Özbeklere ve bölgedeki diğer Sünni Müslümanlar'a yardım etme ve Osmanlı topraklarına saldıran Safevîler'e cevap verme amacıyla yapılmıştı.

Kanunî döneminde 29 Mayıs 1555'te imzalanan Amasya Antlaşması iki devlet arasında imzalanan ilk resmi antlaşmadır. Bu antlaşmayla, Osmanlılar fethettikleri toprakları resmen ilhak ettiler ve Safevîler'le 40 yıldır süren kötü ilişkilerin yerini 1578'e kadar sürecek bir barış dönemi aldı.

İran seferlerinin en önemli sonucu Irak'ın ve Doğu Anadolu'nun Osmanlılar'ın eline geçmesidir. Safevîler, Çaldıran mağlubiyetinden aldıkları ders ile devamlı olarak meydan savaşından kaçtılar. Bu yüzden de onları ortadan kaldıracak bir darbe vurulamadı. Safevîler'in devamlı surette meydan savaşından kaçmalarına rağmen ağır bir ordu ile üzerlerine gidilmeye devam edildi. Bu bölgede rahat hareket edip, sonuç alabilecek daha hafif ve hareketli birlikler oluşturulamadı. Rumeli bölgesinin askeri harekât için uygun altyapısı doğuda bulunmuyordu. Doğuda uygun bir altyapı ve iaşe-ikmal sistemi kurulamadı. Ayrıca Safevîler'i doğu tarafından sıkıştıracak olan Özbeklerle iyi bir iletişim de tesis edilemedi. Ele geçirilen yerlerin ahalisinin Osmanlılar'a sıcak bakmaması yüzünden de fethedilen yerlere uzun süre hakim olunamadı. Bu yüzden Osmanlılar, İran'ı tamamıyla fethedemediler. İran tamamıyla alınamasa da, Irak'ın fethi ile Hint ticaret yollarının kontrolü önemli ölçüde Osmanlılar'ın eline geçti.

Safevîler'le yapılan mücadele imparatorluğun dini-siyasi anlayışının değişmesine yol açtı. Osmanlı İmparatorluğu, Sünni dünyanın temsilcisi olma sıfatıyla Safevîler'le mücadele ederken, Hanefi fıkhını bütün ülkeye yaymaya teşebbüs edildi ve heteredoks unsurlara eskiden olduğu gibi müsamahalı bakılmadı. Hukuk sistemi de bu anlayışa uyduruldu ve zamanla Osmanlı ülkesindeki Türkmenler'in tepkilerine yol açacak bir tutuculuğa ve katılaşmaya gidildi. İki devlet arasındaki siyasi mücadele yüzünden mezhepler arasında bir uçurum meydana gelmiştir.

HÜRREM SULTAN

Batılı tarihçiler tarafından genelde Roxelana, Rossalane, Roxa,Roza, Rossa ve Ruziac adları ile bilinen Hürrem Sultan'ın aslen nereli olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Hayatının bu ilk dönemi sis perdesi ile kaplı olmasına rağmen Osmanlı tarihine damgasını vurdu. Yarmelonko, "Roxolana'nın Osmanlı imparatorluk hareminde doğuşu bir meteorun veya parlak bit kuyruklu yıldızın gece karanlığında parlamasına benzetilebilir" der.

Avrupalı araştırmacılar ve tarihçiler Hürrem Sultan'ın Rus kökenli olduğunu söylerler. 16. yüzyılın ortalarında Kırım'daki Litvanyalı bir büyükelçi olan Mikhail Litvin (Mikhalon Lituan) kroniğinde, "Türk imparatorunun aşkı, veliaht ve en yaşlı şehzâdenin annesi, bir zaman önce bizim topraklarımızdan kaçırılmıştı" der.

Venedik Elçisi Navagero'ya göre Hürrem Sultan, "Rus ulusundandı, majesteleri tarafından o kadar sevilmişti ki Osmanlı hanesinde daha yüksek kudrete sahip hiçbir kadın olmadı. Hoş, mütevazı, Büyük Efendi'nin tabiatını çok iyi bilen biri" idi. Yine Venedik elçilerinden Trevisano da Hürrem Sultan'ı Rusyalı Sultan olarak adlandırır.

Bu konuda bir araştırma yapan Galina Yermolenko[21], "Roxolana'nın Ukraynalı'dan çok Rusya kökenli olduğuna dair kanaat Roxolana ve Rossa kelimelerinin yanlış yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Erken modern dönmem Avrupa'sında Ruthenia eyaleti (veya Rutenya) Batı Ukrayna'yı işaret etmekteyken bu isim değişik zamanlarda Kırmızı Rusya Galiçya veya Podolya (günümüzde doğu Podolya Polonya yönetimindedir) olarak anılmıştır. Günümüz Rusyası ise Moskof veya Moskof Rus veya Moskova Dükalığı olarak anılmaktaydı. Antikçağ'da Roxolani göçebe Sarmatyalı bir kabile ve Dinyester Nehri yakınlarındaki yerleşimler için kullanılmaktaydı" diye Hürrem Sultan'ın Rus zannedilmesinin sebeplerini açıklar. Avrupalılar'ın "Rutenyalı bakire" anlamına gelen Lehçe bir terimden dolayı, Hürrem Sultan'ı Roxelana olarak zikrettikleri de rivayet edilir.

1621-1622'de İstanbul'da bulunan Lehistan Elçisi Samuel Twardowski'ye göre Roxolana, Dinyester üzerindeki Lvov'a yakın bir kasaba olan Rogatin'inden (Rohatyn) Ortodoks bir rahibin kızıdır. Bukovina bölgesinin eski bir halk şarkısına göre ise genç ve güzel Nastusenka (Küçük Anastasia) Tatarlar tarafından Rohatyn'den kaçırılarak,

sultanın haremine satılmıştı. Eski Ukrayna geleneğine göre Roksana’nın adı Anastasia Lisowska’dır ve Gavriil ve Aleksandra Lisowski’nin kızıdır. Ancak bu ismin kurgu olduğunu ve 19. yüzyılda icat edildiğini de söylenir.

Kanunî'nin Gönlünü Fethetti

Hürrem Sultan, Tatarlar tarafından Dinyester üzerinde Lvov yakınındaki yaşadığı yerden esir alınmıştı. Daha sonra hangi yolla Harem'e alındığı tam olarak bilinmiyor. Manisa'da mı Kanunî'nin Harem'ine girdi, yoksa İstanbul'da mı tam olarak çözülememiştir. Harem'e alındığı zaman yaşının 14-17 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Yüzünde daima bir gülümseme havası olduğu için yeni bir isim verilirken bu özelliğinden ötürü Hürrem adı verilmiştir. Bedenen çok da güzel olmasa da zekâsı ve farklı bir çekiciliği olduğu için kısa zamanda Harem'de öne çıkmayı ve Kanunî'nin gönlünü kazanmayı başardı.

Ukrayna ve Leh efsaneleri, Kanunî'nin gönlünü fetheden Hürrem Sultan'ın güzelliğini methederken Venedik elçileri sultanın hasekisinin özellikle güzel olmadığını ancak Hürrem Sultan'ın daha çok zarif, şık ve mütevazı olduğunu ifade ederler. Hürrem Sultan'ın parıldayan gülüşü ve eğlenceli mizacı kendisini karşı konulmaz kılmış ve kendisine "eğlenceli, gülen, şen" manasına gelen Hürrem ismini kazandırmıştı. Hürrem Sultan güzelliğinden çok zekâsı, iradesi, sohbeti, şarkı söylemesi ve müzik yeteneği ile öne çıkmıştı.

Kanunî ile Hürrem'in arka arkaya çocukları olacaktı. 1521'de Şehzâde Mehmed doğdu. Kanunî artık Hürrem Sultan'dan başkasını görmüyordu. Bassano, Sultan Süleyman'ın sultanların eski geleneğini gözardı edip, bir dizi cariye almadığını, tersine Hürrem Sultan'a olan bağlılığını korumak için, Harem'deki güzel cariyeleri bakireyken evlendirdiğini söyler. Uzun süre Osmanlı topraklarında yaşayan ve Kanunî dönemiyle ilgili bir kitap kaleme alan Luigi Bassano eserinde "Sultan'ın eşi Hanım Sultan'a ve ondan olan oğullarına karşı duyduğu sevgi ve onların yaşadığı yer" başlığı altında bu aşkı şöyle anlatır:

"Hanım Sultan Rus milletindendir, zamanında cariye olduğundan İbrahim Paşa tarafından Sultan'a armağan edilmiş, Sultan onu eş olarak almıştır. Sultan ona karşı o derecede sevgi gösterisinde bulunuyor ki bütün tebaasını çok şaşırtıyor. Öyle ki Hanım Sultan'ın ona sihir yaptığını söylerler ve onu cadı diye adlandırırlar. Bu yüzden yeniçerilerle birlikte bütün saraylılar ona ve aynı şekilde oğullarına karşı nefret güderler. Fakat Sultan'ın onu böyle sevmesinin nedeni hakkında hiç kimse konuşmak istemez, ben Hanım Sultan ve oğulları hakkında daima kötü konuştuklarını duymuşumdur. Aynı zamanda birinci oğlu ve reddettiği annesi ile ilgili

olarak iyi şeyler söylerler. Bu birinci oğlunun sarayı da babasınınki kadar olağanüstü güzelliktedir. Kendisi, dediğim gibi Amasya'da, neredeyse İran sınırında yaşar. İlk oğlu olan Sultan Mustafa ve Hanım Sultan'ın adları özgürlükçü ve son derece dürüste çıkmıştır. Onun yanında bulunan annesi de ona kendisini halka sevdirmeyi öğretir. İkinci Hanım Sultan'ın birinci oğlu ölmüştür, eskiden Karaman Sancakbeyiydi. Sultan bu olaydan kaynaklanan büyük acısını sergilemiştir ve yasını göstermek için de halk arasına siyah giysilerle çıkmıştır. Diğer oğlu antik Truva şehrinin aşağısında sekiz günlük mesfadede bulunan Manisa Sancağı başındadır. Üçüncü oğlu ise kamburdur ve onu Sarayı'nın içerisinde kapalı tutar çünkü onun görülmesini istemez. Ayrıca çok güzel olan bir kızı da var, adının Mihrimah olduğunu duydum, onu Illirialı olan ve paşa unvanı verdiği esiri Rüstem ile evlendirmiştir".

Hürrem Sultan, kendisine aşık olan Kanunî'nin yanına başka bir kadın sokmamayı başarmıştı. Venedikli elçiler, bir valinin biri sultana diğeri de valide sultana iki güzel Rus kızı verdiğini, cariyeler saraya gelince, çok kıymet verdiği ikinci karısı Hürrem Sultan'ın çok mutsuz olup, ağlayarak kendini yerden yere attığını anlatırlar. Kanunî bu gelişme üzerine kendine verilen kızı da sultana vermiş olan valide sultanın üzülerek cariyeyi geri alıp, bir valiyeye gönderdiğini, padişahın da aynı şekilde hareket ettiği rivayet edilir. Elçi bu cariyelerden birinin bile sarayda kaldığı takdirde, Hürrem Sultan'ı üzüntüsünden öleceğini de söyler.

Hürrem Sultan’ın Mektupları

Kanunî’den bir çocuk dünyaya getirdiği zaman dönemin uygulamasına göre Harem’den ayrılması gerektiği halde Hürrem Sultan Harem’den çıkarılmadı. Hürrem Sultan, Şehzâde Mehmed’i 1521’de, Mihrimah Sultan’ı 1522’de, Şehzâde Abdullah’ı 1523’te, Şehzâde Selim’i 1524’te, Şehzâde Bâyezid’ı 1525’te doğurdu. Şehzâde Abdullah üç yaşındaşken vefat etti. Hürrem Sultan son çocuğu olan Şehzâde Cihangir’i ise 1531’de doğurdu. Ancak bu şehzâde kamburdu. Bu yüzden saraydan ayrılmadı. Hürrem Sultan, Kanunî sefere gittiğinde de yazdığı devamlı mektuplarla padişaha kendisini unutturmamıştı.

Hürrem Sultan, Kanunî’ye yazdığı mektuplarda “Saadetim yıldızı sultanım, benim sultanım, benim padişahım, şahım sultanım, iki gözümün nuru sermayesi, benim yüzü Yusuf’um” gibi ifadeler kullanıyordu. Hürrem Sultan, Kanunî’den mektup alınca sevincini yazdığı mektuplarda mısralara döküyordu. 1526 Mohaç seferi sırasında şu mektubu göndermişti[22]:

“Canımın Parçası Sultanım,

Latif sabah rüzgârı gibi merhamet artırdığı için namlı; Gönül alıcı şeker dudakları kavuşturduğu için selâm; Dualar ki, âşıkların sesi gibi yangı dolu; Övgüler ki, arzu ve şevk kelimeleri gibi ateş tutuşturucu; Arzular ki, melek görünüşlülerin omuzlarından aşağı dökülen saçlar gibi uçsuz; Riyasız sevgiler ki, selvi boyluların yanakları gibi temiz nurla nurlanmış; Hislenmeler ki, lâle yanaklıların sünbülü gibi vefa kokuları ile kokulanmış; Yakarışlar ki, sancağın ucundaki alem gibi başı gökyüzüne yönelmiş; Övmeler ki, Yardım edici hazret-i Allah’ın makbul tuttuğu mücahidlerin “Allah Allah” tekbirleri gibi; Işıltılı tesbih edici parlak yıldız kafileleri ve parıltılı “âh” topluluğuyla en yüce Melik’e hediye ve sonsuzluğa mensup olan mahfile armağan kılındıktan sonra, âlemi süsleyen parlak kalpliye ki, yüce zatları ateşli gözlerimin mutluluk nurunun sermayesi ve gizli sırlarımı bilendir. Gamlı gönlümün rahatı, yaralı kalbimin merhemi, o ki, aşkı gönlümün tahtına sultandır. Madem ki, dünya mutluluğunu verdi, ben onun kölesiyim. Yüzbin yürek yangısıyla birlikte arz olunur ki; Benim yüksek cennet bostanının fidanı sultanım. Bu çaresiz tarafından zerre kadar hal soracak olursanız, İlahî yâ Yardım edici Allah! yardım senin dergahındandır. Bu gün zalim ve uygunsuz felek benim gibi dertliye zulüm edip canıma türlü türlü ayrılık hançerleri sapladı. Bu benim miskin gözümün yaşına bakmadığı gibi, kıyamet gününü de aklına getirmeyip, siz

yüce sonsuzluk cennetinin çiçeğini benden ayrı düşürdüyse, rahatım zahmete, gençliğim tasaya, diriliğim yok olmaya yüz tuttu. Dünki gün feryat ve figanımın iniltisinden insanlar ve cinler çok yandılar. Muhtemeldir ki, gözyaşıma Allah'ın rıza lütfu yetişip, siz aziz ömrümü yine bana nasip kılar da bu kadar ayrı kalmamdan beni esirger. Yâ Âlemlerin Rabbi! Benim Yusuf yüzlüm, şeker sözlüm, hoş edalı sultanım. Allah'ın dergâhına yüzümü süpürge edip, öyle yalvarırım ki, sizi benden ömren ayırmak sözü yok olmakla kalmasın, mübarek endamını yine tez zamanda bana göstersin. İlahî, "bizi ayrılıktan kurtar". Eğer denizler mürekkep, şu ağaçlar kalem olsaydı, bu ayrılığın açıklamasını nasıl yazarlardı. Her kim ayrılığa düşenin hâlini bilmeyi dilerse, Yusuf Sûresi'ni okusun. O sûre onu tam yorumlar. Benim sultanım, canım, melek yüzlü nurum. Şu anda, sihir eserleri gösteren sevgilinin kalem damlalarının tuhaflıkları ve mucize gösteren yontulmuş kalem nağmelerinin rağbet edilen hediyesi, yani benzersiz yazı ve üstün sözlü, cana rahatlık veren, su gibi akıcı, tatlı sözlü yüce hitabınız, Allah'ın beratı ve gökyüzüne ait gelen tuğra gibi, mutluluk tacı gibi, ikbal ufkundan inerek ikram edildi. Baştan ayağa arzu edilen ibarelerle, o günün parlak sahibi yüce zatın selamet haberlerini işitince, o zamanın bana nasıl göründüğünü Allah bilir. Sanki mübarek ağzınızdan söz işittim. O sözlerden gözümün pınarı, yüreğimin derdine saz ve kanun olup yüzümün üzerine aktı. Allah'a türlü türlü şükürler edilip fazlaca sevinç ağlamaları oldu ki, kıyamete dek bunun şükrüyle meşgul olunsa, hakkından gelmek ihtimali yoktur.

Beyit:

Okunduğunda gözümün yaşı aktı sevinçten

Meğer ki, gönlümün derdinden, ona yardım ettiniz.

Doldurup sadık hatır cevherleri ile,

Gönül hazinesini arzu mahzeni ettiniz.

Benim gözümün nuru sultanım. Gece yoktur ki, âhımın ateşinin kıvılcımından âlem tutuşmasın, sabah yoktur ki, gün yüzünüzün şiddetli arzusuyla ağlamamın feryadından gökler yarılmasın.

Beyit:

Günümü gece gibi kararttı ey hasret ateşi

Güç olur ayrılık, ah ayrılık, vah ayrılık.

Benim mutluluğum. Bazen Mecnun'a benzeyen, sihir aynası gibi, nur dolu gönül şenliğinize rağbet ederim. Bazen de, ay ışığı gibi nurlu çehrenizin eğlencesine talip olurum.

Beyit:

Yıldızım düştü benim, o parlak aydan ayrı

Zerreye beka olmaz, parlak güneşten ayrı

Ah ki, canımın ayrılığı zor imiş,

Güzel yüzlü sevgilinin tasasının gamı zor imiş.

Benim sultanım, ayrılık yanmasına sınır yoktur. Şimdi, siz de bu dertliyi bağışlayıp, yüce mektubunuzu bu tarafta çok bekletmeyesiniz. Bari onunla canım rahat bula. Benim sultanım, sormuşsunuz ki, eğer yazımı okumuş olsan, daha fazla hasretler yazardın. Şimdi benim sultanım, bu kadar yeter, canıma tesiri çok oldu. Özellikle yüce mektubunuz okunduğunda, kulunuz Mir Mehmed ve cariyeniz Mihrimah ayrılık gözyaşları dökerler. Onların gözyaşları beni deli etmiştir. Sanki ortada yas vardır. Önce benim sultanım, kulunuz Mir Mehmed ve cariyeniz Mihrimah; Selim Han ve Abdullah, türlü türlü selamlar edip ayağınızın tozuna yüz sürerler. Daha sonra, paşaya küskünlüğüm hakkında sorulmuş. Yüce Allah'ın izniyle kavuşmak nasip olursa, o işitilir. Hâlen biz de paşaya selamlar ederiz, kabul edeler. Baki, iki dünya mutluluğu muhakkak olsun.

Değersiz Cariyeniz

Hürrem

Ve sonra, benim sultanım, benim canımın parçası Sultan Mustafa'ya selam gönderirseniz, benim kâğıdımı da gönderesiniz. Ayrıca Siyavuş kulunuz mübarek ayağınızın toprağına yüz sürer".

Büyük Aşk’ın Şiiri

Kanunî Sultan Süleyman, 16. yüzyılın en büyük hükümdarıydı. Avrupa’nın her tarafında fermanı hüküm süren bir hükümdar, ordusunun başında zaferden zafere koşan bir mareşaldi. Büyük bir devlet adamı ve komutan olan Kanunî, gönlünü ise Harem’deki bir güzele Hürrem Sultan’a kaptırmıştı. Zafer mutluluğu kadar aşkı ve ayrılığın ızdırabını da bilen bir hükümdardı. Yıllarca sefere çıktığı için aşkından uzak kalmış ve ayrılık acısını,

Sorma aşkın hâletin Mecnun’a divânedir

Açma aşkın sırrını Ferhâd’a efsânedir

Sor bana aşkın rumuzun sana takrir eyleyem

Can u baş terkin urur âşık heman pervânedir

şeklinde mısralara dökmüştü. Kanunî’nin Hürrem’e büyük bir aşkla bağlı olduğu, seferler esnasında ona yazdığı mektuplardan ve şiirlerinden açıkça anlaşılır. Kanunî büyük zaferleri ile dünyanın en büyük komutanlarından biri olurken, Hürrem Sultan’a olan büyük aşkıyla da dünya aşk tarihinin en büyük aşıklarından biri olmuştu.

Kanunî, ise kalbinin kraliçesi Hürrem’e yazdığı şiirlerde aşkına “Benim İstanbul’um, benim Karaman’ım, benim Bağdad’ım, benim Horasan’ım” şeklinde hitap ediyor, Hürrem Sultan’ın ülkeler kadar değerli olduğunu ifade ediyordu:

Kanunî, Hürrem Sultan’a aşkını asırlar sonra bile hayran olunacak bir şekilde ifade etmişti[23].

Abîrüm anberüm varum habîbüm mâh-ı tâbânum

Enîsüm mahremüm varum güzeller içre sultânum

(Miskim, anberim, varım, sevgilim, parlak ayım.
Yakınım, sırdaşım, varım, güzeller içinde sultanım)

Hayâtum hâsılum ömrüm şarâb-ı kevserüm adnüm
Bahârum behcetüm rûzum gülüm ey verd-i handanum

(Hayatım, mahsulüm, ömrüm, kevser şarabım cennetim
Baharım, sevincim, günüm, gülüm ey gülen gülüm)

Çenârum seyr ü seyrânum gülistân ile bustânum
Merâmum dürr-i şehvârum sabahum sohbetüm şâmum

(Çınarım, seyrim, seyrânum, gül bahçesi ile bostanım
Arzum, en değerli incim, sabahım, sohbetim, akşamım)

Neşâtum işretüm bezmüm çerâgum neyyirüm şem’üm
Turunc u nâr u nârencüm benüm şem’-i şebistânum

(Sevincim, eğlencem, meclisim, çıram, güneşim, mumum
Turuncum, narım, portakalım, benim yatak odamın mumu)

Hıred-mendüm hüdâ-vendüm nihânum zâhir ü pendüm
Kubâdum Husrevüm mîrüm cihân iklîmine cânum

(Akıl sahibim, efendim, gizlim, açığım, öğüdüm.
Sultanım, padişahım, emirim, cihan ülkesine canım)

Nebâtum şekkerüm gencüm bu âlem içre bî-rencüm
Azîzüm Yûsufum vanım gönül Mısrındaki hânum

(Nebatım, şekerim, hazinem, bu âlem içinde huzurum.
Azizim, Yusufum, varım, gönül Mısırındaki hanım).

Sitânbulum Karamanum diyar-i mülket-i Rumum
Bedehşânum ü Kıpcagum ü Bagdadum Horasanum

(İstanbulum, Karamanım, Osmanlı ülkem.
Bedahşanım,Kıpçağım, Bağdadım, Horasanım).

Saçı varum kaşı yayum gözi pür-fitne bîmarum
Ölürsem boynuna kanum meded hey nâ-Müselmanum

(Saçı varım, kaşı yayım, gözü fitne dolu baygın bakışlım
Ölürsem boynuna kanım, yetiş ey Müslüman olmayanım)

Kapunda çünki meddâhum seni medh iderem dâyim
Yürek pür-gam gözüm pür-nem Muhibbi'yem hoş-elhânum

(Madem ki kapında övgüler yapanım, her an seni överim.

Yüreğim gam dolu, gözüm yaş dolu, Muhibbiyim, hoş nağmeler çıkaranım)

Sakal'dan Bir Tel

Kanunî, sefer için gittiği yerlerden Hürrem Sultan'a mücevher, kumaş, kürk gibi hediyeler ve bazı zamanlarda da sakalından bir tel göndererek eşinin gönlünü alıyordu. Hürrem Sultan, Kanunî'den mektup alınca sevincini yazdığı 1526 Mohaç seferi sırasında yazdığı mektubunda şöyle ifade ediyordu[24]:

"Sultanım Padişahım,

Şu dualar ki, onun yeşil bahçeleri, sevenin ve sevilenin yüzü gibi, muhabbet gösteren gönül çekici değeriyle güzel görünüş doludur. Ve şu övgüler ki, onun hüzünlü gözünün beyazı gibi ağzına kadar şevk veren şarap ile doludur. Dertlilerin seher vaktindeki âh kafilesi hasret köşesinde ve ayrılık diyarının kalp sahiplerinin figan topluğu ile birlikte saadetimin yıldızı, sultanımın yüce huzurlarına armağan kılınır. Dert köşesinde şaşkın, hasret zaviyesinde kimsesiz ve dermansız kalan biçare tarafından "Allah mutlaka büyük yaratıcıdır" sözü gereğince lütuf dalgaları ile çalkanmış ve hoşluk grupları yığılmış olup, şaha yakışır sınırsız deniz ve hükümdara yakışır uçsuz deryanıza hatırlatıp bu değersiz dertliyi soracak ve bu kıymetsiz kederliden haber almayı isteyecek olursanız, benim, iki cihan gibi Âlemlerin Yaratıcısı'nın emri ile yaratılanlar içinde isteğim, ömrümün baharı, padişaha ait inci kabı ve gönül okşayıcı, rağbet edilen şanınızdır. Yani saadet rüzgârınızın korumasıyla istendiği üzere kıyas buyurula. Kaldı ki, bu kalpler dünyası Kaydâfe[*1]gibi zavallı canını bin dertle birlikte batırmayı kastetmiştir ki, açıklamasında diller şaşkın kalıp, kalemlerin dili mest olur. Bu derde gönüller ve kalpler takatsiz kalır. Ama ol selvi boylunun sohbetleri bu miskin gönüle hatırlattırılıp, gönül tesellisi meydana gelir. Ayrılık içinde kalmış iniltili ömür, biraz ondan hayat eseri bulur. Allah'a türlü şükürler ki, gönlü ayna gibi yaratıp her an ve her dakika yüce hayaliniz, yüce endamınız ve şeker sözlerinizi o ayna içinde bana nasip kılıp biraz can verir.

Beyit:

Ey saba rüzgarı, sultanıma inlemede ve kederde diyesin

Gül yüzü olmadıkça işi bülbül gibi figan diyesin

Ayrılığında sanma gönül derdine dermanın yeter,

Bulmadı kimse onun derdine derman diyesin.

Kederin eli dert kılıcıyla delip yüreğimi

Ney gibi, ayrılıkla hasta ve inlemede diyesin.

Benim aziz ömrüm, kendiniz gibi, lütuf ve ihsanı herşeyi kapsayan şanı yüce Allah dergâhından sadıkane rica ve uygun beklenti budur ki, bu değersizinin gece gündüz gönül saflığı ile, yüksek gayretle olan niyazıma, hüzünlü iniltime ve gözümün yaşına, kederli gönlüme, ah ü zarıma ve yanışıma lütfundan merhamet kılıp, yine o parlak güneşten daha aydınlık güzelliğinizi ben dertlinize bir şekilde kısmet ede ki, artık bir daha ayrılığa yol olmayıp, gece gündüz o temiz ay ışığı diyarına karşı pervane gibi hayran olup gönül ferahlıkları ola.

Benim sultanım, can u gönülden sevgili şahım. Ruhumun ferahı. Dünyada ve ahiretteki umudum. Ölmez olan hazret-i Allah, şerefli zatınızı bütün elemlerden ve hoş varlığınızı cümle hastalıklardan uzak tutup, kendi sınırsız lütuflarına ve habibinin yüzü suyu hürmetine ve evliyalar büyüklüğüne yaklaştırıp, sizi kötü âdetli, rezil kâfirlerin üzerine uğurlu çehreniz ve yüce bayraklarınızla galip ve muzaffer kılıvere. Âmin. Ya yardım edicilerin hayırlısı!.

Benim sultanım, hâlen sevinç veren güzel hitabınız ve misk kokulu şeref saçan manevi kitabınız ile ben cariyenizi topraktan kaldırmayı kast buyurduğunuz yüce saatte ve uğurlu zamanda gelerek mutluluk verdi. Sayfalarının şerefi, yücelikleri temiz olup baş üzerine tac kılıp, mübarek dönüş vaktiniz için kıymetli inciler ve parlak la’ller yerine kanlı gözyaşlarımı saçıp bu kederli gözlerimizi nurla doldurdu ve mahzun gönlümüzü sevinçli kıldı. Benim saadetimin günü, daima gönül okşamalar ve gönül almalardan geri durulmaya. Ve sonra, Mekketu’llah’tan bir aziz kimse gelip: “manevi âlemde peygamberimizi –Allah’ın selamı üzerine olsun- gördüm” dedi. Varlıkların övüncü buyurmuş ki: “Bu isimlerin yazılı olduğu bir gömlek kes de, gaza sırasında ben ona giydireyim”. O kişi emre uyup vasiyeti yerine getirdi. Size ulaştırırım. Şehri teftiş etti. En son Emre Koca’ya götürdü. Emre Koca da bize gönderdi. İşte ben de size gönderdim. Yüce Allah aşkına ve Resulu’llah hürmetine onu giymekten geri durmayasınız. Ve sonra Mustafa kulunuz, Mir Mehmed kulunuz, Mihrimah cariyeniz, Selim Han ve Abdullah kullarınız hazretinize senalar edip, mübarek başmağınıza yüz sürerler. Umulur ki, reddolunmaya. Ve sonra Gülfem cariyeniz binlerce niyazla selamlar edip mübarek başmağınıza yüz sürer. Baki, kulların Rabbi iki cihan mutluluğunu muhakkak etsin.

Değersiz cariyeniz

Yan tarafta:

Ve sonra, ben ve Gülfem cariyenize bir kutu kolonya[*2] ile 60 filori (altın) göndermişsiniz. Gözlerim karardı. Çabucak o bir kutu kolonyayı yedim. Gel gör ki hâlim nasıl oldu. Evimizde konuk da vardı. Ne söylediğimi bilmeden gün boyu uyukladım. Kimi burnuma fiske vurur, kimi el çırpıp maskara olur. Her yerde siz beni maskara ettiniz. İnşaallah buluştuğumuzda söyleşiriz. Ayrıca ben câriyenize ant verip kadının harçlığından sormuşsunuz. Şimdi, ben ona ant verip sordum, demedi. Vardım Envar'a sordum. Dedi ki: "500 filori kaldı". Böylece düşünün. Ama bu sözden kadının haberi yoktur. Ve sonra, kardeşim paşa hazretlerine selamlar ederim. Siyavuş mübarek başmağınıza yüz sürer, hazreti sultanım".

Hürrem Sultan, seferler sırasında bile Kanunî'yi boş bırakmamış, yazdığı mektuplarla iritibatını hiç kesmemişti. Ayrılık hasretini, muhtemelen 1534'teki İran seferi sırasında "Bir daha görmek nasip ola mı âlemde seni, Eşiğine bari bir kez yüzümü sürsem, fazlasını istemem" diye mısralara da dökmüştü[25]:

"Sultanım Hazretleri,

Canımın parçası sultanım hazretlerinin mübarek şerefli ayağı topraklarına bu çirkin yüzümü sürdükten sonra, benim aziz canım, devletim, saadetim sultanım. Yüce Allah'a çok şükür ki, şerefli mektubunuz gelip gözlere nur, gönüllere sevinç verdi. Yüce Allah, olgunluğunu tamamlayıp, kıyamete kadar seni benden ayırmayıp, bir daha mübarek, şerefli dizlerine yüz sürmek nasip ede. Benim canımın parçası, benim ömrümün kazancı, devletli sultanım. Mübarek mektubunuzda sağlığınız haberinden söz etmişsiniz. Yüce Allah'a şükür, seni bütün hatalardan saklasın. Eğer biz çaresiz, zayıf cariyeniz tarafını sorarsanız, vallahi benim canım, ne gecem gecedir, ne günüm gündür. Sizin gibi padişahın sohbetinden ayrılmışım, daha benim halim nasıl olsun. Vallahi billahi ayrılığınızın ateşinde gece gündüz yanarım. Benim halimi Yüce Allah'tan başka kimse bilemez. Benim canımın parçası, gözümün nuru, iki cihanda ümidim. Vallahi dünyada muradım sizsiniz. Benim halim ne dil ile anlatılır, ne kalem ile yazılır.

Beyit:

Bir daha görmek nasip ola mı âlemde seni

Eşiğine bari bir kez yüzümü sürsem, fazlasını istemem
Korkarım unutasınız devletli sultanım beni, ah vah ayrılık!
Yalnız gün gibi gezinmekle coşarım.
Şahın ayağının toprağına varınca bu zayıfın aczi
Kul unutulmaya dileğim budur
Kimseye bakma devletlü sultanım sakın
Yalnız gün gibi gezinmekle coşarım.
Vay ne zor dert olurmuş padişahın ayrılığı
Yaktı yandırdı beni bu ayrılık ateşinin derdi
Ne ola bu cariyeni ateşe yakmak imiş adeti
Yalnız gün gibi gezinmekle coşarım.

Ah benim canımın parçası sultanım. Hamam için bize hayırlı haberler göndermişsiniz. Hüküm göndermişsiniz. Vallahi o kadar sevindim ki, yalnız Yüce Allah bilir. Yüce Allah ömrünü ve devletini artırsın, bir yerine bin versin. Benim sultanım, vallahi billahi mübarek gönlünüze ben kullarının herşeyi tam istediği gelmesin. Vallahi siz bilirsiniz, bir şey benim istediğim gibi olmayınca benim canım razı olmaz. Vallahi yalnız mutfak harcına 50 bin akçem gitti. Kalanını kendime harçlık için alıkoymadım. Sonra, benim canımın parçası, gözümün nuru, gönlümün neşesi sultanım, mübarek zikrinizi göndermişsiniz. Vallahi çok büyük sevinç buldum. Yüce Allah sizleri iki cihanda sevindirsin. Eğer oğlancıklarınızı sorarsanız, erenlerin lütfuyla iyi ve hoşlar. Yalnız mübarek başmağınıza yüz sürüp, mübarek cemalinizi arzularlar. Yüce Allah nasip ede. Cihangir'in omuzunu sorarsanız, Mamuloğlu'nun yakısından konuldu. Şimdi yeni baş verdi. Allah'ın yardımı ile deşildi. Şu anda iyicedir, iyi geldi. Dua etmeyi hatırdan çıkarmayasınız. Eğer İmam Hoca'yı sorarsanız, sanki bir ölüdür. Ne ölü, ne diri, öylece yatıyor. Şimdi boğazı tedavi ediliyor. İkide bir soluğu kesilir. Onun halini Allah'tan başka kimse bilmez. Benim sultanım, Allah'a şükür ötede paşadan da hayırlı haberler işitilir. Her zaman hayırlı haberler işitilsin. Kılıcınız üstün olup, düşmanlarınız kahrolsun. Baki, kulların Rabbi için selam.

Paşa'ya selam ederiz. Dâyeniz de iyi ve hoş. Mübarek başmağınıza yüz sürer".

Hürrem Sultan’la Mahidevran Sultan’ın Kavgası

Hürrem’in, Kanunî’yi kendine bağlaması yüzünden Harem’deki diğer kadınlar, özellikle Şehzâde Mustafa’nın annesi Mahidevran Kadın ile araları gün geçtikçe daha da bozuldu. Ancak durum daha da ileri gitmeden Kanunî’nin validesi Hafsa Sultan’ın devreye girmesiyle gerginlik kısa bir süre için son buldu. Hafsa Sultan’ın 1534’te vefat etmesi üzerine Harem’in tek hakimi Hürrem Sultan oldu ve ilk iş olarak da rakibesi Mahidevran’ı oğlu Şehzâde Mustafa’nın yanına gönderttti. Bir Venedik elçisinin raporuna inanılacak olursa, Hürrem’i kıskanan Mahidevran onu güzelce hırpalamış, elini yüzünü yırtmıştı. Kavganın olduğu akşam Kanunî, Hürrem’i dairesine çağırtmış, ama Hürrem bu isteği reddetmişti. Bu itiraz padişahın ilgisini daha çok çekmiş ve Hürrem’i getirtmelerini emretmişti. Padişah’ın arzusunu fırsat bilen Hürrem, gözyaşları altında yüzündeki yara izlerini göstererek Mahidevran’ın kendini nasıl dövdüğünü padişaha anlatmıştı. Bunun üzerine Kanunî, Mahidevran’ı Harem’den uzaklaştırarak, oğlu Şehzâde Mustafa’nın yanına gönderdi.

Hürrem Sultan’ın Sultan Süleyman’ı kendisine bağlamak için çeşitli aşk iksirlerinden ve başka büyülerden yararlandığı söyleniyordu. Bu büyülerden ziyade Şehzâde Mustafa’nın kibirli ve hüküm sürme hırsıyla yanıp tutuşan annesi olan haseki sultanın, Sultan Süleyman’ın Hürrem’e karşı aşkına duyduğu kıskançlık âdeta sınırsız tutku hâline geldi. Bu türde bir rakibe asla tahammül edemezdi. Venedik Balyosu Bernardo Navagero’nun duyduklarına göre Mahidevran Sultan, Hürrem Sultan’a karşı duyduğu nefreti hiçbir şekilde saklayamıyor ve talihsiz Hürrem’e duyduğu öfkeyi ağır sözler ve hareketlerle belli ediyordu: “Majestelerinin gönlünü fethetmeyi başarmasında şu konunun büyük rol oynadığı söyleniyor: Şehzâde Mustafa’nın annesi çok kibirli ve güzel olan Çerkes bir kadın. Sultan’ın bu Rus kadınına büyük bir memnuniyetle sahip olduğunu öğrenmiş ve ona karşı çok ters kelimeler kullanmış, üzerine atlamış ve yüzünü tırmalamış, saçlarını çekmiş ve şöyle demiş: “Hain, seni satılık et parçası kadın, benimle yarışabileceğini mi sanıyorsun? Demek benim yerime geçmeyi düşünüyorsun!”.

Sultan Süleyman, çok geçmeden gözdesini yanına çağırttığında, Hürrem Sultan bu fırsattan faydalanarak, kendisini almaya gelen harem ağasına, satılık vücutlu bir kadın olduğunu, yüzünün yara bere içinde olduğundan ve saçları da kopmuş olduğundan sultanın huzuruna çıkmayı haketmediğini,

onu mahcup edeceğini söyledi. Bu sözleri de Kanunî Sultan Süleyman'a haber verildi. Bu duruma sinirlenen ve gözdesini görme arzusu daha da artan sultan, Hürrem'i hemen görmek ve gelmemesinin ve bu haberi göndermesinin sebebini öğrenmek istediğinde ısrar edince genç cariye saçları açık hâlde sultanın yanına gelerek ve gözyaşları içinde maruz kaldığı kötü muamelenin hâlâ taze olan izlerini gösterdi.

Bunun üzerine hemen Kanunî'nin yanına çağrılan Haseki Sultan yaptıklarını itiraf edip, aslında Hürrem Sultan'ın daha fazla hakareti hakettiğini ifade edip, şunları söyledi: "Hürrem bundan daha kötüsünü de haketmişti; zira bir kere sultanla birlikte olduktan sonra kendisini bir şey sandı. Herkese aşağılayan gözlerle bakıp, emirler yağdırdı. Haremdekilerin kendisini efendileri olarak kabul etmeleri gerektiğini düşünüyor".

Mahidevran'ın bu sözleri Kanunî'yi çok kızdırdı ve o günden sonra hasekisini bir daha görmek istemedi. Artık bütün sevgisi Hürrem Sultan'a idi.

Hürrem Sultan’la Kanunî’nin Nikâhlanması

Kanunî, Mahidevran’ı saraydan uzaklaştırdıktan sonra üstüne üstlük daha önceki padişahlar cariyelerle nikâhlanmazken, 1533-1534’te Hürrem’e nikâh da kıydırdı. Bu hadiseyi o dönemde İstanbul’da bulunan bir Cenevizli şöyle anlatır[26]:

“Bu hafta, bu şehirde çok olağanüstü bir olay yaşandı; sultanlar tarihinde kesinlikle bir örneği daha bulunmayan bir olay. Büyük Senyör Süleyman, Roksalana isimli Rus köle kadını imparatoriçe olarak aldı ve büyük bir şölen düzenledi. Topkapı Sarayı’ndaki şenlikler görülmedik derecede muhteşemdi. Hediyeler bir alay halinde şehirde sergilendi. Geceleri başlıca sokaklar ışıl ışıl aydınlatılıyor, her yerde müzik çalınıyor, ziyafet veriliyor. Evler çiçeklerle süslenmiş, insanların büyük bir neşe ile bindiği salıncaklara her köşede rastlanıyor. Eski Hippodrom’a, imparatoriçe ve nedimeleri için ayrılan kısmı yıldızlı bir kafesle bölünmüş, büyük bir tribün kuruldu. Burada Roksalana ve Padişahın maiyeti Hıristiyan ve Müslüman şövalyelerin katıldıkları büyük bir turnuvayı, canbazları, hokkabazları, bir vahşi hayvan geçidini ve boyunları neredeyse göğe değecek kadar uzun zürafaları izlediler…. Evlilik hakkında çok konuşuluyor, ama kimse bunun ne anlama geldiğini bile bilmiyor”.

Venedik Elçisi Trevisano’nun 1554’te yazdığına göre Kanunî Sultan Süleyman Hürrem’i tanıdıktan sonra onu sadece meşru eşi yaparak hareminde tutmamış aynı zamanda başka hiçbir kadını tanımak istememişti. Böyle bir şey daha önce onun selefleri tarafından hiçbir zaman meydana gelmemişti.

Osmanlı kamuoyu, Kanunî’nin Hürrem Sultan’a bu kadar bağlanmasını ve bütün harem hiyerarşisini haseki için değiştirilmesinden hoşlanmamıştı. Yeniçeriler ve bütün saray halkı Hürrem Sultan’dan nefret ediyor fakat Osmanlı Hükümdarı eşini sevdiği için kimse konuşmaya cesaret edemiyordu. Halk, Hürrem Sultan’ın Kanunî Sultan Süleyman üzerindeki gücünü büyüye bağlıyor ve onu cadı olarak çağırıyordu. Nitekim Bassano şöyle yazmıştı: “Sultan, Hürem Sultan’a karşı o derecede sevgi gösterisinde bulunuyor ki bütün tebaasını çok şaşırtıyor. Öyle ki Hanım Sultan’ın onu sihirlediğini söylerler ve onu cadı diye adlandırırlar. Bu yüzden yeniçerilerle birlikte bütün saraylılar ona ve aynı şekilde oğullarına karşı nefret güderler. Fakat Sultan’ın onu böyle sevmesinin nedeni hakkında hiç

kimse konuşmak istemez, ben Hanım Sultan ve oğulları hakkında daima kötü konuştuklarını duymuşumdur”.

Makbul İbrahim Paşa ve Hürrem Sultan

Hürrem Sultan, Makbul İbrahim Paşa'yı padişahtan uzaklaştırmak için elinde geleni yapıyordu. İbrahim Paşa'nın en kuvvetli dönemlerinde, kendisinin de harem kariyerinin daha ilk yıllarında siyasete karışmıştı. Nitekim Mohaç Savaşı sırasında padişaha göndediği mektubunda "Paşaya küskünlüğüm hakkında sorulmuş. Yüce Allah'ın izniyle kavuşmak nasip olursa, o işitilir. Hâlen biz de paşaya selamlar ederiz, kabul edeler" demişti. Daha sonraki yıllardaki mektuplarında bile paşayı padişahtan uzaklaştırmaya çalışıyordu[27]:

"Yüzümü yere koyup sultanım hazretlerinin mutluluk sığınağı olan ayağınıza bin türlü edep ile yüzümü mübarek ayağınızın bastığı toprağa sürdükten sonra benim gözlerimin nuru, kurbanınız olduğum padişahım, ben cariyenizi topraktan kaldırıp mutluluk artıran mektubunuz buyurulmuş. Bir gününüz bin olup, dünya durdukça ömür süresiz. Âmin, yâ Âlemlerin Rabbi. Ve bundan sonra sultanım şerefli mektubunuzda ne yazmışsanız malum olundu. Amma sultanımdan temenni ederim ki, buyurduğunuz çok temaşa vardır. Ve hem değiş tokuş olundu deyü buyurdunuz. A benim sultanım canımın parçası, devletim, şerefli mektubunuz ile haber edesiniz. Kaçan ola ki temaşaları işidem, hazreti Peygamber'in ruhu için yazıp cariyenize haber edesiniz, kurban olduğum padişahım. Amma sultanım inşallah İbrahim Paşa'yı çıkarmayasız devletim. Ve bundan sonra sultanım, hanım Hümaşah kadın mübarek ayağınızın tozuna yüzünü sürerler. Bâki.

Cariyeniz"

Makbul İbrahim Paşa'nın 1536'da öldürülmesinde kendi hataları kadar Hürrem Sultan'ın da rolü olmalıdır.

Mektup Gecikirse Dedikodu Çıkıyor

Mektuplarında bülbül gibi ahının ve feryadının dinmediğini, Ferhad ve Mecnun’dan beter divane olduğunu yüreğinin harap, gözünün yaş dolu olduğunu söyleyen Hürrem Sultan, padişahın mektubunun geç gelmesi üzerine dedikoduların alıp, başını yürüdüğünü bu yüzden sık sık kendisine yazmasını istiyordu. Muhtemelen 1538 Boğdan seferi sırasında yazdığı mektubunda hislerini şöyle ifade etmişti[28]:

“Sultanım hazretleri,

Yüzümü yere koyup mutluluk sığınağı olan ayağınızın bastığı toprağı öptükten sonra, benim devletimin güneşi, saadetimin sermayesi sultanım. Eğer bu ayrılığın ateşine yanmış, ciğeri kebap, yüreği harap, gözü yaş dolu, gecesini gündüzünden ayıramayan, hasret denizine batmış, çaresiz aşkınız ile hastalanmış, Ferhat ve Mecnun’dan beter divane kulunuzu sorarsanız, nasıl ki sultanımdan ayrıyım, bülbül gibi ahım ve feryadım dinmedi. Ayrılığından öyle bir halim var ki, Allah kâfir olan kullarına dahi vermesin. Benim mutluluğum, benim sultanım, özellikle birbuçuk ay oldu ki, sultanım tarafından bir haber belirmedi. Allah en iyi bilendir ki, bu türlü rahatlık yüzü görmeyip geceden sabaha kadar, sabahtan geceye kadar sürekli ağlayıp kendi hayatımdan el çekip, dünya gözüme dar oldu. Bilmem ne edip ne eyleyeceğim. Ağlamaktan sızlayan gözüm kapıları gözlerken, o eşsiz, Âlemlerin Rabbi, âleme rahmet eden Allah cümle âleme lütuf bakışını gösterip, fetih haberin ve müjde haberlerin yetişti. İşittiğimde, Allah en bilendir ki, benim padişahım, benim sultanım, ölmüştüm, taze can bağışladı. Yüce Allah hazretine, o yüce Bârî dergahına, binlerce şükürler kılınıp, şenlikler, sevinçler yapıldı. Bütün âlem karanlık içinden çıkıp, Hakk’ın rahmet nuruna garkoldular. Allah’a hamd olsun, şükür o Hüdâ’ya. Daima benim sultanım, benim padişahım, dünya ve âhiret sultanı, dayanağım, dünyaya baktığım iki gözümün nurunun sermayesi şahım, sultanım, gazalar edip düşmanların toprak olup, memleketler alıp, yedi iklimi fethedesin. İnsanlar ve cinler emrinize boyun eğip, her bela ve kazalardan Allah saklayıp, mübarek gönülden geçen her muradını kolaylıkla vere. Yardımcın olan Hızır-İlyas yine yardım edicin olsun. Cümle evliyalar, enbiyalar üzerinizde hazır ve nazırın olsun. Cümle âlem saadet gölgenizde hoşça geçip, sevinçli ve mutlu olalar inşaallah. İki cihan güneşi Server-i Enbiya izzetine Âmin, yâ Âlemlerin Rabbi. O Yüce Allah hazretlerinden tez ümidim ve isteğim odur ki, çabucak gelip mübarek

endamını görüp, yüzümü ayağınızın tozuna sürmeyi nasip ve kısmet ede. Amin yâ dilek sahiplerinin dileklerini yerine getiren. Benim sultanım, yerler gökler ayakta durdukça durasın. Padişahım yine bu cariyenizi topraktan kaldırıp tezkire gönderip Mahmud Çelebi'den 5 bin filori (altın) ihsan etmişsiniz. Bir günün bin, yardımcın Allah olsun. Şimdilik benim sultanım, bu ne zahmet idi. Mübarek bıyığınızın kılı bana 5 bin filoriden değil 100 bin filoriden dahi fazladır. O ihsan bize canımızdan fazla minnettir. Bir günün bin olsun. Benim sultanım, ondan sonra şehir etrafından sorarsınız. Şu anda da hastalık vardır. Ancak önceki gibi değildir. Belki sultanım gelince Allah yardım edip, geçe gide. Azizlerimiz cevap verirler ki, hazan yaprağını dökünce geçer derler. Benim sultanım yalvarır ve rica ederim ki, tezce tezce mübarek kâğıdınızı gönderesiniz. Zira bi'llahi yalan değil, bir hafta, iki hafta geçe ulak gelmeye, âlem velvele eder, türlü türlü sözler söylenir. Sakın benim kendi nefsim için istediğimi sanmayınız. Mir Mehmed Han'ıma, Selim Han'ıma binbir dualar ve övgüler edip, mübarek gözlerini öperim. Ve sonra Bâyezid kulunuz, Cihangir kulunuz, Mihrimah cariyeniz ayağınızın toprağına yüz sürerler. Efendilerinin ellerini öperler. Gülfem cariyeniz ve Daye cariyeniz şerefli ayağınızın toprağına yüzler sürerler, kabul oluna".

“Senden Ayrı Kalmak Dayanılmaz Bir Istırap”

Hürrem Sultan mektuplarında Kanunî’den ayrı olmanın dayanılmaz bir ıstırap olunduğunu söylüyor, bu durumu kalemle yazmanın, dille söylemenin mümkün olmadığını yazıyordu. Sultanından ayrı halini Allah’tan başka kimsenin bilemeyeceğini de ifade ediyordu. Muhtemelen 1548’deki İran seferi sırasında Kanunî’ye yazdığı mektubunda şunları dile getirmişti[29]:

“Yüz bin ayrılık hasretiyle selamlar ve dualar edip, mübarek, şerefli elinizi öptükten sonra, benim devletli sultanım, eğer bu hasretinizin ateşine yanmış cariyeniz tarafından zerre kadar soracak olursanız, Allah’ın yardımıyla ve erenlerin himmetiyle iyi, hoş ve selamette olup, devletinizin devamıyla İznik yanında Dikilitaş’a konup Mekke’den hacılar geldi. Onlarla hazretinize kâğıt gönderdim. Yalnız isteğim sizin sağlığınız haberini bilip mutlu olmaktır. Şimdi benim canımın parçası, devletim, saadetim, mübarek sağlığınız nasıldır, iyi midir? Lütfedip, zaman zaman bu cariyenize bildiresiniz. Zira Allah en iyisini bilendir ki, ayrılığınızdan yüreğim yanıp, yakılıp, kan dolmuştur. Gece ve gündüz yüce Allah dergâhından dilerim ki, yine mübarek cemalinizi görüp ayağınızın toprağına yüzümü sürmek nasip ola. Ve dahi Bâyezid Han’a selam edip gözlerinden öperim. Mihrimah ve Cihangir Şah ayağınızın toprağına yüzler sürerler. Cariyeniz Gülfem ayağınızın toprağına yüz sürer”.

Hürrem Sultan, Kanunî’nin gönderdiği mektuplara seviniyor, padişah rahatsızsa üzüntüsünü cevabi mektubunda satırlara döküyordu. Muhtemelen 1548’teki İran seferi sırasında Kanunî’ye yazdığı mektubunda sultanın rahatsızlığına üzüntüsünü şu şekilde dile getirmişti[30]:

“Adalet toprağının tozuna yüz koyup sultanım hazretlerinin şerefli ayağı toprağına yüzler sürdükten sonra, benim gözlerimin nuru, devletim, saadetim, mübarek, mutluluk gösteren mektubunuz gelip ulaştı. Gözlerime nurlar ve gönlüme sevinçler verildi. Bir günün bin olup, yardımcın Allah ola. Benim sultanım, canımın parçası, mübarek, şerefli mektubunuzda bir iki gün ayağım ağrıdı diye buyurmuşsunuz. Allah bilir benim sultanım, o kadar huzursuz olup ağladım ki, anlatmak mümkün değil. Yüce Allah sultanım hazretlerinin bir gününü bin edip, hatalardan koruya. Benim sultanım, Allah’a şükür şimdilik iyidir diye buyurulmuş. Benim sultanım, Allah’a şükürler olsun. Benim sultanım, canımın parçası padişahım, acaba ne sebep oldu. Benim sultanım, Allah’ı seversen, güzel başçığın olsun,

sonra dünyada ev bulunur. Yeter ki sultanım sağ olsun. Benim iki gözüm sultanım, beklemeyip, şimdiden sonra gelmeye gayret edesiniz. Benim sultanım, benim canımın parçası, nasıl bu kadar mübarek ayağınızdan rahatsız oldunuz da yürüyemediniz? Benim sultanım, ah! Yoluna kurban olayım. Benim sultanım, şimdilik Allah'ı seversen güzel başın için yine bana bir adamla sağlık ve selametinizi bildirmeye gayret edesiniz. Benim sultanım, Allah bilir ne kadar tasalandığımı, ancak Allah bilir. Benim sultanım, bu kâğıdı Selim Han'a ulaştır diye göndermişsiniz. Benim sultanım, kâğıdınız gelmeden önce Hacı Ali'ye bir kapıcı göndermiştim. Benim sultanım, emriniz üzerine yine göndereyim. Benim eğer bu ayrılık ateşine yanmış cariyen tarafını sorarsanız, şimdilik Allah'ın yardımıyla ve sultanım hazretlerinin sayesinde, iyi sağlık üzere olduğumuz düşünüle. Yüce Allah'ın dergâhından dilerim ki, sultanım hazretlerinin bir gününü bin edip, yine saadetle gelip yüzümü şerefli ayağınızın toprağına sürmek nasip ola. Amîn, yâ Yardım edici Allah. Allah bilir benim sultanım, hasretin o kadar canıma yetti ki, kalemle yazmak ve dille anlatmak mümkün değil. Sultanımdan ayrı halimi Allah'tan başka kimse bilmez. Benim sultanım, canımın parçası, Bâyezid Han'ıma ve Cihangir Şah'ıma selamlar ederim. Mihrimah cariyeniz bin türlü acizle yüzler sürüp, mübarek şerefli tozunuzu öperler ve Hüma Şah ve Gülfem cariyeniz şerefli ayağınızın toprağına yüzler sürerler, kabul oluna".

Ayağındaki ağrılar padişahı çok rahatsız etmekteydi. Kanunî ayağındaki ağrıları için kendisine sunulan bir yazıyla psikolojik destek sağlanmaya da çalışılmıştı[31].

"Padişahım Yüce Tanrı sonumuzu hayreylesin. Bu fakir-i erenler irişip çok zamandır hizmetlerinde çalışıp dururuz. Bu delili gönderip, Erenler buyurdular ki, yirmi, otuz yıldan beri İslâm sancağı dibinde odun gömlek giyip, Sultan'ımın uğruna yanarız. Erenler buyururlar ki, Yaradan Hazretleri Sultan'ıma bu mevkii üç nitelikten ötürü müyesser eyledi. Bunlardan birisi, ahlak güzelliği, birisi cömertlik, birisi de talih güzelliğidir.

Bu talih hangi Padişah'a müyesser olmuştur? Bütün illerde, padişahımızın ardında kalmayalım diye Yaradan'a yalvarırlar. Uzun ömürler ve yaşlar.

Erenler buyururlar ki, Yüce Yaradan sizlere üç türlü makam ihsan etmiştir. Birisi Süleyman Peygamber saltanatı, diğeri Hazret-i Eyüp sabrı, üçüncüsü de Hazret-i Ömer adaleti. Bunların her biri büyük nimetlerdir. Yüce Yaradan, bunların tümünü sizde toplamıştır. Erenlerin halen istekleri

şudur: Sizin mübarek ayağınızdaki ağrı gidip, selamet üzre olun, uzun ömürler sürüp Evren'i adille doldurun. Ağrının gitmesine ilaç şöyledir: Gönlünüze dünya kederleri getirmeyesiniz. Zira, bu zahmete sebep, gamdır. Ne zaman gönlünüze gam gelirse, Yaradan'dan bilip, onu anıp, onlardan yardım umunuz. Vesselam. Deneyin, İnşallah, Erenler himmetiyle, ağrılar gider".

Siyasi Entrikalar

Venedik Balyosu Bernardo Navagero'ya göre Kanunî Sultan Süleyman, küçük oğlu Cihangir'e bir defasında şöyle demişti: "Oğlum, Sultan Mustafa, Büyük Efendi olacak, sizin hepinizi ortadan kaldıracak". Hürrem Sultan'ın artık tek amacı oğullarından birinin padişah olmalarını garantilemekti. Bunun için de önündeki en büyük engel Mahidevran'ın oğlu Şehzâde Mustafa'ydı. Şehzâde Mustafa'yı ortadan kaldırmak için damadı, Veziriazam Rüstem Paşa ile birlikte hareket ederek, önce şehzâdeyi Kanunî'nin gözünde şüpheli duruma düşürüp, daha sonra da 1553'de babasının gözleri önünde boğulmasına neden oldular. Hürrem Sultan, ölmeden önce oğullarının birinin padişah olduğunu göremese de Şehzâde Mustafa'yı ortadan kaldırarak İkinci Selim'in padişah olmasının yolunu açmıştı.

Şehzâde Mustafa'nın ölümü yeniçeriler ve halk arasında büyük mateme sebep olmuştu. Ancak Hürrem Sultan, Kanunî'yi tatlı diliyle etkileyerek havanın hükümdarın nezdinde kendisinin ve damadının aleyhine dönmesini engellemişti. Yeniçeriler, Şehzâde Mustafa'nın öldürülmesinde en büyük rolün Rüstem Paşa'da olduğunu düşündüklerinden veziriazama demediklerini bırakmamışlardı. Hürrem Sultan, Kanunî'ye gönderdiği bu mektubunda, "Ondan sonra benim devletim, iki gözüm, yoluna kurban olduğum, mutluluğum. Kulunuz Rüstem Paşa kulunuzdur. Şerefli bakışınızı üzerinden esirgemeyesiniz. Benim devletim, kimsenin sözüne uymayasınız. Hele şu cariyen Mihrimah'ın yüzü suyuna. Benim devletim, benim padişahım. Aziz başınız için ben cariyenin dahi hatırı için olsun, saadetli padişahım" demişti.

“Şah’ın Ailesini Esir Alamadığına Üzüldüm”

Mağlup hükümdarların ailesinden esir alınan kadınlar, Osmanlı tarihçilerinin en çok üzerinde durdukları konulardandı. Böyle bir durum düşman hükümdarın bırakın ülkesini, kendi ailesini bile koruyamadığını gösterdiği için önemli bir zafer işareti olarak ele alınırdı. Nitekim Çaldıran Savaşı’nda Taçlu Hatun’un esir alınması savaşın en parlak neticelerinden biri gibi ele alınmış ve yıllar sonra bile dilden dile anlatılmıştı. Çaldıran Muharebesi’nden 54 yıl sonra 1568 Şubatı’nda Edirne’ye gelen Safevî Elçisi Şahkulu Han, kendini büyük bir törenle karşılayan Osmanlı askerlerini küçümsemek için “Vallah ki bu askerin süsleri ve gösterişi düğün halkına benzer” dediğinde hazır cevapçılığı ile meşhur Şemsi Ahmed Paşa, “Belli, Çaldıran’dan Taçlu Hanım’ı gelin getiren bu askerdi” demişti.

Hürrem Sultan da 1553-1554 Nahcivan Seferi sırasında Kanunî’ye yazdığı mektubunda hükümdara olan hasretini belirttikten sonra İstanbullular’ı memnun edecek, şahın ailesinden bir kadın veya erkeğin esir edilmesi gibi bir zafer işaretinin olmamasına üzüldüğünü belirtmişti. Tâbi böyle bir zafer işareti sefer sırasında öldürülen Şehzâde Mustafa’ya üzülen halkın düşüncelerini etkileyeceği için Hürrem Sultan açısından önemliydi[32]:

“Canımın parçası saadetli sultanım hazretlerine içten ve gönülden, binlerce türlü hasret ve arzularla binbir dua ve senalar edip, yüzümü şerefli ayak toprağına sürüp, mübarek şerefli elinizi öperim. Benim iki gözüm, yoluna kurban olduğum, devletim, padişahım. Umulur ki, ben çaresiz cariyenizin büyük arzusu kabul buyurula. Benim devletim, benim saadetim, sultanım. Mübarek sağlığınız nasıldır? Mübarek başınız ve bütün azalarınız ve mübarek ayağınızdan nasılsınız? Şimdilik benim devletim, benim sultanım, tam sağlık üzeresinizdir. Benim iki gözüm, devletim, padişahım. Yüce Allah hazretinden dileğim budur ki, hazret-i Allah şerefli vücudunuzu bütün hatalardan ve belalardan saklayıp, daima Allah’ın korumasında olup, Nuh gibi ömür süresiniz, inşallah! Benim padişahım ve benim canımın parçası, saadetli padişahım, gözümün nuru, gönlümün eğlencesi, benim dünyalar kadar hasretim, varlığım, padişahım. Eğer sultanım, hasret elemiyle ciğeri kebap ve ayrılık kederiyle gözü yaşla dolmuş çaresiz cariyenin halini sorarsa, Allah bilir ki, benim saadetim, zamanınım tümü gam ile geçip, ayrılığından vücudum sızlar oldu. Benim devletim, benim padişahım. Allah bilir, ne diyeyim. Yüzünü öyle bir göresim gelmiştir ki,

anlatmak mümkün değildir. Benim sultanım, Allah bilir ki, gece gündüz ayrılığın, hasretin ateşine yanıp yakılırım. Allah bilir ki, benim devletim, bir an rahatlığım yoktur. Mübarek ayağınızın toprağından ayrı halim kötüdür. Benim padişahım, benim devletim. Bundan sonra Cihangir Şah'ımın gözlerinden öperim. Sonra benim saadetim, hanım. Peyk türlü arzu ile yüzler sürüp şerefli ayağınızın toprağını öper. Hüma Şah Ayşeciğim de, Peyk Kadın da şerefli ayağınızın toprağına yüz sürerler. Umulur ki, kabul oluna. Benim devletim, ondan sonra, sultanım, şehrin durumundan sorulursa, Allah'a hamdolsun emniyet üzere olup can u dilden sultanıma dualar edip, bütün âlem sultanımı arzular. Benim devletim, daha ne demek lazım. Ve's-selam.

Değersiz Cariyen.

Sağ yanında:

Benim devletim, benim sultanım. Şimdilik şehirde müjdeci geliyor diye bir velvele vardır. Cümle âlem şehir şenliğine hazırlanıyor. İki üç gün kadar yakın kalmıştır ki, müjdeci şehire gire. Şehir süslenir diye hazır beklerler. Bilmem elin sözü müdür, yoksa gerçek midir? Onu bilemedik. Şimdi, devletlim, benim sultanım, gerçekten müjdeci gelirse, benim sultanım, nasıl siz kendiniz devletle Halep'te kışlarsınız. Benim sultanım, ondan sonra şahın erkeği kadını tutulmadı. Arada bir şey yoktur. Şimdi o yok, bu yok, müjdeci gelmesi hiç kimseye hoş gelmez. Benim sultanım, benim devletim, eğer ben cariyen dolayısıyla gönderirseniz, hemen Bâyezid'e varayım diye şimdi dahi gitmem. Varmaktan bile usandım. Tek yüce Allah bana mübarek yüzünü göstersin. Benim padişahım, benim arzum padişahımdır. İnşaallah gönül hoşluklarıyla yüzümü ayağınızın şerefli toprağına sürmeyi Allah nasip ede! Benim sultanım, ondan sonra benim saadetli padişahım, şimdi müjdeci gelmek kimin tedbiriyle oldu. Bütün âlem buna şaşırmıştır ki, acaba padişah hazretleri Halep'te kışlamak için mi müjdeci gönderir diye şehirde bir velveledir gider. Şimdi sultanım, eğer dersen ki ben cariyen için dilek diledim, vaktiyle dedim.

Sol üst tarafında:

İnşaallah sultanım, hazret-i Allah çabucak o mel'unun şansını sona erdirmiş ola. Hazret-i Allah onu Karun gibi yerlere geçirip helak ede. Allah aşkına olsun, padişahım eğer çıktıysa elden ne gelir. Eğer çıkmadıysa şerefli başınızı göndermeyesiniz. Benim padişahım, şimdi bir ulu aziz şöyle haber

gönderdi ki: “Padişah hazretleri bu yıl gitmese iyi idi. Madem gitti, Allah’ın emri böyle idi, durmadı. Asker gitmekle, at, davar gitmekle Yüce Allah üzerinde çok çok kazayı belayı savdı. Allah’ın yardımıyla bundan sonra zafer fırsatı padişahındır. Gam, sıkıntı çekmesinler. Her sıkıntının bir sevinci olur. İnşaallah bundan sonra sevinçlikler ola” diye buyurdular. Benim sultanım bu şekilde bilesiniz”.

Arkasında:

Ondan sonra benim devletim, iki gözüm, yoluna kurban olduğum, mutluluğum. Kulunuz Rüstem Paşa kulunuzdur. Şerefli bakışınızı üzerinden esirgemeyesiniz. Benim devletim, kimsenin sözüme uymayasınız. Hele şu cariyen Mihrimah’ın yüzü suyuna. Benim devletim, benim padişahım. Aziz başınız için ben cariyenin dahi hatırı için olsun, saadetli padişahım”.

Hürrem Sultan ve Diplomasi

Hürrem Sultan, Kanunî’nin diplomatik ilişkilerini ve diğer hükümran ve yabancı elçilerle ilişkisini de etkilemişti.

1548’te İhtiyar Sigismund’un ölümünden sonra tahta çıkan yeni kral İkinci Sigismund’a gönderdiği mektubunda durumdan duyduğu mutluluğu ve tebriği iletir. Ayrıca kendi elçisi olan Hasan Ağa’yla gönderdiği sözlü mesajlara da itibar etmesini ve adamına güvenmesini rica eder. Kraldan gelen mektuba yazdığı cevabında ise kralın sıhhatinin yerinde olmasından duyduğu büyük mutluluğu belirtir. Sultan Süleyman’ın “Biz eski kral ile kardeş gibiydik ve Allah izin verirse şimdiki ile Baba-Oğul gibi olmak istiyoruz” sözünü de mektubuna ekler. “Ben bu konu ile ilgilendim ve siz Majestelerinin iyiliği ve size desteğiniz için on kezden fazla konuştum” der.

Hürrem Sultan tahta yeni çıkan Lehistan (Polonya) Kralı İkinci Sigismund ile mektuplaşmıştı. Kral tahta çıktığında şu mektubu göndermişti[33]:

“Kral hazretlerinin şerefli bilgisine şöyle sunula ki; Babanız öldükten sonra padişah olduğunuz duyuldu. Mübarek olsun. Hazret-i Allah bilenlerin en bilicisidir ki, memnun ve mesrur olup, kalbimizde nur, gönlümüzde sevinç meydana geldi. Emir Yüce Allah’ındır. Ne yapmak gerek, “el-hükmü li’llah (hüküm Allah’ındır) sözüyle iş yapasınız. Bu dostluk mektubu ile birlikte bizim Hasan Ağa şerefli ayak toprağınıza gönderildi. Varması nasib olduğunda, sınırsız lütfunuzdan rica ve niyaz edilir ki, adı geçen kulunuz şerefli huzurunuzda her ne anlatır ve bildirirse bu taraftan söylenmiş bilinip, doğruluğuna inanılıp güvenile. Baki ne demek gerekir ki, sizlere gizli olmaya.

Zayıf ve Değersiz

Haseki Sultan

Kralın elimizde bulunmayan cevabi mektubuna karşılık ise Hürrem Sultan bazı hediyeler ve daha sonra başka hediyeler de göndereceği vadiyle birlikte şu mektubu göndermişti:

“Allah Kral hazretlerinin ömrünü uzun etsin ve bir gününü bin etsin. Bu değersizin arzı şudur ki, dosluk mektubunuz gelip vardığında, o kadar memnun oldum, sevindim, haz duydum ki, anlatması mümkün değildir. Yüce manasında sağlık ve selametinizi açıklamış, bu içten dostunuza olan

muhabbet arzunuzu ve âlemin sığınağı pâdişah hazretlerine olan dosluğunuz bildirilmiş ki, anlatılması mümkün değildir. Uzun ömürlü olup, daima gönül okşamaktan geri durmayasınız. Şerefli mektubunuzda olan dostlukları ve Hasan kulumun bildirdiği dostlukları cana minnet bilip, padişah hazretlerine arz ettikten sonra, âlemin sığınası pâdişah hazretleri o kadar hazzetmiş ki, anlatılması mümkün değildir. Demiş ki: "Koca kral bizim ile iki kardeş gibi idi. Rahman olan Allah'ın izniyle, bu kral ile de ata oğul gibi olalım". Bu sevinç nedeniyle şerefli ferman yazılmasını emredip, kulum Hasan'ı şerefli ayak toprağınıza gönderdi. Kral hazretlerinin malumu ola ki, pâdişah yanında her ne konu için, sizler hakkında fikir sorulursa, o kadar sizleri hayırla anmayı cana minnet biliriz. Bu dostluk sebebiyle dostluk mektubunu eli boş göndermemek için bohçası ile birlikte, iki çift elbise ve gömlek uçkuru ile altı tane el sileceği, bir tane el yüz havlusu gönderildi. Mazur buyurasınız. Zira sizlere layık elbiseler gönderilmedi. Rahman olan Allah izin verirse, bundan sonra sizin için işletelim. Baki, daima ömür ve devlet devam etsin, Kulların Rabbi için.

Önemsiz ve Değersiz

Haseki Sultan".

Hürrem Sultan’ın Ölümü

Hürrem Sultan, daha önceki hasekilerin aksine 1542’de Manisa sancakbeyliğine gönderilen en büyük oğlu olan Mehmed’le beraber sancağa gitmemişti. Daha sonra iki oğlu sancağa vali olarak gönderildiğinde de İstanbul’dan ayrılmadı. Bu durumda sakat olan oğlu Şehzâde Cihangir’i İstanbul’da yalnız bırakmamak, oğullarından birini tercih etmemek ve Kanunî’yi yalnız bırakmamak isteğinin de etkisi vardı. Ancak sık sık oğullarını valilik yaptığı yerleri ziyaret ederek, şehzâdeleri yalnız bırakmadı. 1543’te Manisa’da Şehzâde Mehmed’i ve Konya’da Şehzâde Selim’i ziyaret etti. 1544’te kızı Mihrimah, damadı Rüstem Paşa ile birlikte Bursa’ya gitti. Ailesini orada topladı. 1547’de Şehzâde Cihangir’i yanına alarak Şehzâde Mehmed’in ölümünden sonra Manisa’ya gönderilen Şehzâde Selim’in yanında bir ay geçirdi. 1548’deki Azerbaycan seferi sırasında Edirne’ye batı hudutlarını ve bölgeyi muhafaza için görevlendirilen Şehzâde Selim’in ziyaretine gitti.

Venedik elçileri Navagero ve Trevisano’nun, 1553 ve 1554 yıllarına ait raporlarına göre bu yıllarda 50 yaşı civarında olan Hürrem Sultan, Kanunî Sultan Süleyman tarafından hâlâ çok sevilmekteydi ki bu dönemde gençlik yıllarından eser kalmamıştı. Elçilere göre Hürrem Sultan, Kanunî’nin hayatının en büyük aşkı, yol arkadaşı, resmî eşi ve sıradışı bir kadın karakterdi.

Hürrem Sultan, Şehzâde Mustafa’yı devredışı bıraktırarak oğullarının taht yolunu açmıştı. Ancak oğullarının tahta geçtiğini göremedi. Kanunî ile 1558’de Edirne’ye gittikleri zaman rahatsızlandı ve doktorların tüm müdahaleleri bir işe yaramadı. O dönemde İstanbul’da bulunan Mekkî, Hürrem Sultan’ın bir süredir sıtma ve kulunçtan ıstırap çektiğini söyler. İstanbul’a getirildikten kısa bir sonra da 1558 Nisanı ortalarında vefat etti. Cenazesi vezirlerin omuzunda Bâyezid Camii’ne getirilip, Şeyhülislam Ebussuud Efendi’nin imamlığında cenaze namazı kılındıktan sonra Süleymaniye Camii yanındaki türbesine defnedildi. Mekkî, Hürrem Sultan’ı çıldırasıya seven Kanunî’nin eşinin ölümüyle yüreğinin parçalandığını söyler[34].

Hürrem Sultan’ın Hayırseverliği

Hürrem Sultan, oğullarının yolunu açarken kendisi için de bazı iyi işler yapmaktan geri kalmamıştı. 1536’da İstanbul Aksaray’da bir camii, imaret, medrese, darüşşifa ve sıbyan mektebi ve çeşmeden oluşan bir külliye inşa ettirdi. Bu eser Sinan’ın mimarbaşı sıfatıyla İstanbul’da inşa ettiği ilk külliyeydi.

Hürrem Sultan, ayrıca Edirne ve Ankara’ya külliyeler inşa ettirdi. Edirne’ye su getirtti. Kudüs’te bir darülaceze ve imaret ile Mekke’de bir imaret yaptırdı. Ayrıca İstanbul’da bir imaret ile iki hamam da inşa ettirmişti.

BİBLİYOGRAFYA

Kaynak Eserler ve Belge Neşirleri

Ahmet Uğur, “Hoca Sa`deddin Efendi`nin Selimnamesi”,*Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 4 (Ankara 1980), s. 225-242

Barbaros Hayreddin Paşa’nın Hatıraları, I-II, neşr. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul tsz.

Bostan, *Süleymannâme*, Wien Österreichische Nationalbibliothek, nr. 998.

Cahit Öztelli, “Kanunî’nin Oğlu Şehzâde Bayezid’in Babasına Son Mektubu”,*VIII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1981, s. 1105-1112.

Çağatay Uluçay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, İstanbul 1950.

———, *Harem’den Mektuplar*, İstanbul 1956.

Davut Erkan, *Matrâkçı Nasûh’un Süleymân-Nâmesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

Ekrem Kâmil, “Gazi-Mekki Seyahatnamesi”,*Tarih Semineri Dergisi*, I/2 (İstanbul 1937).

Eugenio Alberie, *Le Relazioni Degli Ambasciatori Veneziani Al Senato durante il Secolo decimosesto*, Serie III, I-III Frenze 1840-1863.

Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü’s-Selâtin*, I, İstanbul 1264.

Eyyûbî, *Menâkıb-ı Sultan Süleyman (Risâle-i Padişâh-nâme)*, haz. Mehmet Akkuş, Ankara 1991.

Giovanantonio Menavino, *I costumi et la vita de Turchi di Gio. Antonio Menavino*, Firenze 1551.

Geschichte Sultan Suleymân Kanûnîs vo 1520 bis 1557, oder Tabakat ül-Memâlik ve Derecât ül-Mesâlik vo Celâlzâde Mustafâ genannt Koca Nisancı, neşr. Petra Kappert, Wiesbaden 1981.

Kemal Kürkçüoğlu “Kanunî’nin Bâlî Beğe Gönderdiği Hatt-ı Hümâyûn”,*Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VIII/1-2, s. 227-231.

Luigi Bassano, *I Costumi et I Modi Particolari della vita de’Turchi*, yay. Franz Babinger, München 1963.

Muhibbî Divanı, haz. Coşkun Ak, Ankara 1987.

Nasuhü’s-Silahî (Matrakçı), *Beyân-ı Menzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultan Süleyman Han*, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, Ankara 1976.

Nejat Uçtum, “Hurrem ve Mihrimah Sultanların Polonya Kralı II. Zigismund’a yazdıkları mektuplar”, *Belleten*,XLIV/176 (Ankara 1980), s. 712-713.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Şehzade Mustafa’nın Ölümünde Medhali Olan Veziri Azam Rüstem Pasa’nın İkinci Sadaretinde Yeniçerilerin Ağalarından Şikâyeti Havi Kanunî Sultan Süleyman ile Rüstem Pasa’ya Pek Ağır Mektupları”,*Belleten*, sayı: 122 (Ankara 1967), s. 191-199.

Mehmed Çavuşoğlu, “Şehzâde Mustafa Mersiyeleri”,*Tarih Enstitüsü Dergisi*, XII (İstanbul 1982), s. 641-686.

Necati Avcı, *Tabib Ramazan’ın “Er-Risale El-Fethiyye Es-Süleymaniyye”si*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989.

———, Tabib Ramazan, *Er-Risale el-Fethiyye er-Radosiyye es-Süleymaniyye*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 1993.

Robert Anhegger, “İstanbul Su Yollarının İnşasına Ait Bir Kaynak: Eyyûbî’nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman’ı”,*Tarih Dergisi*, sayı: 1 (İstanbul 1949), s. 119-138.

Sinan Çukuryurt, *Matrakçı Nasuh, Süleymanname (1a-95b)*Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003.

Sinan Çavuş, *Süleymanname, Tarih-i Feth-i Sikloş, Estergon ve İstol-Belgrad*, ed. Tülay Duran, İstanbul 1999.

Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları, haz. M.Ertuğrul Düzdağ, Istanbul 1972.

Tayyib Gökbilgin, “Rüstem Paşa ve Hakkındaki İthamlar”,*Tarih Dergisi*, sayı: 11-12 (İstanbul 1955), s. 11-50.

———, “Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa’nın Irakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhatı”,*Belleten*, sayı: 83 (Ankara 1957), s. 449-482.

Topkapı Sarayı Arşivi H.951-952 Tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri, haz. Halil Sahillioğlu, İstanbul 2002.

Araştırmalar

A. Fisher Galati, *Türk Cihadı ve Alman Protestanlığı 1551-1555*, trc. Nevvâl Öke, İstanbul 1992.

Abdülkadir Karahan, *Figani ve Divançesi*, İstanbul 1966.

Abdülkadir Özcan, “Cerbe”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, VII, 391-392.

Ahmet Yaşar Ocak, “Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı Resmî Düşüncesine Karşı Bir Tepki Hareketi: Oğlan Şeyh İsmail-i Mâşûkî”,*Osmanlı Araştırmaları*, X (İstanbul 1990), s. 49-58.

———, “Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde Bir Osmanlı Heretiği: Şeyh Muhyiddin-i Karamanî”,*Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan*, İstanbul 1991, s. 473-484.

Albert Howe Lybyer, *Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğu’nun Yönetimi*, çev. Seçkin Cılızoğlu, İstanbul 1987, s. 279-305.

Ali Ekber Diyanet, Osmanlı-İran Andlaşması, Amasya Musalahası, İstanbul 1971.

Ayşe Özakbaş, “Hurrem Sultan”, *Tarih Dergisi, Prof.Dr. Fikret Işıltan Hatıra Sayısı*, sayı: 36 (İstanbul 2000), s. 347-404.

Afif Büyüktuğrul, “Preveze Deniz Muharebesine İlişkin Gerçekler”,*Belleten*, sayı: 145 (Ankara 1973), 51-85.

Cengiz Orhonlu, “Seydî Ali Reis”,*Tarih Enstitüsü Dergisi*, I (İstanbul 1970), s. 39-56.

———, “Hind Kapdanlığı ve Piri Reis”,*Belleten*, sayı: 134 (Ankara 1970), s. 235-254.

Çağatay Uluçay, “Mustafa Sultan”,*İslam Ansiklopedisi*, VIII, 690-692.

———, Padişahların Kadınları ve Kızları, Ankara 1985.

Erhan Afyoncu, Sorularla Osmanlı İmparatorluğu, İstanbul 2010.

———, “Rüstem Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXV, 288-290

———, “Süleyman Paşa, Hadım”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXVIII, 96-98.

Ertuğrul Önalp, “1560 Cerbe Deniz Zaferi ve Cerbe Kalesinin Fethi”,*OTAM*, sayı 12, Ankara 2001, s. 173-218.

———, “Hadım Süleyman Paşa’nın 1538 Yılındaki Hindistan Seferi”,*OTAM*, sayı 12, Ankara 2001, s. 195-239.

Esma Tezcan, *Pargalı İbrahim Paşa ve Çevresindeki Edebi Yaşam*, Bilkent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004.

Feridun Emecen, “Süleyman II”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXVIII, 62-74.

———, “Canbirdi Gazali”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, VII, 141-143.

———, “Mohaç Meydan Muharebesi”,*TDV İslam Ansiklopedisi*, XXX, 232-235.

———, “İbrahim Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXI, 333-335.

Feridun Emecen-İlhan Şahin, “Amasya Antlaşması”,*TDV İslam Ansiklopedisi*, III, 4-5.

Fuad Ezgü, “Pîrî Reis”, *İslam Ansiklopedisi*, IX, 561-565.

Galina Yermolenko, “Roxolana: The Greatest Empresse of the East,”*The Muslim World*, 95/2 (2005), 231-248.

Géza Perjés, *Mohaç Meydan Muharebesi*, Genişletilmiş bir özetini yaparak tanıtan: Şerif Baştav, Ankara 1988.

Gülrû Necipoğlu, “Süleymân the Magnificent and the Representation of Power in the Context of Ottoman–Habsburg–Papal Rivalry”,*Süleymân the Second and his Time*, ed. H. İnalcık-C. Kafadar, İstanbul 1993, s. 163–194.

Halil İnalcık, *Doğu Batı, Makaleler*, I, Ankara 2005.

———, ‘Sultan Süleymân: the Man and the Statesman’,*Soliman le magnifique et son temps*, ed. G. Veinstein, Paris 1992, s. 89–103.

———, “İmtiyâzât”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXII, 245-252.

———, “Türkler (Osmanlılar: Başlangıçtan XVI. asrın sonuna kadar)”,*İslam Ansiklopedisi*, XII/2.

———, *Devlet-i Aliyye*, İstanbul 2009.

Hüseyin Gazi Yurdaydın, *Kanunî’nin Cülusu ve İlk Seferleri*, Ankara 1996.

———, *Matrakçı Nasûh*, Ankara 1963.

İdris Bostan, “Malta”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXVII, 538-542.

İlber Ortaylı-Vahdettin Engin-Erhan Afyoncu,*Payitaht-ı Zemin: Eminönü*, I-II, İstanbul 2008.

İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, II, İstanbul 1971.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1984.

Jean-Louis Bacqué-Grammont, “XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlılar ve Safeviler”,*Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan*, İstanbul 1991, s. 205-220.

Kanunî Armağanı, Ankara 1970.

Kanunî ve Çağı, ed. M. Kunt-C. Woodhead, çev. Sermet Yalçın, İstanbul 2002.

Kenneth Setton, *The Papacy and Levant*, III, Philadelphia 1984.

Klaus Schwarz, “16. Yüzyılın Ortalarında Protestanların Umudu: Türkler”,*Tarih ve Toplum*, sayı: 59 (İstanbul 1988), s. 9-13.

Mehmet Akman, Osmanlı Devleti’nde Kardeş Katli, İstanbul 1997.

M. Tayyib Gökbilgin, *Kanunî Sultan Süleyman*, İstanbul 1992.

———, “Kanunî Süleyman’ın 1566 Szigetvar Seferi, Sebebleri ve Hazırlıkları”,*Tarih Dergisi*, sayı: 21 (İstanbul 1966), s. 1-14.

———, “Hürrem Sultan”, *İslam Ansiklopedisi*, V/2, 593-596.

———, “İbrahim Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, V, 908-915.

———, “Lütfi Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, VII, 96-101.

Mehmet İpçioğlu, “Kanûnî Süleyman’ın Estergon (Esztergorn) seferi 1543-Yeni bir kaynak”,*Osmanlı Araştırmaları,* X (İstanbul 1990), s. 137-159.

Mihail Guboglu, “Kanuni Sultan Süleyman’ın Boğdan seferi ve zaferi (1538 M.= 945 H.)”,*Belleten*, L/198 (Ankara 1986), s. 727-805.

Muhammed Yakub Mughul, “*Kanunî Devri*, Ankara 1987Mustafa Cezar vd.,*Mufassal Osmanlı Tarihi*, II, İstanbul 1957.

Mücteba İlgürel, “Kalenderşah”,*TDV İslam Ansiklopedisi*, XXIV, 249.

Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, II-III, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005.

Nisâr Ahmed Asrar, Kanunî Devrinde Osmanlılar’ın Dinî Siyaseti ve İslâm Âlemi, İstanbul 1972.

Onur Bilge Kula, *Alman Kültüründe Türk İmgesi*, I-III, Ankara 1992-1997.

Osmanlı Uygarlığı, I, haz. Halil İnalcık-Gülsel Renda, Ankara 2003.

Özlem Kumrular, “İspanyol Kaynakların ışığında Kanunî’nin ‘Alaman Seferi’,*Tarih ve Toplum*, sayı: 216-218, 220, 221 (İstanbul 2001-2002).

Renzo Sertoli Salis, *Muhteşem Süleyman*, çev. Şerafettin Turan, Ankara 1963.

Leslie P. Pierce, *Harem-i Hümayun*, çev. Ayşe Berktay, İstanbul 1996.

Reşat Öngeren, “Şerîatın Kestiği Parmak: Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde Îdam Edilen Tarîkat Şeyhleri”,*İlam Araştırma Dergisi*, I/1 (İstanbul 1996), s. 123-140.

Süleymân the Second and his Time, ed.H. İnalcık and C. Kafadar, Istanbul 1993.

Şerafettin Turan, *Kanunî Süleyman Dönemi Taht Kavgaları*, İstanbul 1998.

———, “Rodos’un Zaptından Malta Muhasarasına”,*Kanuni Armağanı*, Ankara 1970, s. 47-117.

———, “Piyale Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, IX, 566-569.

———, “Rüstem Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, IX, 800-802.

———, “Barbaros Hayreddin Paşa”,*TDV İslam Ansiklopedisi*, V, 65-67.

Tahsin Fındık, “Osmanlı Belgelerinin Tanıklığı ile XVI. Yüzyılda Osmanlı-Fransız İlişkileri”,*Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 567-574.

Türk Denizcilik Tarihi, ed. Bülent Arı, Ankara 2002Yaşar Yücel,*Kanuni ile 46 Yıl*, Ankara 1987.

Zeynep Tarım Ertuğ, XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Cülus ve Cenaze Törenleri, Ankara 1999.

Zeynep Dramalı, *Tarihi Tersten Okumak*, İstanbul 2004.

Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, II, Hamburg 1843.

XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997.

DİPNOTLAR

[1] Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I, İstanbul 1264, s. 515-519'dan sadeleştirilmiştir.

[2] Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I, İstanbul 1264, s. 519'da sadeleştirilmiştir.

[3]Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I, İstanbul 1264, s. 520-522'den sadeleştirilmiştir.

[4] Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I, İstanbul 1264, s. 522-525'den sadeleştirilmiştir.

[5] Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I, İstanbul 1264, s. 541-543'ten sadeleştirilmiştir.

[6] Halil İnalcık, *Doğu Batı, Makaleler*, I, Ankara 2005, s. 226-227.

[7] Christine Verhaaren'in yayınladığı rapordan sadeleştirilmiştir. Bk. "An Ottoman Report About Martin Luther and the Emperor: New Evidence of the Ottoman Interest in the Protestant Challenge to the Power of Charles V", *Turcica*, 28 (Paris 1996), s. 304-305.

[8] Klaus Schwarz, "16. Yüzyılın Ortalarında Protestanların Umudu: Türkler", *Tarih ve Toplum*, sayı: 59 (İstanbul 1988), s. 9-13.

[9] Onur Bilge Kula, *Alman Kültüründe Türk İmgesi*, II, Ankara 1993.

[10] Gülrû Necipoğlu, "Süleymân the Magnificent and the Representation of Power in the Context of Ottoman–Habsburg–Papal Rivalry", *Süleymân the Second and his Time*, ed. H. İnalcık-C. Kafadar, İstanbul 1993, s. 163–194.

[11] Kemal Kürkçüoğlu tarafından yayınlanan belgeden sadeleştirilmiştir. Bk. "Kanunî'nin Bâlî Beğe Gönderdiği Hatt-ı Hümâyûn", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VIII/1-2, s. 227-231.

[12] Reşat Öngeren, "Şerîatın Kestiği Parmak: Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde İdam Edilen Tarîkat Şeyhleri", *İlam Araştırma Dergisi*, I/1 (İstanbul 1996), s. 123-132.

[13] Reşat Öngeren, "Şerîatın Kestiği Parmak: Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde Îdam Edilen Tarîkat Şeyhleri", *İlam Araştırma Dergisi*, I/1 (İstanbul 1996), s. 132-136.

[14] Tayyib Gökbilgin ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın yayınladığı belgelerden sadeleştirilmiştir. Bk. M. Tayyib Gökbilgin, "Rüstem Paşa ve Hakkındaki İthamlar", *Tarih Dergisi*, sayı: 11-12 (İstanbul 1955), s. 11-50; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sehzade Mustafa'nın Ölümünde Medhali Olan

Veziri Azam Rüstem Pasa'nın İkinci Sadaretinde Yeniçerilerin Ağalarından Sikâyeti Havi Kanunî Sultan Süleyman ile Rüstem Pasa'ya Pek Ağır Mektupları", *Belleten*, sayı: 122 (Ankara 1967), s. 191-199.

[15] Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1577-1578*, II, çev.Türkis Noyan, ed. Kemal Beydilli, İstanbul 2006.

[16] Nejat Uçtum'un yayınladığı belgelerden sadeleştirilmiştir. Bk. "Hurrem ve Mihrimah Sultanların Polonya Kralı II. Zigismund'a yazdıkları mektuplar", *Belleten*, XLIV/176 (Ankara 1980), s. 712-714.

[17] Bakara Suresi, 156. ayet.

[18] Bu konuda geniş bilgi için bk. Şerafettin Turan, *Kanunî Süleyman Dönemi Taht Kavgaları*, İstanbul 1998.

[19] Cahit Öztelli'nin yayınladığı mektuptan sadeleştirilmiştir. Bk. "Kanunî'nin Oğlu Şehzâde Bayezid'in Babasına Son Mektubu", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1981, s. 1105-1112.

[20] Reşat Öngeren, "Şerîatın Kestiği Parmak: Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde Îdam Edilen Tarîkat Şeyhleri", *İlam Araştırma Dergisi*, I/1 (İstanbul 1996), s. 131-131.

[21] Galina Yermolenko, "Roxolana: The Greatest Empresse of the East," *The Muslim World*, 95/2 (2005), 231-248.

[22] Çağatay Uluçay'ın yayınladığı mektuptan sadeleştirilmiştir. Bk. *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, İstanbul 1950, s. 29-31.

[23]*Muhibbî Divanı*, haz. Coşkun Ak, Ankara 1987, s. 551.

[24] Çağatay Uluçay'ın yayınladığı mektuptan sadeleştirilmiştir. Bk. *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, İstanbul 1950, s. 33-36.

[25] Çağatay Uluçay'ın yayınladığı mektuptan sadeleştirilmiştir. Bk. *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, İstanbul 1950, s. 39-40.

[26] Leslie P. Pierce, *Harem-i Hümayun*, çev. Ayşe Berktay, İstanbul 1996, s. 82.

[27] Çağatay Uluçay'ın yayınladığı mektuptan sadeleştirilmiştir. Bk. *Harem'den Mektuplar*, İstanbul 1956, s. 84.

[28] Çağatay Uluçay'ın yayınladığı mektuptan sadeleştirilmiştir. Bk. *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, İstanbul 1950, s. 37-39.

[29] Çağatay Uluçay'ın yayınladığı mektuptan sadeleştirilmiştir. Bk. *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, İstanbul 1950, s. 40-42.

[30] Çağatay Uluçay'ın yayınladığı mektuptan sadeleştirilmiştir. Bk. *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, İstanbul 1950, s. 45.

[31] Nimet Taşkıran, *Haseki'nin Kitabı*, İstanbul 1972, s. 5.

[32] Çağatay Uluçay'ın yayınladığı mektuptan sadeleştirilmiştir. Bk. *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, İstanbul 1950, s. 42-43.

[33] Nejat Uçtum'un yayınladığı belgelerden sadeleştirilmiştir. Bk. "Hurrem ve Mihrimah Sultanların Polonya Kralı II. Zigismund'a yazdıkları mektuplar", *Belleten*, XLIV/176 (Ankara 1980), s. 712-713.

[34] Ekrem Kâmil, "Gazi-Mekki Seyahatnamesi", *Tarih Semineri Dergisi*, I/2 (İstanbul 1937), s. 78.

DİPNOTLAR

[*1] Büyük İskender döneminde yaşadığına inanılan efsanevi kadın hükümdar.

[*2] Bir tür bitkisel karışım olan kolonya önceleri kozmetik amaçlı değil, özellikle sindirim sistemi rahatsızlıkları için tıbbi amaçlı olarak kullanılıyordu.